Jaarboek 2016

Veldeke Limburg

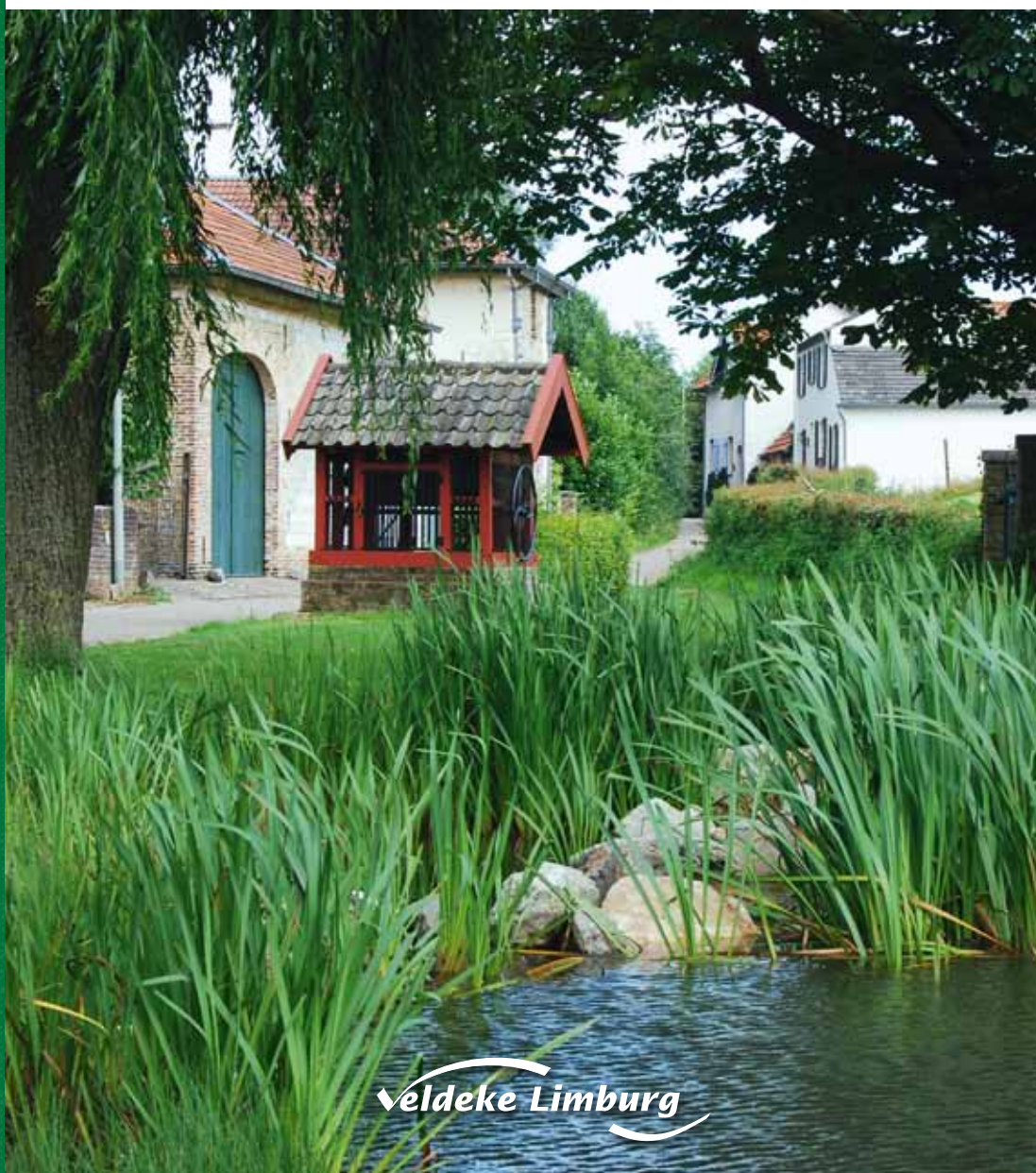

COLOFON

Vereniging Veldeke Limburg
p.a. Huis voor de Kunsten Limburg
Steegstraat 5
6041 EA Roermond
Postbus 203
6040 AE Roermond
Tel. 0475-399 299
Secretariaat: Ria Corstjens: rcorstjens@hklimburg.nl
www.veldeke-limburg.nl

Veldeke Jaarboek 2016
Redactie: Pierre Bakkes, Ton van de Wijngaard
ISBN: 978-90-74423-13-7

Bijdragen:
De redactie ontvangt graag bijdragen op letterkundig, taalkundig en (volks)cultureel gebied die betrekking hebben op Limburg en de Limburgse streektaal en van informatieve aard zijn. De bijdragen kunnen zowel in de streektaal als in de standaardtaal gesteld zijn. De artikelen dienen digitaal aangeleverd te worden. Richtlijnen voor auteurs zijn verkrijgbaar bij het secretariaat.

De activiteiten van de vereniging Veldeke Limburg worden in belangrijke mate gesubsidieerd door de provincie Limburg.

Fotografie/Illustraties:
Flor Aarts, Pierre Bakkes, Georg Cornelissen, Els Diederen, Sef Driessen, Netty Engels, Tom Lucas, Hans Simons, Yvonne de Vries, Ton van de Wijngaard
Foto omslag: Els Diederen

Grafische verzorging:
Schrijen-Lippertz

© Vereniging Veldeke Limburg

Bij de uitvoering van het provinciaal streektaalbeleid laat Veldeke zich leiden door de bepalingen van het Europees Handvest voor streektalen en talen van minderheden. De Nederlandse regering heeft op basis van dit Handvest het Limburgs in 1997 erkend als streektaal. Het Limburgs streektaalbeleid komt tot stand in afstemming en samenwerking met de Raod veur 't Limburgs. Zie www.limburgsedialecten.nl

INHOUD

Voorwoord 5
De redactie

Manskaerels mótte zich herinnere: over de dichter Paul van der Goor (1932-1983) 7
Pim Thielen

De Nederlands-Pruisische grens van 1815. Wat men in de 19de eeuw grensdialectologisch had kunnen onderzoeken 25
Georg Cornelissen

Het Maastrichts en de dialectenquête van Pieter Willems uit 1885 43
Flor Aarts

De verkieërdje spellinge um, un, unne, ut, (munne, zunne) in teksten in 't Limburgs 53
Pierre Bakkes

De inmaak 59
Netty Engels

Limburgs op de sjtraot 64

67.516 Remunjse wäörd in zinsverbandj oet 1889 67
Pierre Bakkes

't Mofers en 't Elfdaals 83
Arjan Verheijden

De regularisering van sterke werkwoorden in Limburg 91
Koos Franssen

Zag-oetdrökkinge kómme ouch veur in 't Limburgs 103
Pierre Bakkes, Annie Schreuders, Ton van de Wijngaard

Finale Limburgse declamatiewedstrijd 2015 en 2016 115

A g'ne boan. Peul, pómpe en pöthuuskes in Zuud-Limburg 123
Els Diederen

Limburgisch: Ein Dialekt feiert Geburtstag (2016) 149
Georg Cornelissen

VELDEKE 90 jaor 157

Jubileum 2016 158

Towspraok bgv aanvaarding besjermhiersjap Vereineging Veldeke 161
Theo Bovens

SIGNALEMENTEN

Vergleichender Sprachatlas des Karolingisch-Fränkischen in der DG und ihrem Umfeld 167

Mien eerste wäördjes, veurlaeswaordebook veur peuters en kleuters 171

VEREINIGING VELDEKE LIMBURG

Veldeke Limburg jaorversjlaag 2014 en 2015 173

Commissie Volkscultuur 183

Sjrieverskringe

Algemeine sjrieverskring 187

Samesjtèlling kringbesjture 189

Ieërelede 191

Auteursinformatie 193

VOORWOORD

Het jaar 2016 zal later vooral beschouwd worden als het jaar dat Veldeke-Limburg negentig jaar bestond en dat dat gevierd werd. Het uitroepen van dat jaar tot het jaar van het Limburgs en het vieren van het jubileum vindt natuurlijk zijn weerklank in deze aflevering van het jaarboek.

De benoeming van de Limburgse Commissaris van de Koning ('oze gouvernäör') drs. Theo Bovens tot beschermheer van Veldeke-Limburg was een heel markant punt. Foto's van die gebeurtenis en de toespraak van de gouvernäör staan in dit boek. Trouwens: van de viering van het jubileum is hier meer te zien…

De artikelen die u in dit jaarboek aantreft, zijn weer een staalkaart van wat er allemaal in Veldeke en er rond omheen gebeurt op het gebied van de literatuur, de taalontwikkeling en taalkunde en de volkscultuur. Verder zijn ook het samengevatte nieuws uit de vereniging en de jaarverslagen van de verschillende afdelingen binnen Veldeke hier terug te vinden. Ze omvatten niet alleen het jaar 2016, maar ook 2015 toen het jubileumboek verscheen in plaats van het jaarboek. U vindt er dus telkens twee verslagen in.

Wij hopen dat het historische deel in dit jaarboek niet te overheersend is. Interessante personen en zaken komen er in ieder geval in aan de orde.

U vindt er een uitgebreid artikel in over prof. dr. Pieter Willems, een geboren Maastrichtenaar, die als allereerste een schriftelijke enquête heeft georganiseerd naar dialecten in het Nederlands taalgebied. Ook is er een inzichtgevende bijdrage geschreven over de persoon en het dichtwerk van oud-hoofdredacteur van ons tijdschrift Paul van der Goor.

Het artikel over een vertaling in het Roermonds van een boek van de schrijver in het Nederduits, Fritz Reuter, raakt meer de taalkunde dan de letterkunde. De bijna complete tekst in het Roermonds is – weliswaar niet in dit boek – beschikbaar en kan gebruikt worden voor nadere bestudering. Zij lijkt de langste prozatekst in een Limburgs dialect uit de 19e eeuw.

In ons jaarboek wordt niet één taal gebruikt, maar meerdere. Sommige van de hier aangestipte artikelen zijn in een Limburgs dialect. Uw redactie is daar erg blij mee: daarmee wordt weer eens bewezen dat het Limburgs daar zeer geschikt voor is.

Maar ook 'vreemde talen' komen in dit boek voor. Vanuit Duitsland komt één artikel in het Duits over de viering van ons 90-jarig bestaan! Lezen!

Dezelfde auteur leverde bovendien een interessant artikel over wat er in de 19e eeuw allemaal onderzocht had kunnen worden toen de Nederlands-Pruisische grens vanaf 1815 ons taalgebied scheidde in twee gebieden met ieder een andere landstaal. Zeer interessant, ook al omdat er in december 2016 aan de universiteit in Nijmegen een promotie van een dialectoloog heeft plaatsgevonden die daar sterk op aansluit.

Het lijkt erop dat er ook een jonge generatie van schrijvers over het Limburgs opkomt. In dit boek vindt u een taalkundige bijdrage van een 22- en een 24-jarige auteur. Een van hen schrijft over de overeenkomsten en het verschil in de toontalen van een Limburgse en een Zweedse plaats; de ander gaat de vormen van de sterke werkwoorden in meerdere Limburgse dialecten na. De redactie hoopt dat zij tot de jongeren gaan behoren die de Limburgse dialecten bestuderen en dat laten merken in publicaties.

Een volksculturele bijdrage over putten en poelen en het gebruik daarvan vooral in Zuid-Limburg in de periode vóór de aanleg van waterleidingnetten, is flink van omvang. Het is rijk geïllustreerd en inzichtgevend om te lezen.

Over de inmaak in vroeger tijden zijn weer smakelijke verhalen te lezen. De schrijfster verbindt de aanpak daarvan met verhelderende eigen ervaringen.

Een van de taalkundige bijdragen uit dit jaarboek besteedt aandacht aan het feit dat nogal wat Limburgers de korte klinker -e- (als in 'de') ten onrechte verwisselen met de -u- (als in het Nederlandse woord 'kus'). Hopelijk vermindert dat verkeerde gebruik na dit artikel.

Als u van Limburgse uitdrukkingen houdt, kunt u stevig genieten van een artikel over zei-uitdrukkingen. De echte verzamelaarster staat in het midden van de rij van de drie auteurs daarvan; haar komt natuurlijk de meeste eer toe…

In 'Signalementen' vindt u een korte beschrijving van twee pas verschenen boeken.

Wij wensen u veel leesplezier en we danken alle auteurs die een bijdrage aan dit jaarboek hebben geleverd.

Hopelijk tot volgend jaar!

De redactie

MANSKAERELS MÓTTE ZICH HERINNERE: OVER DE DICHTER PAUL VAN DER GOOR (1932-1983)

Pim Thielen

Na een lange aanlooptijd en een paar onvoldragen eerstelingen beleefde Paul van der Goor zijn doorbraak met het aan zijn latere vrouw Marleen van Hees gerichte liefdesgedicht 'Doe bös' dat in juni van het jaar 1959 in *Veldeke* het licht zag. Met zijn lentebriesachtige gratie staat dit gedicht aan het begin van een klein oeuvre dat de Roermondse dialectpoëzie met een niet eerder vertoonde ernst en urgentie op een hoger plan zou tillen.

Het gedicht in de jambische versmaat bestaat uit drie coupletten van acht regels waarvan de tweede regel op de zesde en de vierde op de achtste rijmt:

Shall I compare thee to a summer's day
Shakespeare

wie nao ein raegenbuuj
de eerste zónnesjtraole
wie nao de sjtórm
de sjpegel van ein meer
wie vraemp gelök
det laef in aaj verhaole
wie van ein samezeen
de leste keer

en wie 't leefste
det nog is gebleve
es al 't angere
is veurbiejgegaon
wie ein gedich
det nooit waerde gesjreve
wie ein gefluuster
det neet is versjtaon

mer doe bös auch
wie ich nooit zal kinne sjrieve
ómdet daoveur
neet genóg wäörd besjtaon
en daoróm mót
ónoetgesjpraoke blieve
waat ich dich zo gaer
had wille doon versjtaon[1]

Met het motto, dat het achttiende sonnet van Shakespeare citeert, refereert van der Goor aan de Europese traditie. De vaststelling dat woorden tekort schieten om de voortreffelijkheden van de geliefde te schilderen is een topos die teruggaat op de Petrarkische poëzie en de hoofse troubadourstraditie. Deze intertekstualiteit (het verschijnsel dat een tekst raakvlakken heeft met andere teksten) is een noviteit in de Roermondse dialectpoëzie, een die in de verte raakt aan het door T.S. Eliot gebezigde traditiebegrip: de schatplichtigheid van de dichter aan de traditie. Niet dat van der Goors poëzie gebukt gaat onder dat highbrow element. De verwijzingen werpen geen barrière op die de toegang tot de gedichten versperren. Dit werk is juist laagdrempelig en gespeend van aanstellerij en grote gebaren, valkuilen waar hij, die zichzelf "de oprechte amateur" noemde, bij alle zwaarte van het geprangde gemoed mischien niet pretentieus genoeg voor was. Tegelijk staat de deur op een kier naar de weidsheid van ruimte en tijd, van Italië tot Amerika, van Juvenalis tot Vasalis. De verwijzingen zijn niet ornamenteel maar functioneel. Net als bij Eliot kunnen de gedichten gerust zonder motto's gelezen worden, maar de lezer die de moeite neemt ze in hun context op te zoeken (de literatuurwetenschapper is daar in zijn element) wordt beloond met een leeservaring die dieper gaat dan de eerste. Natuurlijk hangt dit af van het interpretatiekader van de lezer, maar hoe dan ook is die intertekstualiteit voor dialectpoezie bijzonder; ze is, overdreven geformuleerd, van der Gooriaans.[2]

Het eerstvolgende gedicht 'Laeve' is een Shakespeareaans sonnet met vijfvoetige jamben, gekruist rijm en het typische distichon als afronder:

Laeve is de sóm van vääl klein dinger:
de zón, de raegen en 't aovesrood,
'n sjtum, die me van wied kint heure zinge,
meziek, 't kleuresjpeel van glaas in lood.

Laeve det is sjnachs neet kinne sjlaope
en loestere nao 't kume van de windj,
op gelök det nooit kump blieve haope,
en wachte op de vootsjtep in 't grindj.

Laeve is 't roesje van 't kaore,
de sjterrehemel van ein zomernach,
de waeljerige prach van maedjeshaore,
en blome, vrunj en eine kienjerlach.

Laeve is baeje óm 't dageliks brood,
en laeve is oetindelik de dood. [3]

'Laeve', met zijn antithetische structuur, is een gedicht van verlichte zelfduiding met de middelen van de verbeelding. Het brengt de latente spanningen aan de oppervlakte van een gevoelsleven gekenmerkt door tegenstellingen die botsen en elkaar bevechten.

Navrant is dat dit sonnet luttele maanden na het lieflijke 'Doe bös' verschijnt. Geluk zal niet aan deze dichter besteed zijn: "want altied kump bedraoge oet / dae get teväöl verwach." Geluk heeft ooit bestaan, de herinnering eraan zit als een springveer in hem verborgen, maar alles is zo ver weg dat het alleen nog als poëtische voorstelling op te roepen is, als een schrijnend gemis. Nergens heeft hij het zo welluidend verwoord als in zijn 'Les roses d'antan', met wendingen die niet zouden misstaan in een lied van Schubert:

Paul aan de wandel met zijn ouders. Halverwege jaren dertig. Archief M. Konings - van Hees

Waar 't inbeel of hadde de roze
dae zomer deeper gebleujd,
en waerde-n-'t greun van de blajer
toet langer blieve geneujd? [4]

Rampspoed trof het ouderlijk nest in de Roermondse Godsweerderstraat in het hart toen eind jaren dertig de pater familias Sjamba van der Goor (1901-1960) het gezichtsvermogen verloor.[5] Pauls besef van de het fundamentele tekort van het menselijk leven werd in de vroege jeugd gevormd in de benauwde leefwereld en nette armoe rond een gezinshoofd dat al voor een deel afscheid van het leven had moeten nemen. In het late gedicht 'Kristallnacht' zou hij een ijzingwekkend oordeel vellen over zijn oorsprong: "geliek mit de vlieze / broke de roete / broke de sjpegels / broke de glaze." Onze herinneringen vormen ons, maar het werkt ook andersom: hoe we geworden zijn bepaalt hoe we

Paul op school. Tweede helft jaren dertig. Archief M. Konings - van Hees

terugkijken op ons verleden. De mythe van de zorgeloze kindertijd wordt in 'Kristallnacht' gedemonteerd; het is het gedicht waarin hij – een klassieke notie – zijn innerlijke malaise als constitutioneel geduid heeft, als een onontkoombaar lot, als zijn demon.[6]

'Remunj in de dertiger jaore' is het enige gedicht over zijn kindertijd:

Ze zote-n-in sjtraote van somers
taege de gevel geläönd
op sjteul van jaore geleje
te sjante-n-op waem veurbiejging.
Sóms klónk door den aovend de roop
van de naam van ein kiendj det nao bed mós,
en es de aovessjter kwaam,
häör ein sjoevering euver 't lief leep,
ginge ze wie sjlekke-n-'t hoes in,
om teen oer waar 't al nach.[7]

Wat blijft hangen van dit avondlijk genre-tafereeltje in de stijl van de Haagse School is de sfeer van een provinciestad, waar de reuring van het moderne leven niet doordringt. Voor zover er al sprake is van coloriet in dit oeuvre is het meestal vreugdeloos: zwart, vuilgroen, grauw.

De van der Goors gunden hun kind van tijd tot tijd een vrolijker omgeving. Dan logeerde Paul in Amsterdam bij oom Martin Daamen (1906-1973) en zijn Amsterdamse echtgenote. Paul verpandde zijn hart aan de hoofdstad.[8] Maar als hij er met zijn ontluikende elf of twaalf jaar zijn horizon verbreedt, zucht de hoofdstad onder de knoet van de bezetter. Zijn leven zou nooit meer hetzelfde zijn. Er lopen duizenden mensen met een davidster op hun kleding. In de vijftien

maanden tussen juli 1942 en september 1943 wordt het merendeel van de joodse stadsgenoten afgevoerd. Het is een volkerenmoord in grofweg drie etappes: Hollandsche Schouwburg, Westerbork, Auschwitz. De in maart 1942 opgerichte *Zentralstelle für jüdische Auswanderung* heeft het populaire theater aan de Plantage Middenlaan aangewezen als verzamelplaats voor joden. Laat dat uitgerekend de straat zijn waar Martin Daamen woont, op nummer 70, een hoekhuis dat uitkijkt op het aquariumgebouw van Artis.[9]

Tijdens de razzia's worden duizenden joden uit hun huizen gehaald. De Hollandsche Schouwburg is in de standaardwerken van Lou de Jong en Jacques Presser beschreven als een reusachtige muizenval voor honderden mensen van alle leeftijden. Op een foto uit 1943 zie je een tram met op transport gestelde joden anders dan gebruikelijk overdag vertrekken op de Plantage Middenlaan – het is dan al niets bijzonders meer, een fietser rijdt voorbij en op de stoep wandelt een gearmd stel.[10] "Verschrikkelijk" noemt Anne Frank in haar dagboek op 13 januari 1943 wat ze vanuit het dakraam op de Prinsengracht waarneemt. Paul had geen talent voor vergeten – "manskaerels mótte zich herinnere". Zijn aan vereenzelviging grenzende empathie met het joodse drama is het intrigerende en raadselachtige aspect van zijn dichtwerk. Voor zover bekend heeft hij zich slechts een keer over zijn traumatische herinneringen uitgelaten. Jules Zollner ontlokte hem in een interview voor het *Limburgs Dagblad* een uitspraak: "Ik logeerde vlakbij de Joodse Schouwburg in Amsterdam toen de eerste massale jodendeportaties daar plaatsvonden. Ik was toen twaalf jaar. Ik heb het begin van de ondergang van het Nederlandse joodse volk heel intens en nabij meegemaakt. Ik kan dat niet meer kwijtraken. Het trekt als een film aan mijn ogen voorbij."[11] De gedichten die de joodse tragedie tot onderwerp hebben behoren tot de aangrijpendste die hij geschreven heeft. Waarbij hij grote woorden vermijdt en de simpelste een explosieve lading meegeeft. Nergens valt een woord als holocaust; het onuitsprekelijke van die verschrikking heeft hij letterlijk genomen – de vernietigingskampen zijn bij hem eufemistisch teruggebracht tot "ergens in Polen":

Mer alles verangerde, alles ging veurbiej,
kómkómmerman is weg, Ruth is gebleve
örges in Pole en mit 'm ziene man:
allein ein sjtil klein vlam is blieve branje
in dit door God verlaote Amsterdam.[12]

Een gedicht van twee jaar later, 'De Joedehook', roept de verlatenheid op van een gure winternamiddag in de voormalige joodse wijk.[13] Al even beklijvend is 'Marche funèbre' (het klankspel doet aan 'The raven' van Edgar Allan Poe denken; de overeenkomst lijkt groot genoeg om van schatplichtigheid te spreken) over de tristesse van de Weesperstraat, ooit een bruisende winkelstraat in de joodse wijk.[14] Indrukwekkend is het sonnet 'Bie eine graafstein' met de vaststelling "dem kint nieks meer gebeure" en de voorstelling van een joodse

wederopstanding, van een "trök nao Jeruzalem", met de connotatie dat voor de overledene van het gedicht de natuurlijke dood (gezien de verweerde en scheefgezakte grafzerk is die van voor de oorlog) een privilege is gebleken dat de apotheose aan het slot mogelijk maakt; onverlet immers is zijn uitzicht op het jongste gericht als de doden herrijzen uit hun dodenakker. Het is het vers waarin de fatalist van der Goor over zijn eigen schaduw springt:

Zo hat ter bie zien laeve nog besjreve:
bring, es mien vrunj kaddiesj höbbe gezag,
mien liek nao Beth-ha-chajiem, wo 't
vlak bie de ingangspórt weurd neergelag.

Zo gebeurde; ich höb 't graaf gezeen;
de naam is door de raegen oetgesjlete,
de sjtein half weggezak, 't voelgreun mós
zeuk ziene waeg veurzichtig door de sjplete.

Mer God zij dank: dem kint nieks meer gebeure,
en es de ingele op de wölk gaon sjtaon
en zich op heur trómpete laote heure
is hae den eerste dae op waeg kint gaon,

want 't leste oordeil is veur hem
gilgoel-ha-métiem: trök nao Jeruzalem.[15]

In Amsterdam sloot Paul vriendschap met de joodse historicus Jaap Meijer (1912-1993). Jaap had een "onvrijwillig verblijf" in Bergen-Belsen overleefd. Hij kende de oude Jodenhoek als zijn broekzak. Beiden stamden uit een arm nest, waren bibliofiel en *minor poet* in het dialect van hun vaderstad. (Jaap alias Saul van Messel in het *grunnigs* van Winschoten).[16] Toen kort na Pauls overlijden Meijers artikel 'Het leraarschap van A.S.Kok te Roermond 1864-1877' in *Veldeke* verscheen, voegde de auteur er "twee kwatrijnen voor de gestorven vriend" aan toe. Het eerste luidt:

vandaag/het is zelden gebeurd
heeft de jodenhoek om een vreemdeling getreurd
klokkespel bracht dit onder woorden
deze behoorde tot de hier vermoorden[17]

Het zal geen verbazing wekken dat Pauls gedichten een boog om de door de vijftigers geproclameerde ruimte van het volledig leven heen beschreef, zoals hij ook later niet meesprong op de hippe trein van de sixties en de popmuziek. Zijn naoorlogse Amsterdam was niet dat van de avant-gardistische Leidseplein-scene,

die de jazzclubs op de Zeedijk onveilig maakte of voor feesten in huize Jagtlust samenklonterde. Het van der Gooriaanse Mokum is dat van de leegte van na de deportaties. Of anders dat van Georg Hendrik Breitner, de door de Tachtigers omarmde schilder van het straatleven van het fin de siècle, toen Amsterdam na een eeuw van stilstand een onstuimige groei doormaakte, met spectaculaire doorbraken en sloopwerken die de stad in een maalstroom meetrokken. Breitners grachten hullen zich in een grauw half-duister, het is nat en guur, de sneeuw is bezoedeld, er wordt gesjouwd, geheid, geploeterd en gekleumd. Men spreekt wel van Breitner-weer (de weerspiegeling van gaslicht in de nattigheid geeft een speciaal picturaal effect). In 'Breineriana' bootste van der Goor de Hollandse schilder na:

dit is veurgood veurbie, dit kump nooit trök:
dae ventersroop bie aovend op de brök
de fóddelekremer mit zien gammel ker
veur daag en dauw ein zate morgesjter
de kar-ga-door mit ziene sjnevr-aom
dae zich begaaijt aan eine heringkraom
in sjnee en windj in wintjernaomendaagleech
op den hook van 't Singel en de Korsjepórtsjteeg.[18]

Het bijna honderdjarige Bisschoppelijk College, waar Paul in september 1946 aan zijn middelbare schoolopleiding begon, herrees beetje bij beetje uit de misère van de ontwrichte en leeggeplunderde school van het laatste bezettingsjaar. Bij gebrek aan glas waren veel ramen nog tot in 1947 met planken dichtgetimmerd. Zeven jaar na de oorlog bestond de klassenverlichting uit drie peren die aan een draad hingen en waren de wandplaten vergeeld en kromgetrokken. De school trok zich op zijn vooroorlogse conservatieve stellingen terug. Nog was het lerarencorps een slagschip in kerkelijk zwart:

In de klasse bezaarlevenheers
en ein moerplaat: Imperium Romanum
of Vins et Fromages de France.
In de geng haos gein daagleech of zón
sóms de sjtank van sjummel en vóch.
De lerare heette perfessers.[19]

Het College vormde het geestelijk en culturele klimaat waarin Paul zich ontwikkelde van de schutterigheid van het twaalfjarige oorlogskind met onderwijsachterstand tot het aplomb van de gymnasiast die in de schoolkrant over muziek en letterkunde schrijft. Onmiskenbaar heeft Paul zich aspecten van de Romeinse kerndeugden eigen gemaakt: respect voor traditie (pietas), beheerstheid (dignitas) en een zekere vitale mannelijkheid (virtus) die wars van

sentimentaliteit is. Als bijna dertig jaar later zijn bundel *Tösse vreug- en naojaor* ten doop gehouden wordt, voorziet hij het van een motto van Tacitus uit de *Germania* (caput 27): "Feminis lugere honestum est, viris meminisse: Vrouwluuj moge bedreuf zeen, manskaerel mótte zich herinnere".[20] Van de klassieke auteurs moet Tactitus met zijn inktzwarte geschiedschrijving, zijn noodlotsbesef en zijn gebeitelde stijl hem sterk hebben aangesproken. Paul onderkende het gevaar van het afficheren van literair leed en begreep dat sentimenteel zelfbeklag de weg naar diepere gevoelens blokkeert. In zijn dichtwerk heeft hij het evenwicht gezocht tussen het romantische sentiment en de klassieke geest.

Pauls leraar Nederlands Eduard Serrarens (1895-1955) torende als stilist boven alle anderen uit. Hij excelleerde in de *Collegeklok* met een aantal monumentale portretten van College-coryfeeën.[21] Dit was de docent die een jongen met literaire aanleg in vuur en vlam kon zetten. Peter Nissen heeft, op grond van wat Paul hem heeft meegedeeld, gesproken van de "onuitwisbare indruk" van deze Serrarens op Paul en van de "beslissende invloed" op zijn literaire gevoeligheid. Serrarens is volgens Nissen daarin de brug geweest tussen de oude Collegegeneratie en die van de literair begenadigde Dister en van der Goor.[22]

Vanaf november 1950 gaf Paul regelmatig acte de présence in *De Brug*, de schoolkrant van het College. Hij recenseerde de opvoeringen van klassieke muziek die in het kader van Jeugd en Muziek gegeven werden; bijdragen waarin hij iets van zichzelf ten beste kon geven. Muziek was zijn passie. De contouren van zijn latere artistieke principes zijn dan al zichtbaar. Zo stelde hij na een opvoering van middeleeuwse muziek vast dat weer eens het bewijs geleverd is "dat eenvoud het kenmerk is van het ware".[23] Dat inzicht zou een leidraad blijken voor zijn dichtwerk, dat zich kenmerkt door een uitgebeende dictie en dat hoegenaamd geen metaforen bevat en waarin slechts bij uitzondering een vergelijking gepermitteerd is. Elders in *De Brug* zette hij zich af tegen het sentimentele in Chopin, die hij een "verwijfde persoonlijkheid" aanwreef en die hij ongunstig vond afsteken bij Bartok.[24] Bartoks Zesde Strijkkwartet zou een kwarteeuw later in 'Moment musical' een stemmingseenheid met de tekst vormen. De meeste motieven die van der Goor hanteert komen hier samen in een doemsfeer vol demonen: drank, eenzaamheid, spleen, zielsangst en de onheilszwangere muziek die Bartok aan de vooravond van de oorlog componeerde. Het is een van de kerngedichten die deze dichter in zijn wezenlijkste trekken voor ons oproepen:

Ze kómme ónherroepelik
det me saoves biej ein good glaas wien
sjtil veur zich oet kiek en biej edere sjlaag
van de oer opsjrik: morge mesjiens?

En boete laek de raegen langs de roet,
en binne boens de ónrös in 't lief;
me dink aan vreuger en me kiek veuroet
en me sjoevert en me drink te rief.

En nao Bartóks zesde sjtriekkwartet
nump me al zien angste mit nao bed.[25]

Het andere sleutelgedicht acht ik 'Surgit amarum aliquid' (de titel is, niet geheel correct, ontleend aan *De rerum natura* 4, 1128 van Lucretius: surgit *amari* aliquid) gesteld in blanke verzen die herinneren aan de grote traditie sinds Milton van de verhalende Engelse poëzie in die versmaat, vermoedelijk niet toevallig, want dit gedicht bevat immers het gecomprimeerde *verhaal* van een leven. Door de keuze van de titel resoneert er iets van de lucretiaanse bitterheid over de liefdesharts-tocht mee:

Aan 't zelfde vinster van veur twintig jaor
sjtóng d'r en keek nao boete wo de windj
de leste naojaorsblajer van de buim
biejeinbloos biej 't haofbeeld op 't gezón.
"Hiej is mien vreugjaor", dach-ter, "ins begós,
det nooit toet volle zomer oet kós bleuje,
juus wie ein bloom die 't auch neet gelök
om taege de verdrökking in te greuje."
En mit 'ne vinger sjreef hae in gedachte
op de besjlage roete ein veur ein
de teikes van veur jaore, en hae wis
det nog nieks van toen vergaete waar,
en det waat óngerhoets waar blieve laeve
op 'm invroot wie ein carcinoom.[26]

In zijn literaire smaak was Paul behoudend. Hij zocht aansluiting bij de traditie, niet bij de vernieuwing. Pas met de gebroeders Graus doen de mores van het modernisme hun intrede in de Roermondse dialectpoëzie en wordt er naar een hogere versnelling geschakeld. Met name Jacques Graus sluit in geslaagde gedichten als 'zinnig krank' en 'gewaes' (met zijn geestige variant op Descartes: "ich bön d'r gewaes / dus ich besjtoan") aan bij het niveau van van der Goor.[27] Het vonkte tussen de oude en de nieuwe meester van de Roermondse dialect-poëzie in de lerarenkamer van het Bisschoppelijk College te Echt, confronta-ties waarin zij tussen hun twee temperamenten het snijpunt zochten, tussen de van sombere zwaarte doortrokken verzen van de oudere en de bouwsels van woordspelige lichtheid van de jongere. Jacques raadde de humor achter de ernst van Paul en Paul de ernst achter de humor van Jacques. "De behoefte om alles

in de vergetelheid te dompelen en tot op het bot bloot naast zich neer te leggen creëerde een gespletenheid die hem fataal dreigde te worden. Uiteraard wisten we van zijn drankprobleem," schrijft Graus.[28] Gespletenheid blijkt ook uit het interview met Zollner. Paul noemt zichzelf met een zweem van zelfspot een "kleine dichter," maar van zijn poëzie bekent hij even later: "Ik heb het nodig en ben erdoor gekluisterd, geremd." [29]

Het meest opmerkelijke van zijn stukjes in *De Brug* is zijn beschouwing over dialectpoëzie naar aanleiding van de instelling van Mathias Kempprijs. Bij ontstentenis van dagboeken en correspondentie of zelfs maar de getuigenis van boeken die de sporen van veelvuldig gebruik dragen, bevat dit artikel van der Goors artistieke credo dat hij, wars van het bronsgroene sentiment van de Limburgse troubadours van de wederopbouwperiode, een decennium later in praktijk zal brengen. Als dialectpoëzie aanspraak wil maken op de status van serieuze literatuur, postuleert de negentienjarige, zal zij zich los moeten maken van het kant-en-klare chauvinisme dat het genre aankleeft en een universeel karakter moeten nastreven.[30] De invloed en het voorbeeld van Jo Hansen hebben zich doen gelden. Hansen is Pauls literaire peetvader geweest. In Hansens betere werk – denk aan het ingetogen gedicht uit de oorlogsjaren 'Ontvelt mich döks 'ne sjtille naober' – vond hij de bevestiging dat het Roermonds een volwaardige cultuurtaal kan zijn.

Van der Goor verkoos het isolement binnen zijn stadstaal, maar hij wilde nadrukkelijk geen volksdichter of stadsdichter zijn, waarmee hij brak met de voor de hand liggende band van de streektaalschrijver en zijn natuurlijke habitat. Anders dan de Roermondse dialectdichters Sjaak Körner, Pierre Francken, Jo Hansen en Emile Seipgens, die zich veelal vereenzelvigden met de kleinsteedse biotoop op veilige afstand van de urbane jungle, presenteerde van der Goor zich niet zozeer als een Roermondse dichter maar als een dichter die in het Roermonds schrijft. Van het corpus van ruim veertig gedichten (van der Goor was geen veelschrijver, maar de poëtische ader zou nooit uitdrogen) hebben er slechts enkele een expliciet Roermondse achtergrond. Niet zozeer zijn vaderstad maar haar taal was het thuis van de dichter. Die taal bleek groot genoeg om er zijn diepste wezen in uit te drukken. Van meet af aan was hij zich echter bewust van de valkuilen van een subliteratuur voor een kleine bühne in de provinciale comfort zone, van schrijven, in de woorden van Gezelle, voor "ons kleen getal", waarbij hij misschien hooguit het mooiste exemplaar van een vissenkom zou zijn. De dichter was daarmee *hors concours*. Buiten het *remunjs* ontbreekt de schaal waarop hij zou kunnen stijgen of dalen. "Voor wie werk ik eigenlijk?", tekende Jules Zollner uit zijn mond op. "Dat heb ik me nog nooit afgevraagd. Ik maak gedichten geloof ik alleen voor mezelf. Ik begin er soms zomaar ineens aan, en dan kunnen ze jaren in de la blijven liggen." [31] Maar het *remunjs* is ook de cocon waarin de tijd nauwelijks vat op zijn woorden lijkt te hebben.

Waar de voor hem belangrijkste van zijn schoolmakkers zich opmaakten voor het studentenleven in Nijmegen, stond Paul aan de vooravond van zijn intrede in het seminarie Aalbeek van de Sociëteit voor Afrikaanse Missiën. Wat bracht een jongen voor wie het gezelschap en de conversatie van zijn vrienden het zout des levens waren ertoe de voor zijn fysieke en psychische gestel herculische taak op zich te nemen van een zweetdoordrenkt bestaan onder de tropenzon van Ghana, met gekmakende regens die maandenlang op de plaatijzeren daken van de missiepost kletteren? Zover zou het echter niet komen, want zijn priesteropleiding eindigde abrupt: halverwege het tweede jaar stapte hij op.

In 1970 schreef van der Goor het in de Italiaanse sonnet-vorm gegoten 'Simmenarie' over het in datzelfde jaar gesloten en in verval geraakte gebouw:

De veurdeur is oet 't gehing gesjaove,
de bel guf einen haolen, doefe klank,
en de eikehoute trap nao baove
haet óm d'anger traej ein losse plank.

In de kepél verklónke de kómplete,
den harmonium zjwieg es 't graaf,
de luipers óm den altaor zeen versjlete,
verf sjilfert langsaam van de moere-n-aaf.

In de refter is de sjtilte noe volmaak;
de muibels zeen al jaore aafgesjreve,
Paus Pius is zien glaasplaat kwietgeraak.

't Geroesj van de rochette ging veurbiej,
en 't insigste waat is gebleve
is de lóch van sjproetemoos en balkebriej.[32]

De spruitjes kwamen uit de eigen groentetuin. De kapel had een harmonium, omdat ze te klein was voor een orgel; in het weekend werden er de completen gezongen. De eikenhouten trap leidde naar de slaapkamers. Paul was als een buitenstaander binnengekomen; de andere vijftien of zestien studenten van zijn jaargang hadden het kleinseminarie in Cadier en Keer doorlopen. Hij paste zich aan, meer werd er ook niet verwacht. Het kloosterachtige régime en het primaat van de priesterroeping in het van de jezuïeten overgenomen complex bevorderden geen intieme vriendschappen. De dagen verliepen in het monotone ritme van een religieuze gemeenschap. De conversatie was stroef, omdat met het oog op de toekomst in Ghana Engels de verplichte voertaal was. Alles moest wijken voor het doel: het missiewerk in Afrika, waarbij volstrekte gehoorzaamheid de norm was. De avonden op de zit-slaapkamer moeten eenzaam zijn geweest als een kajuit op winterzee. Naarmate Pauls idealen verbrokkelden werd Aalbeek meer en meer een beproeving.[33]

Na zijn militaire dienst[34] en de cursus M.O.-A Nederlands[35] gaf Paul met ingang van september 1955 Nederlands aan het Bisschoppelijk College. Zijn lessen knetterden van een passie en humor die de klas in haar ban hield. De professorale zwier (Paul las altijd minstens vijf boeken tegelijk, zegt Marleen) waarmee hij een gedicht als 'Op de doot van Sterre' van Constantijn Huygens vers voor vers behandelde, staat een oud-leerling nog levendig voor de geest. Paul had zich dat poëtische pareltje over Huygens' gestorven vrouw tot op de letter en komma eigen gemaakt.[36] Als hij vijfentwintig jaar later bij de dood van zijn moeder 'Entr'acte' schrijft, een gedicht over imploderende wanhoop, waarin geen plooi wordt gladgestreken en de illusieloosheid naar de keel grijpt, klinken er nog (onbewuste) echo's van het zeventiende-eeuwse gedicht in door.[37]

Het alles samenvattende woord 'veurbie' is het kernwoord van dit oeuvre. Het komt in bijna de helft van alle gedichten voor. Peter Nissen heeft hem met recht de dichter van het afscheid genoemd.[38] Het verbindt van der Goor met de dichter van "voorbij, voorbij, o en voorgoed voorbij", J. C. Bloem. Voor beide dichters is voorbij het weerkerende signaalwoord van hun diepste verzuchting. Van der Goors fatalisme, dat deel uitmaakte van zijn artistieke constitutie, was hopelozer dan dat van Bloem. Bloem – melancholie was zijn handelsmerk – was een droefsnoet en een notoire drinker, maar zijn domweg-gelukkig-in-de-Dapperstraat-momenten en het *quiet though sad* van zijn eeuwige herfst en zijn grauwe luchten waar geen blauw doorheen dringt, waren niet voor van der Goor weggelegd.

Van der Goors depressies zijn in de jaren zestig niet meer over het hoofd te zien, evenmin als de alcoholische excessen die erop volgden. Op 26 augustus 1976 (het is het enige gedicht waarvan de precieze ontstaansdatum bekend is) zit hij in een kroeg in de Amsterdamse Zoutsteeg en richt aan Marleen, als de paniek haar te verliezen hem naar de keel grijpt, een liefdesverklaring met de teneur van een *ne me quitte pas* die er niet om liegt: "ich had dich trökgerope, / ich had dich trökgevlook. / ich had dich trökgekraope, / ich had dich trökgebaejd." [39] Nergens anders in zijn werk laaien de emoties zo hoog op als wanneer zijn relatie met Marleen op het spel staat.

Toen moesten "de ermste jaore van mien laeve" nog komen. Hij heeft zijn gevoel van verloren-zijn aangrijpend opgeroepen in bijbelse termen in het gedicht 'Job sjprik', waarvan de eerste strofe luidt:

Waat mich geloate is, det zeen mien zjwaere
en de noasjmaak van den duren wien
oet baeter daag, wo ich op zól kinne taere,
waar ich neet zo laamgesjlage van de pien.[40]

Waar het oud-testamentische personage uiteindelijk door een ingreep van boven in zijn vroeger geluk hersteld wordt, moet de Roermondse Job verder met niets dan zijn zweren en zijn potscherf. Toch stelt hij het bestaan van wat

Aanbieding van de bloemlezing 'Mosalect' door de redactie Paul van der Goor (2e v.r.), Max de Bruin, Jan Notten en Lou Spronck aan voorzitter drs. Jo Hansen bij het vijftigjarig bestaan van Veldeke Limburg in Sittard (1976)

hij elders laconiek "de Man van hieboave" noemt niet ter discussie. Wat in het aanzicht van de rampspoed overleeft is een taaie rest van basale religiositeit die doet denken aan sommige personages in de romans van Graham Greene en die niet meer maalt om de eigen verlossing.

Schrijver en drinker: er zijn talloze levens waarin die twee een onafscheidelijk koppel vormen. Het cliché van de trage zelfmoord door excessief drankgebruik is wijdverspreid. Maar voor Paul was de dood niet het loon van zijn verslaving, maar de prijs die hij ervoor betaalde. In het gedicht 'Biej de blomevrouw', zijn vertaling van 'Chez la fleuriste' uit de bundel *Paroles* van Jacques Prévert, is de fantasie van een fatale hartaanval verwoord: een man wil een bos bloemen afrekenen, hij heeft zijn hand al in de zak, "mer op 't zellefde mement / griepter inins / mit de handj nao zien hert / en hae velt".[41] Profetische woorden. Al voor zijn vijfenveertigste tikt de klassieke veerman hem op de schouders: "mien sjeep ligk gereid aan de sjteiger, / veer gaon nao den angere kantj", klinkt het in het memorabele gedicht over de veerman.[42] Maar suïcidaal was hij niet. Anders dan dichters die het leven niet meer verdroegen, ongelukkigen die zich aan een lantaarnpaal verhingen, zich met een beddekoord wurgden, van een brug of uit een raam sprongen of een vuurwapen op zichzelf richtten, heeft Paul tot het laatst aan het leven gehangen. Was wat hem deed drinken dan misschien hetzelfde als wat hem deed schrijven? Hoe het ook zij, zijn middagduivel en zijn alcoholisme hebben het schrijversschap van Paul van der Goor gevoed en gestuurd. Marleen is daar stellig in: Paul schreef vooral in tijden van depresssiviteit en drankgebruik. Soms winnen de positieve aspecten van roesmiddelen het van de negatieve. Het late dichtwerk bewijst dat het leven zoveel meer was dan een hartbrekende tocht door het limbo van de dronkemansmisère. De door van

der Goor bewonderde Vasalis sprak van de bevrijdende overgave aan "het grote, waaiende duister". Die perceptie is terug te voeren op de donkere kanten van de Romantiek en op de ambivalente lokroep van de Quincey's "ravijn van hemels genot". Malcolm Lowry onderkent in *Under the volcano* een sacraal element in de dionysische ontgrenzing van de dronkenschap, wanneer hij de kroeg vergelijkt met de hemel en het alcoholisme een even radicale afwending van het nornale leven noemt als het priesterschap (een interessante associatie als men aan het leven van van der Goor denkt). Het enige wat bij van der Goor de drank niet aantastte was de ziel. Er is niets troebels aan de exclusieve inkijk die hij de lezers van *Veldeke* toestond in de binnenkamers van zijn gemoed. Bijna de helft van zijn gedichten dateert van de tragische laatste drie jaren van zijn leven.

In het gesprek met Zollner brengt van der Goor een tweespalt ter sprake: zijn schrijfplezier is onontwarbaar vermengd met de pijn die zijn gedichten aanboren. In 'Den duvel van de middig' vraagt hij zich af: "waar 't elenj of waar 't gelök?" [43] De vraag, een die menig dichter zichzelf gesteld heeft, betreft daar zijn *star-cross'd* jeugdliefde. Wat was dat in een ver verleden aangestoken vuur dat niet wilde doven? Lang is hij heen en weer geslingerd tussen bereikbare en onbereikbare liefde, tussen de vrouw aan zijn zijde en die voor zijn geestesoog. We moeten ons met puzzelstukjes behelpen waar het deze *dark lady* van zijn poëzie betreft. Zij was tegen de dertig toen zij met de achttienjarige scholier een verhouding begon: "doe mit ein puuske flötte op dien kleid, / ich, jóng van achteen, doe dae de leefste waars." Het was de vlam waaraan de missionaris in spe zijn vleugels schroeide. Later appelleerde zij als de archetypische verloren geliefde zowel aan zijn diepste verlangen als aan zijn grootste gemis. Zij groeide uit tot zijn literaire muze:

Dao lik weer sjnee in de sjtraote,
leefste, leefste van mich;
't is nao ein jaor weer december,
leefste, leefste van mich.
't Is nao ein jaor weer december
det ich tich leef höb gehad.
Wo bösse, leefste, wo bösse?
't Is zo kaad in de sjtad. [44]

Hoeveel verholen fictie, hoeveel stilering en esthetisering zit er verweven in van der Goors liefdesgedichten, die zich toch moeilijk niet-biografisch laten lezen? Het zal wel altijd in de schoot der goden verborgen blijven. Literaire en biografische personages vallen immers nooit naadloos samen. Hoe het ook zij, de dichter spreekt van het *verhaal* van zijn liefde. Dat verhaal neemt mythische proporties aan in 'Orpheus'. Hij gebruikt de mythe van Orpheus, die met zijn lierspel Euridyke niet uit de onderwereld vermocht te redden, als allegorie van

de situatie waarin hij zich met zijn verloren geliefde bevindt.[45] 'Sine nomine' uit 1980 verhaalt van haar dood en de verpletterende slag die het hem toebracht.[46] Het ietwat cryptische 'Méditerranée' lijkt nog eens op de mythe te zinspelen.[47] Anekdotische details en fysieke kenmerken van de geliefde zijn schaars, haar beeld blijft diffuus. Een keer ontmoet hij haar bij toeval in de Kalverstraat. In het laatste bij leven gepubliceerde gedicht situeert hij een jeugdliefde in *of all places* Bergen op Zoom.[48] Er is een rendez-vous op wat een sjofele hotelkamer zou kunnen zijn, de enige keer dat er een geconsumeerde liefdesontmoeting gesuggereerd wordt. Zij heeft zwart haar en – saillant detail – haar gang is weinig flatteus. Zij blijft even schimmig als de vrouw in Stefan George's bundel *Das Jahr der Seele*. Zij is deel van een innerlijk landschap. Van dat boek, waarin alles draait om een onmogelijke liefde, bewerkte hij het gedicht 'es lacht in dem steigenden jahr dir' tot het prachtige 'September 1897', geschreven in een dactylische cadans die subtiel appelleert aan een grote lyrische traditie, met enkele parafrases die niet per se onderdoen voor het iets pregnantere Duitse origineel. Het werd na zijn overlijden in zijn werkkamer aangetroffen en postuum in *Veldeke* gepubliceerd. [49]

De laatste drie jaren in het leven van Paul zijn die van een onomkeerbare neergang. De verloren geliefde blijft de kop opsteken. Daarnaast, nee tegelijkertijd, is er een late liefde geweest, waaraan een groep belangwekkende gedichten gewijd is. Het gedicht 'Mariae Aegyptiacae' [50], waarin hij met de geliefde in

Ter herinnering aan

Paul C. H. van der Goor

Geboren te Roermond op 9 november 1932.
Overleden te Roermond op 22 september 1983
en begraven op de begraafplaats St. Annahof
te Echt op 27 september d.o.v.

—

Laeve.

Laeve is de sóm van vääl klein dinger:
de zón, de raegen en 't aovesrood,
'n sjtum die me van wied kint heure zinge,
meziek, 't kleuresjpeel van glaas in lood.

Laeve det is sjnachs neet kinne sjlaope
en loestere nao 't kume van de windj,
op gelök det nooit kump blieve haope,
en wachte op de vootsjtep in 't grindj.

Laeve is 't roesje van 't kaore,
de sjterrehemel van ein zomernach,
de waeljerige prach van maedjeshaore,
en blome, vrunj en eine kienjerlach.

Laeve is baeje óm 't dageleks brood,
en laeve is oeteindelek de dood.

Paul C. H. van der Goor

Voor Uw blijken van medeleven, ondervonden bij het overlijden en de begrafenis van mijn man en onze vader, danken wij U van harte. Deze waren voor ons een grote steun.

Marleen van der Goor-van Hees
Esther
Ruben.

De plechtige Zeswekendienst wordt gehouden op zaterdag 12 november 1983 om 19.00 uur in de parochiekerk van de H. Pius X te Echt.

—

Begr. ondern. Peusen, Echt. - Tel. 04754-6100

Bidprentje. Archief M. Konings - van Hees

Aken een museum bezoekt, bevat, net als het op het eerste gezicht a-typische en marginale 'Meretrix augusta' [51] en (anders dan Peter Nissen veronderstelde in 1983) het aangrijpende 'Suavissimae' [52] bedekte toespelingen op de aard van deze *amour fou*. Het is een liefde van gestolen uurtjes, van "'n wanjeling ónger ós twee." Maar de ingetogen tederheid verraadt een liefde die tot op het bot gaat en die geen grote woorden van node heeft om zich te bewijzen. Ook het allerlaatste gedicht, het innige 'September 1983' is waarschijnlijk gericht aan deze laatste liefde.[53] Het is een tekst die hij in portefeuille had en die postuum het licht zag. Waarschijnlijk is het een gedicht in wording, treffend juist in zijn onafheid, de tastende laatste woorden van de dichter, met de raadselachtigheid van een spoor in de sneeuw dat plotseling ophoudt.

Noten

1 Voor de inhoud heeft de dichter mogelijk inspiratie gevonden in Jan Hanlo's 'Zo denk ik dat jij bent'. Het zeldzame rijmschema kan hij gekend hebben van Gezelle's beroemde 'Ego flos'.

2 Andere, niet in dit artikel aangehaalde, voorbeelden van intertekstualiteit: Hugo von Hofmannsthals 'Ballade des äusseren Lebens' (in 'Laeve'), John Dowlands song 'Come again! Sweet love doth now invite' (in 'Konzaer in Innsbruck'), Edna St. Vincent Millays sonnet 'What lips my lips have kissed, and where, and why' (in 'September Songs'), Slauerhoffs 'Saudade' (in het gelijknamige gedicht van van der Goor). Peter Nissen, de eerste die over hem geschreven heeft, wijst erop dat van der Goors kennis van de wereldliteratuur geleid heeft "tot bijna onvermijdelijke vormen van intertekstualiteit" en dat zijn speciale plaats in de Limburgse dialectpoezie "voor een deel de vrucht is van zijn grote belezenheid, over de taalgrenzen heen." (Brief aan mij d.d. 26 augustus 2014)

3 *Veldeke* 189 (oktober 1959) 75

4 *Veldeke* 47 nr. 5/6 (1972) 2

5 Sjamba van der Goor leek als twee druppels water op zijn zoon. Meer dan vijftig jaar later in Den Haag ziet straatgenote Marijke Meeuws nog voor zich hoe Paul zijn blinde vader begeleidde naar zijn werk als telefonist op de rechtbank; niet gearmd maar elleboog aan elleboog - dat was op een rare manier vertederend, zegt ze.

6 *Veldeke* 57 nr. 3 (1982) 2. Pauls geboorte op 9 november 1933 viel samen met de beruchte *Kristallnacht* in nazi-Duitsland.

7 *Veldeke* 49 nr. 2 (1974) 17. De overlevering wil dat het gedicht zijn oorsprong vond op de Venloseweg.

8 In de jaren zeventig was Paul medewerker van de periodieken *Ons Amsterdam* en *Amstelodanum*. Hij schreef onder meer over Amsterdam in het werk van Bordewijk en over het bezoek aan de stad van Paul Verlaine. Jessie Koene

herinnert zich een scène uit een vastenavondnacht van Maastricht eind jaren vijftig. Paul klampte op het Vrijthof voorbijgangers aan om het dieptreurige 'Il pleure dans mon coeur' van Verlaine voor te dragen, een bizarre act, waarmee hij zich leek te identificeren met de Pierrot van Nijhoff, de drinker met het gebroken hart die zich in de carnavalsnacht verhangt aan een lantaarnpaal.

9 Informatie Stadsarchief Amsterdam.
10 Frank van Vree e.a (red.), *De Hollandsche Schouwburg; theater-deportatieplaats-plek van herinnering* (Amsterdam 2013) 149
11 'Paul van der Goor schrijft spanningen van zich af'. *Limburgs Dagblad*, ongedateerd (1979).
12 *Veldeke* 245 (november 1969) 83
13 *Veldeke* 46 nr. 2 (1971) 23
14 *Veldeke* 52 nr. 5 (1977) 19
15 *Veldeke* 47 nr. 5/6 (1972) 1. Het gedicht is onder de titel 'Kaddiesj' getoonzet door Hans Meeuws. Begin 2015 werd het in Maastricht en Vaals uitgevoerd door Marcel van Dieren, bariton, en Arno Dieteren, piano. Het is te beluisteren op de cd *Kus!*; *een liedrecital*, uitgebracht door de Stichting Limburgse Componisten.
16 Gegevens ontleend aan Evelien Gans: *Jaap en Ischa Meijer: een joodse geschiedenis 1912-1956* (Amsterdam 2012).
17 *Veldeke* 59 nr. 6 (1984) 12
18 *Veldeke* 48 nr. 6 (1973) 2
19 Uit 'Noe is de sjool ein verhaol' in *Veldeke* 49 nr. 6 (1974) 14
20 *Tösse vreug-en naojaor* (Roermond 1976), met tekeningen van Tom Franssen. Klasgenoot Jan van Gurp memoreert dat docent Jacques Storms het adagium van Tacitus in het aantekencahier liet noteren als voorbeeld van het onregelmatige werkwoord 'meminisse'.
21 *Collegeklok; jaarboek van het Bisschoppelijk College Roermond* 11-12-13 (1945-1948) 5-9. Ibidem 14 (1948-1949) 5-13
22 Peter Nissen, 'Harrie Dister (Th.Desir) en Paul C.H. van der Goor; dichters tussen liefde en vergankelijkheid'. In: *Lustrumboek 1981-1986*, 51-71
23 *De Brug* 4 nr. 1 (september 1950) 7
24 *De Brug* 5 nr. 1 (april 1952) 116
25 *Veldeke* 53 nr. 5 (1978) 1
26 *Veldeke* 48 nr. 6 (1973) 2
27 Huub Graus, *Sjtadswermte* / Sjaak Graus, *Teike van laeve* (Roermond 1987)
28 Mail aan mij d.d. 3 augustus 2016
29 *Limburgs Dagblad*, ongedateerd (1979)
30 *De Brug* 5 nr. 2 (november 1951)
31 *Limburgs Dagblad,* ongedateerd (1979)
32 *Veldeke* 47 nr.5/6 (1972) 3
33 Informatie pater Harrie Hoeben (1934-2015) SMA Missiehuis, Cadier en Keer.

34 Hij kreeg een opleiding bij de Aan- en Afvoertroepen in de Tilburgse Kromhoutkazerne.
35 Katholieke Leergangen Tilburg 1955-1958.
36 Mededeling Hans Meeuws.
37 *Veldeke* 55 nr. 2 (1980) 31. Paul was zijn moeders oogappel. Maar de vrouw met de zwakke zenuwen was ook overbezorgd. Ze heeft zich als een theemuts over haar kind gedrapeerd, zegt Marleen. Zo heeft de kleine bolleboos (hij slaagde met louter achten en negens voor het toelatingsexamen van het gymnasium) het onbekommerd spelen op straat of het de hort op gaan met de *batrave* uit de buurt met hun fratsen en streken gemist – en daarmee een belangrijke ankersteen.
38 Peter Nissen, 'Paul C.H. van der Goor: de dichter van het afscheid'. In: *Veldeke* 58 nr.6 (1983) 5-14. Dit nummer bevat het complete overzicht van van der Goors publicaties.
39 *Veldeke* 51 nr. 5 (1976) 2
40 *Veldeke* 53 nr. 2 (1978) 13
41 *Veldeke* 54 nr. 5 (1979) 13
42 *Veldeke* 51 nr. 5 (1976) 2
43 *Veldeke* 57 nr. 2 (1982) 19-20
44 *Veldeke* 57 nr. 3 (1982) 2
45 *Veldeke* 56 nr. 4 (1981) 21
46 *Veldeke* 55 nr. 6 (1980) 3
47 *Veldeke* 57 nr. 3 (1982) 2
48 *Veldeke* 58 nr. 3 (1983) 5. In Bergen op Zoom woonde Pauls tante Tiny Daamen. Volgens Vera Vael, dochter van zijn tante, was Paul begin jaren vijftig een graag geziene gast die de hele familie wist te vermaken. Haar is niets bekend van een liefdesgeschiedenis in haar geboorteplaats. Terecht maant zij tot voorzichtigheid bij het vermengen van feit en fictie. (Mail aan Marleen van Hees d. d. 23 maart 2014).
49 *Veldeke* 58 nr. 6 (1983) 2
50 *Veldeke* 57 nr. 5 (1982) 29
51 *Veldeke* 57 nr. 6 (1982) 19. De titel, verwijzend naar Messalina, de derde vrouw van keizer Claudius, is ontleend aan een passage uit de zesde Satire van Juvenalis (116-135).
52 *Veldeke* 58 nr. 6 (1983) 1
53 Ibidem 58 nr. 6 (1983) 2

DE NEDERLANDS-PRUISISCHE GRENS VAN 1815

Wat men in de 19de eeuw grensdialectologisch had kunnen onderzoeken

Georg Cornelissen

In zijn *Dialectgeografische grondslagen van een Nederlandse taalgeschiedenis* heeft Jan Goossens een paragraaf gewijd aan de oostelijke taalgrens van het Nederlands (Goossens 2008, p. 117-134).[1] Daarin schetst hij het ontstaan van de taalgrens als grens tussen de twee schrijf- en cultuurtalen Nederlands en Duits.Vervolgens geeft hij een overzicht over de resultaten van grensdialectologisch onderzoek. Dit onderzoek houdt zich bezig met de uiteenlopende ontwikkelingen in de dialecten aan weerszijden van de grens, meestal "door overnamen van elementen uit twee verschillende overkoepelende talen" (Goossens 2008, p. 128).

De grensdialectologie is pas rond de jaren zeventig van de twintigste eeuw op gang gekomen. De eerste grote studie op dit gebied is van een Munsterse leerling van Jan Goossens (zie verder).

Het congres van Wenen

In dit opstel staan de dialecten van de plaatsen Gelder (Duits: Geldern) en Sittard in de 19de eeuw centraal. Wat had men toen in het gebied langs Maas en Rijn kunnen onderzoeken als het grensdialectologisch perspectief al uitgewerkt zou zijn geweest?

De twee Franse decennia rond 1800 vormden voor deze streek alleen maar een soort intermezzo. Pas ná de nederlaag van Napoleon kwamen de grote territoriale veranderingen tot stand die tot op heden zijn blijven bestaan.[2] Op het congres van Wenen verwierf Nederland, nu als koninkrijk, in 1815 een aantal nieuwe gebieden en plaatsen. In het zuidoosten van het rijk ontstond rond steden als Venlo, Maastricht en Hasselt de nieuwe provincie Limburg met daarin onder meer Sittard, een stadje dat eeuwenlang Guliks was geweest. Om militaire redenen moest ook de rechteroever van de Maas Nederlands worden, en daarom werden Sittard en sommige plaatsen in de omgeving aan het Nederlandse grondgebied toegevoegd. Het Duits werd daarna in Sittard door het Nederlands vervangen: Wat betekende dat voor het toenmalige dialect van deze stad?

De naam Gelderland is uit Nederlands perspectief verbonden aan een provincie in het oosten van het land (rond Arnhem, Nijmegen en Zutphen). Tijdens het Ancien Régime had Gelderland echter nog een – zuidelijker – 'Overkwartier'. Venlo, Gelder en Roermond hoorden bij dit vierde Gelderse kwartier. In de 17de eeuw was het Overkwartier Spaans, in 1713 werd het staatkundig verdeeld: Roermond en omgeving bleven bij de Zuidelijke Nederlanden (Oostenrijk), Venlo kwam bij de Republiek der Verenigde Nederlanden, terwijl het stadje Gelder en omgeving (Venray, Kevelaer, Viersen) Pruisisch werd.[3] Door de grenstrekking van 1815 kwam een gedeelte van het Pruisisch Overkwartier bij Nederland, onder meer de plaatsen Venray en Horst. De oostelijke helft rond de stad Gelder bleef – zoals vóór de Franse periode – Pruisisch. In de 18de eeuw was het Nederlands de gewone taal (schrijf- en cultuurtaal) in de stad Gelder, Duits werd min of meer alleen door sommige Pruisische ‚Behörden' en door de protestantse minderheid gebruikt. In de loop van de 19de eeuw werd echter in plaats van het Nederlands het Duits algemeen ingevoerd: Wat betekende dat voor het dialect dat toen in Gelder gesproken werd?

Grensdialectologie

De verwantschap tussen de dialecten langs de Nederlands-Duitse grens is altijd al duidelijk geweest. Dankzij de talige overeenkomsten konden de bewoners van de grensstreken (vrij probleemloos) met elkaar communiceren en dat gold in de 19de eeuw dus ook voor de inwoners van Tegelen. Dit dorp hoort sinds 1815 bij Limburg, tot de Franse tijd was het Guliks; tegenwoordig maakt Tegelen deel uit van de gemeente Venlo. In 1968 verscheen een dialectwoordenboek van het Tegels. Naast het lexicografische gedeelte omvatte het ook teksten in het dialect. Een van die teksten had als titel *Wat Handrie had kênne waere as hae had kênne sjrieve*. We horen dat Handrie in de jaren 1880/1890 aan de overkant van de grens (in 'Pruuses') gewerkt heeft (Houx/Jacobs/Lücker 1968, p. 218): *"Handrie, 'nen echte Tegelse jông, had ettelikke jaore as metselaer beej 'nen aannimmer in Pruusses*

gewêrk, maar zoë sjtilaan begôs hae toch wir nao de vertrouwde ömgaeving van zien Tegele trük te verlange." Uit het verhaal blijkt dat deze Limburger maar één taalvarieteit beheerst, het dialect van zijn geboorteplaats: Hij kan niet schrijven en dat betekent waarschijnlijk dat hij niet erg lang op school heeft gezeten. Maar om met de mensen in 'Pruuses' te *sjpraeke* of te *kalle* is zijn Tegels voldoende.

Een tijdgenoot van Handrie uit Tegelen (zo die echt heeft geleefd) was Joseph Schrijnen, die in 1869 in Venlo werd geboren. Als Venlonaar was hij vertrouwd met de dialecten aan de overkant van de grens. Als dialectoloog heeft hij zich bij herhaling bezig gehouden met isoglossen die de staats- en taalgrens oversteken; zie bijvoorbeeld zijn boek over *De Isoglossen van Ramisch in Nederland* (Schrijnen 1920). Als verdere voorbeelden van grensoverschrijdend dialectonderzoek zou men de proefschriften van Winand Roukens en Wilhelm Welter kunnen beschouwen. Roukens heeft het gebied tussen Nijmegen, Aken en Eupen in kaart gebracht (Roukens 1937), het onderzoek van Welter hield zich bezig met de dialecten tussen Eygelshoven, Eschweiler en Eupen (Welter 1938). Tussen 1988 en 2003 publiceerde Jan Goossens zijn *Fränkischer Sprachatlas* waarvan het onderzoeksgebied talrijke staatsgrenzen overschrijdt (Goossens 1988-2003). Taalwetenschappers hebben dus al vroeg en al lang de dialecten aan weerskanten van de grens onder de loep genomen. Jan Goossens noemt in dit verband ook H. L. Bezoen die in 1948 in een boek over Twente over de Duitse buurdialecten schreef (geciteerd volgens Goossens 2008, p. 129): "de rijksgrens is tegenwoordig ook een taalgrens, in meer opzichten zelfs dan menigeen – en vooral menig Pruisisch geleerde! – denkt."

Het was uiteindelijk een 'Pruisische' c. q. Duitse geleerde die de vraag centraal stelde in hoeverre zich de Nederlandse rijksgrens daadwerkelijk tot een breuklijn ("Bruchstelle") binnen het oude dialectcontinuum heeft ontwikkeld. Het Munsterse proefschrift van Ludger Kremer staat aan het begin van het grens-dialectologisch onderzoek van Nederlandse en Duitse dialecten. Het verscheen in 1979 in boekvorm en had als titel *Grenzmundarten und Mundartgrenzen. Untersuchungen zur wortgeographischen Funktion der Staatsgrenze im ostniederländisch-westfälischen Grenzgebiet* (Kremer 1979). Het onderzoek was areallinguistisch opgezet en taalkaartjes speelden een belangrijke rol. Veertien jaar later verscheen er door samenwerking van Nederlandse en Duitse dialectologen een dialectatlas die de oude verwantschap én recente ontwikkelingen in kaart bracht (*Dialekt à la carte* 1993). Daarna volgden ook grensdialectologische studies over morfologische, fonologische en syntactische vraagstukken; bovendien hebben collega's aangetoond dat ook door gedegen onderzoek in slechts twee buurplaatsen de divergente ontwikkelingen van grensdialecten aangetoond kunnen worden. Tom Smits (Smits 2007) en Charlotte Giesbers (Giesbers 2008) zijn op grensdialectologische thema's gepromoveerd.[4] Tot slot: grensdialectologie richt zich vooral op recente ontwikkelingen (die tot divergentie langs de grens leiden), de oude overeenkomsten tussen de dialecten in de grensstreken (ontstaan door convergentie in het <soms verre> verleden) staan niet centraal.

Grensdialectogisch onderzoek mikt echter niet alleen op de invloed van de respectievelijk overkoepelende standaardtaal (verticale veranderingen). Dialecten passen zich ook aan aan de buurdialecten (horizontale veranderingen). Het dialect – zie boven het verhaal uit Tegelen – werd in de 19de eeuw grensoverschrijdend gebruikt. Dat betekende dat het plaatselijke dialect toen nog kon worden beïnvloed door a) de overkoepelende standaardtaal, b) door Nederlandse en c) door Duitse dialecten. Welke veranderingen zou iemand in de 19de eeuw hebben kunnen noteren, wanneer die de vragen van de grensdialectologie uit de 20ste en 21ste eeuw had kunnen voorspellen?

Het dialect van Gelder

Het stadje Gelder was in de 18de eeuw de hoofdstad van de Pruisische provincie Gelder of Geldern (zie eerder), na 1815 zetelde hier de administratie van de nieuwe 'Kreis Geldern'. Als gevolg van een gewijzigd Pruisisch taalbeleid verdween in de 19de eeuw het Nederlands in Gelder, zoals overal aan de Duitse Nederrijn. De taalgeschiedenis van Gelder en omgeving tussen 1770 en 1870 werd onderzocht in het kader van een proefschrift uit het jaar 1986 (Cornelissen 1986). Uit dit onderzoek blijkt dat de Nederlandse schrijftaal in Gelder rond 1870 in het openbaar verdwenen was.

Een toenmalige inwoner van Gelder, Joseph Halley, vervaardigde in 1866 een manuscript met als titel *Die Geldernsche Volksstimme*. Het had een boek kunnen worden, maar het handschrift ging uiteindelijk nooit ter perse.[5] Dit manuscript is een bijzonder waardevolle bron voor de taalontwikkeling tot 1866. De tekst beschrijft het dialect ("Mundart") en de voormalige schrijftaal van de streek. In een apart hoofdstuk geeft de auteur een proeve van het Zuidnederlands dat hier vroeger gangbaar was en onder meer wordt gekenmerkt door de schrijfwijze ae, bijvoorbeeld: *"Kevelaer, nu een groot en fraey dorp, twee uuren van de stadt Gelder, bestond voor nauwelyks twee hondert jaeren maer uit eenige boerenhuizen."* Halley duidt deze variëteit aan als "Geldernsche Sprache" of gewoon "das Geldernsche". Hij merkt daarover op:

> Der Zeitpunkt ist nicht mehr ferne, wo unsere schöne Geldernsche Sprache, der es bei all ihrer großen Biegsamkeit doch nicht an Kraft fehlt, verschwunden sein wird. Früher verdrängt durch das Französische, dann durch das Hochdeutsche, wird sie nur noch von einer kleinen Anzahl gekannt; es gibt nur noch wenige, welche ihre eigenthümlichen Wörter auch nur verstehen, obschon selbst jetzt noch durch ältere Leute, selbst der höheren Klassen, das Geldernsche mit Vorliebe gesprochen wird.

In dit citaat heeft Halley het niet over het dialect, want deze variëteit werd 1866 niet alleen "durch ältere Leute" gebruikt, maar door alle generaties in

Gelder (zie verder). Halley's uitspraak doelt op het Nederlands dat dus aan de Nederrijn als schrijftaal én als spreektaal diende!

Maar Halley was vooral in het dialect van Gelder geïnteresseerd. De volledige titel van zijn tekst luidde: *Die Geldernsche Volksstimme. In ihren Sprichwörtern, Sagen, und Sprachweisen. Aus dem Munde und in der Mundart des Volkes.* Het grootste gedeelte van deze documentatie vormden dialectische spreekwoorden en zegswijzen, alfabetisch geordend. Enkele voorbeelden:[6]

Den örsten Aprel schekt me de gekke woa me well.
Dat nümt me ävel ütt enne f… ennen donderslag make.
Dat es mostert nao den äte.
Op dat metz kan me nao Kölle reeje.
Daor es nex so schlecht, of et dögt tot wat.
Täge de stroom es schlecht schwemme.
Me mott öm op de vengers sien.
Fresse vess, guje vess.
Ha schmitt de worst naor en specksiej.

In zijn woord vooraf merkt Halley ten aanzien van de spelling op: "Für die Volks-Mundart habe ich die Ortographie hier so angewendet, daß, von einem Deutschen laut gelesen, das Wort sich ohngefähr so hören läßt, wie es der Geldrianer spricht; es ganz wiederzugeben ist fast unmöglich, da die so sehr verschiedenen Nüanzen des Tones und der Aussprache dies nicht zulassen."

We kunnen concluderen dat in woorden als *schlecht* of *schwemme* (zie eerder) de klank van Duits *schlecht* of *schwimmen* in de anlaut te horen was, anders had de Gelderse auteur ook **slecht* en **swemme* kunnen schrijven. In het geval van *schekt* is het verschil tussen de uitspraak in het Nederlands en in het Duits moeilijker weer te geven. Jan Goossens behandelt de varianten die aan de Nederlandse kant door de Panninger lijn en de Panninger zijlijn gescheiden worden in zijn *Dialectgeografische grondslagen* voor de Duitse Nederrijn. Hij neemt in dit verband een kaart over die eerder door mij getekend werd op basis van de Wenker-zinnen[7] (Goossens 2008, p. 132) en hij komt tot de conclusie dat aan de Nederrijn in de jaren tachtig van de 19de eeuw de verschuiving in richting van de 'Duitse' uitspraak "volop in beweging was" (Goossens 2008, p. 131). De oude ('Nederlandse') uitspraak was op dit tijdstip in het zuiden van de Nederrijn (rond Krefeld) al veel sterker verdwenen dan in het noorden (rond Kleef).

Wie de *Volksstimme* von Joseph Halley bekijkt, krijgt de indruk dat in Gelder toen al de 'Duitse' structuur bereikt was. Halley schrijft regelmatig *schlecht*, *schwemme*, *schmitt* enz. Een uitzondering is de *donderslag* (zie eerder). Dat was gezien de 'normale' vormen al een fonologisch relict. Wat had men toen in

Gelder grensdialectologisch kunnen onderzoeken?

Gezien de variatie binnen het Wenker-materiaal kunnen we ervan uitgaan dat in het jaar 1866 ook in de "Kreisstadt" Gelder sprake was van 'oude' en 'jonge' varianten naast elkaar: Dus ⋆*swemme* naast *schwemme* (= *sjwemme*), ⋆*slecht* naast *schlecht* (= *sjlecht*) en dergelijke. De verdeling van de varianten was vermoedelijk afhankelijk van de leeftijd van de inwoners en van hun opleiding, mogelijk ook van hun attitudes: Diegenen die toen het Nederlands nog "mit Vorliebe" spraken, gaven misschien ook in het dialect de voorkeur aan de Nederlandse articulatie van deze variabelen. Mogelijk moet men ook rekening houden met verschillen tussen de stad en het platteland. De Wenker-vragenlijsten van Aengenesch en Kapellen, vlakbij Gelder, zijn in dit opzicht zeer leerrijk. Zin 25 werd bijvoorbeeld in Kapellen op de volgende manier vertaald: *"De snee ess van de nacht bej ons legge geblewe, maar van de mäenge ess he gesmolte"*.[8]

Vaste woordverbindingen, 'fraseologismen', zouden misschien ook onderwerp van grensdialectologisch onderzoek kunnen worden. Welke verhoudingen bestaan bijvoorbeeld tussen regionale spreekwoorden en spreekwoorden in de standaardtaal? Dat is naar mijn weten voor de Nederlands-Duitse grensstreek nog nooit onderwerp van wetenschappelijke studies geweest. Als men de Gelderse verzameling van 1866 bekijkt, is de verbazing groot over het aantal spreekwoorden en andere uitdrukkingen die (ook) in het Duits bekend zijn. De vraag is of Halley niet meer idiotismen – specifieke spreekwoorden uit het lokale dialect – had moeten opnemen.

"Dat es <u>mostert</u> nao den äte" (zie eerder): Deze Gelderse uitdrukking sluit aan bij het Nederlandse *mosterd na de maaltijd*. Volgens het *Rheinisches Wörterbuch* is/was hij bekend in de noordelijke Nederrijn, in het Kleverlands dus (*Rheinisches Wörterbuch* 1928-1971, deel 5, kol. 1311). Het woordenboek van Nieukerk/Aldekerk, in de omgeving van Gelder, vermeldt deze woordverbinding nog in de jaren negentig van de 20ste eeuw (Dicks 1998, p. 450). Kende men in het verleden wellicht meer 'Nederlandse' spreekwoorden aan de Nederrijn dan tegenwoordig? Zijn ze (gedeeltelijk) door 'Duitse' spreekwoorden verdrongen? *De Geldernsche Volksstimme* van 1866 geeft weliswaar geen oplossing, zou echter een uitgangspunt kunnen vormen voor diachroon onderzoek.

"Me mott öm op de <u>vengers</u> sien": Afgezien van de kleine letter aan het begin van *vengers* valt op dat Halley het zelfstandig naamwoord met een *v* schrijft. Het komt overeen met de *v* in Nederlands *vinger*, niet met het Duitse *Finger*. *"Fresse <u>vess</u>, guje vess"*: Ook in dit geval sluit Halley aan bij het Nederlands (*vis*), niet bij het Duits (*Fisch*). Het zou best kunnen dat de Gelderse uitspraak van toen nog – min of meer – overeenstemde met het Nederlands terwijl nu in het dialect van Gelder ⋆*fenger* en ⋆*fes* resp. ⋆*fesj* te verwachten zijn; dat blijkt uit twee transcripties van bandopnames uit het jaar 1982 (*Das rheinische Platt. Eine Bestandsaufnahme* 1989,

p. 75-77). Het is best mogelijk dat de ontwikkeling *v-* > *f-* al in de 19de eeuw op gang is gekomen. Ook dat zou een mogelijk onderwerp hebben kunnen zijn geweest van grensdialectologisch onderzoek in het verleden.

Vlakbij Gelder ligt Arcen, een Limburgs dorp dat in de 18de eeuw nog deel uitmaakte van het Pruisisch Overkwartier. De grensvorming van 1815 betekende voor Arcen dat het plaatselijke dialect niet met het Duits als overkoepelende taal te maken kreeg. Vanaf 1815 begon dus ook het uit-elkaar-groeien van deze twee buurdialecten.

Het dialect van Sittard

De oude stad Sittard behoorde tot het einde van het Ancien Régime bij het Hertogdom Gulik. Tijdens de Franse periode was Sittard de centrale plaats van een kanton binnen het Departement van de Roer. Volgens de besluiten van Wenen werden de Sittardenaren vervolgens Nederlanders en na de scheiding van België bleven ze bij 'Holland'. De Sittardenaren moesten op den duur aan de Nederlandse taal wennen. Kort voor het begin van de 20ste eeuw, 1891, liet Bernardus Pothast een *Kurze Chronik von Sittard* drukken – in het Duits! Ter verklaring van zijn taalkeuze schreef hij (Pothast 1891, p. 2):

> Die Deutsche Sprache ist in dieser Chronik gebraucht worden, weil der Almanach von 1823 und die meisten Manuscripte in derselben verfasst sind, und auch um gewisse, eigenthümliche Ausdrücke der früheren Sammler nicht zu beseitigen. Wahrscheinlich ist die deutsche Sprache noch bei den meisten Sittardern beliebt, und wäre es auch nur aus Pietät den Voreltern gegenüber.

Bernardus Pothast werd 1823 in Sittard geboren. Zijn oom Augustin Dunckel had in datzelfde jaar een Duitstalige Almanak voor Sittard gepubliceerd die zijn neef 1891 opnieuw ter perse liet gaan. De uitgave was echter uitgebreid met andere teksten of, zoals hij het formuleerde, "fortgesetzt nach denselben Manuscripten und anderen Quellen, sammt drei Anhängen" (titelpagina). Waarschijnlijk kon in 1891 alleen nog een minderheid van de inwoners een boek in het Duits lezen, maar wellicht waren sommigen er nog wel toe in staat. Een van die inwoners zou Gerhard Tummers kunnen zijn geweest, tijdens het verschijnen van de kroniek de oudste Sittardenaar en in 1797 geboren, zoals de *Kurze Chronik* vermeldt (Pothast 1891, p. 103).

In het jaar 1810 moesten de ambtenaren van het kanton Sittard vijf vragen beantwoorden die de prefect van het Departement gestuurd had. Hij wilde weten welke talen in dit kanton gebruikelijk waren. Vanuit Sittard ontving hij de volgende brief (geciteerd volgens Timmers 1911, p. 82-83):[9]

KURZE CHRONIK

von

SITTARD,

von 900 bis 1755,

ERSCHIENEN IM ALMANACH

VON AUGUSTIN DUNCKEL

für das Jahr 1823,

fortgesetzt nach desselben Manuscripten

und

ANDEREN QUELLEN,

sammt

drei Anhängen,

von 1757 bis in 1891,

von

B. A. Pothast.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, et immemores non sinit esse sui.
Ovid. L. 1. Eleg. 4.

—o—

GEDRUCKT BEI G. THOLEN, IN SITTARD.
1891.

B.A. Pothast, Kurze Chronik von Sittard (1891)

"En reponse á votre honorée nous avons l'honneur de vous faire les observations suivantes.

1mo que le patois, que parlent les habitans des villes, bourgs et villages, composant actuellement le Canton de Sittard est un mélange de l'allemand et du flamand, mais qu'il se rapproche d'avantage du dernier, et que ce rapprochement devient plus sensible à mesure qu'on approche aux bords de la Meuse, ainsi que les habitans des villages riverains n'entendent communement que le flamand, et très peu de l'allemand, tels sont les villages de Grevenbicht, d'Urmond, de Berg, et les hameaux en dépendans.

2do que dans les autres communes du Canton les habitans entendent et l'allemand, et le flamand, quoi qu'ils ne parlent que leur patois.

3tio que suivant les anciens Edits des cidevant Souverains les curés étaient obligés de prêcher en allemand, ce qu'ils font encore actuellement à l'exception de Grevenbicht, que tous les actes judiciairs, et authentiques devaient être redigés en cette langue, ce qui a du avoir beaucoup d'influence sur l'idiome du peuple.

4to que les maitres d'école primaires enseignent les deux langues, mais l'allemand par préférence.

5to que les habitans du canton paraissent par leur origine appartenir aux peuples, qui ont formé la population de Flandre parce que les villes de Sittard, Sustern, Born et les villages du canton n'ont pas même anciennement appartenus au duché de Juliers, n'ayant été réunis à ce dernier, que vers l'an 1495."

De opgaven zijn jammer genoeg zeer summier. Wat betekent het (punt 4) dat de schoolmeesters les gaven in beide talen (Duits en Nederlands, "flamand" genoemd), maar vooral in het Duits? Op één plaats na werd overal in het Duits gepreekt (punt 3). Duidelijk is wel dat het dorp Grevenbicht vlak bij de Maas (in het westen van het kanton) anders dan de stad Sittard sterk op het Nederlands georiënteerd was (punt 3).

In de loop van de 19de eeuw werd in Sittard het Duits door het Nederlands vervangen.[10] In de *Kurze Chronik* wordt genoteerd dat 1823 een belangrijk jaar was voor de taalkeuze in de katholieke kerk: "Als neuer Kaplan von hier wird angestellt der unlängst geweihte Priester, Herr Joannes, Joseph Arets, aus Bingelraede. Nun kommt allmählig die Holländische Sprache in Anwendung für Katechismus und Predigt" (Pothast 1891, p. 52). De dominee van de hervormde gemeente in Sittard, Hofer, was afkomstig uit het Rijnlandse Linnich; hij bleef blijkbaar tot 1885 in het Duits preken.[11] Maar hoe groot was de invloed van de standaardtaal op de dialecten die daardoor overkoepeld werden? We gaan ervan uit dat het dialect in Limburg en in het Rijnland in de 19de eeuw nog de eigenlijke moedertaal van de bevolking was. Maar de alfabetisering in Nederland en Pruisen/Duitsland boekte grote vooruitgang, rond het jaar 1910 had iedere

onderdaan van de Nederlandse koning en van de Duitse keizer een school bezocht, aldus de historicus Jürgen Osterhammel (Osterhammel 2011, p. 1118).

In het Limburgse tijdschrift *De Maasgouw* verscheen 1880 een verzameling van *Sittardsche spreekwijzen*. Ze werden anoniem gepubliceerd, maar men krijgt de indruk dat de verzamelaar naast het dialect en het Nederlands ook het Duits machtig was. In een noot vermeldt hij ten aanzien van zijn spelling (anoniem 1880, p. 291): "De *sch* als in 't Duitsch, de *u* = oe". Een proeve van de (genummerde) *spreekwijzen*.

1. *Gein grooter leid / äs waat me zich zelf aandeit.*
5. *Hä is so dum äs boneschtreu.*
31. *Ich zal dich zäkke wo Bartel de wien tapt.*
35. *Hä is bekent wie ene bunjten hunjt.*
37. *Zie is zoo breit es Geilekirke.*
52. *Hä is krank en ungesunjt, / En vrit wie ene schaopshunjt.*
53. *So sunge ze neyt, wie ze van Käveläer koumen.*
72. *Es de katten ut zeen, dansen de mües op te taofel.*
77. *Dao hät er zich de vinghere aan verbrent.*
90. *Unkrut vergeit neit.*
114. *Da 's e krütje reuer mich neijt aan.*

Opvallend is de variatie tussen *so* (5., 53.) en *zoo* (37.), tussen *So sunge ze neyt* (53.) en *Ich zal dich zäkke* (31.): soms spelt de verzamelaar de stemhebbende spirant volgens het Duits, soms volgens het Nederlands. Het *kruidje-roer-me-niet* is in het Sittards een *krütje reuer mich neijt aan*. De uitspraak van de *eu* in *reuer* zou kunnen corresponderen met het Nederlands, maar ook met het Duits, het hangt ervan af of een monoftong of een tweeklank bedoeld is[12]; in het laatste geval was er sprake van de 'Sittardse diftongering' (Dols 1953). In plaats van *taofel* (72.) had men misschien ook *dösj* (Duits *Tisch*) kunnen verwachten (zie verder).

Als het Nederlands toen al zijn neerslag had gevonden in het Sittards, dan was dat vermoedelijk op de eerste plaats in de woordenschat. Het lexicon staat als het ware open voor ontleningen, terwijl de morfologie of de fonologie minder flexibel zijn. In de jaren 1989/90 heb ik dialectsprekers in Sittard en in de Duitse buurplaats Tudderen (Duits: Tüddern) ondervraagd (Cornelissen 1991). Naast de woordenschat heb ik naar het meervoud van het zelfstandig naamwoord geïnformeerd, in totaal betrof het drieënveertig lexemen.[13] De umlaut, bijvoorbeeld in de dialectische equivalenten van *appel*, *hond, stoel* of *vogel*, is volgens de Sittardse zegslieden stabiel; dat geldt ook voor Tudderen. Een vergelijkbaar onderzoek een eeuw eerder had vermoedelijk hetzelfde resultaat opgeleverd. Andere vragen lieten 1989/90 echter verschillen tevoorschijn komen, bijvoorbeeld bij het meervoud van *vinger*. In Tudderen liet de vorm steeds het suffix *-e* zien, terwijl

in Sittard respectievelijk twee keer *-e* en *-sj* genoemd werd. De laatste vorm staat dichter bij het standaardtalige *vingers*. In de *Sittardsche spreekwijzen* was het *vinghere* (zie eerder). Bij *dak – daken* kenden de zegslieden in Tudderen alleen het meervoud met *-er* en zonder umlaut, in het Duits is het *Dach – Dächer*. Voor het Sittards werden drie varianten genoemd: *-er*, *-er* + umlaut, *-e* (tweemaal). Waren dat ook in 1891 de varianten? In de streektaal van Sittard en Tudderen heeft *huis* een /u/ (westgermaans û). Het meervoud in het Sittards laat het suffix *-er* zien (drie keer genoemd), daarnaast – zoals in het Nederlands – *-e* (één keer). Aan de oostelijke kant van de grens zeiden twee zegslieden *-er*, de derde informant kende *-er* + umlaut (zoals in het Duits: *Haus – Häuser*) en in het dialect van de vierde persoon waren beide varianten bekend. De vormen *hoeze* (Sittard) en *huuzer* (Tudderen) zouden recente ontwikkelingen kunnen zijn. Maar de vraag of men aan beide kanten van de grens anderhalve eeuw geleden daadwerkelijk overal *hoezer* gebruikte blijft onbeantwoord.

Voor het onderzoek van de Sittardse woordenschat is gedegen materiaal beschikbaar. De stad beschikt over drie woordenboeken, verschenen in de jaren 1927, 1979 en 2000 (van der Heijden 1927; Schelberg 1979; Werdens 2000). De buurplaatsen Sittard en Tudderen zijn bovendien opgenomen in de grensdialectologische dissertatie van José Cajot. Hij heeft vooral de moderne cultuurwoorden onderzocht, ontstaan in de 20ste en in de 19de eeuw (Cajot 1989). In mijn eigen onderzoek in de twee plaatsen was eveneens een aantal lexicale vragen opgenomen. De volgende lijst presenteert de resultaten in vergelijking met de standaardtalige equivalenten in de volgorde Nederlands – Sittards – Tudders – Duits (Cornelissen 1991, p. 90-95):[14]

aardappel – eerpel/petat 4/2 *– erpel – Kartoffel*
vlinder – vliender/pepel 3/2 *– sjmetterling– Schmetterling*
tafel – taofel – dusj (duisj) – Tisch
mus – mösj – musj – Spatz
paddestoel – paddesjtoul/juddevleisj 4/2 *– pielts – Pilz*
lucifer – zjwaegel/luusiefer 3/1 *– sjwaegel – Streichholz*

Wanneer we zouden beschikken over voldoende dialectgegevens uit de 19de eeuw, zou de interpretatie van het recente materiaal waarschijnlijk makkelijker zijn. De Sittardse woordenboeken uit de 20ste eeuw hebben naast *taofel* ook *‚dösj‘* (van der Heijden 1927, p. 26; Schelberg 1979, p. 76) – dat zal wel zeker 19de eeuws zijn; maar in de ‘spreekwijzen’ was het *taofel* (zie eerder). *Paddesjtoul* onbreekt in deze woordenboeken, ze vermelden *juddevleisj*, wat in de tweede helft van de 20ste eeuw echter de betekenis ‘vergiftigde paddestoelen’ zou hebben gehad (van der Heijden 1927, p. 49; Schelberg 1979, p. 158). Wanneer is men in Sittard begonnen om naast *pepel* ook *vliender* te gebruiken? De Sittardse tijdgenoten van Joseph Schrijnen hebben het geweten, Schrijnen – zeker wat het

Venloos betreft – ook. In een lezing op 27 november 1907 in zijn geboortestad merkte Schrijnen op (Schrijnen 1907, p. 5): "Oude menschen zeggen wel eens: men spreekt tegenwoordig geen Venloosch, Roermondsch, Maastrichtsch enz. meer, en zij hebben gelijk. In dit opzicht mogen zij terecht zijn *laudatores temporis acti*. Wij, het jongere geslacht, nemen te veel uit andere dialekten, te veel ook in ons dialekt uit de beschaafde omgangstaal over."

Wat de leeftijdsgenoten van Schrijnen in Gelder of in Sittard uiteindelijk echt hebben overgenomen – Joseph Halley en Gerhard Tummers hadden het kunnen zeggen, Heinrich Kempenich (zie verder) en Bernardus Pothast ook.

Wat wij graag aan de weet zouden komen

Heinrich Kempenich werd in Gelder geboren, precies in hetzelfde jaar dat Joseph Halley zijn *Geldernsche Volksstimme* neerschreef. Later schetste Kempenich de taalsituatie tijdens zijn kinderjaren in Gelder (Kempenich 1982, p. 38): "Im Verkehr der Bürger untereinander, in der Familie, früher selbst in dem allerletzten, im Verkehr der Kinder war das Platt immer im Gebrauch." Over zijn vaderstad en over de taalverwantschap tussen Gelder en Limburg legde hij uit (idem, p. 37/38): Gelder…

> hatte damals 6000 Einwohner und machte, wie auch jetzt noch, den Eindruck einer wohlgebauten, sauberen Stadt mit einem etwas holländischen Anstrich. Nach Holland gravitierte das Wesen der Einwohner, wie etwas von ihrer ganzen Lebensart. Das niederrheinische Platt, das dort gesprochen wird, enthält viele holländische Ausdrücke und ähnelt durchaus der in den holländischen Grenzorten, wie z. B. Venlo, gebräuchlichen Sprache des Volkes. Bei dem regen Grenzverkehr von hüben nach drüben und umgekehrt, der zu jener Zeit durch keinerlei Paßvorschriften beengt war, nimmt das ja nicht wunder, zumal die wirtschaftlichen Verhältnisse, Religion, Kulturinhalt bei den Bewohnern so ziemlich gleich waren.

Dat het dialect in de tweede helft van de 19de eeuw inderdaad nog als lingua franca fungeerde, was misschien ook van belang voor een diftongering die naar voren komt als we de hedendaagse dialectvarianten *groeët* en *loeëpe* vergelijken met hun voorgangers *groot* en *lope*. Aan de Nederrijn komt *groeët* en *loeëpe* tegenwoordig voor ten zuiden van Gelder, onder meer in Nieukerk, Aldekerk en Krefeld (Cornelissen 2010). Gelder zelf heeft *groot* en *lope* – de oude varianten. De vocalen in Nederlands *groot* en *lopen* en in Duits *groß* en *laufen* gaan terug op westgermaans *au*, met een splitsing (*au* vs. *o*) in het Duits (Goossens 1991, p. 256). De dialecten ten zuiden van Krefeld (en ten zuiden van Venlo) vertonen een soortgelijk verschijnsel: ze hebben tegenwoordig *groeët* en *lope*, verder *broeëd*,

doeëd (met diftong) en *boom*, *kope* enz. (met monoftong). In de tweede helft van de 19de eeuw gebeurde tussen Krefeld en Nieukerk het volgende: de dialectsprekers namen de diftong uit het zuiden over én generaliseerden deze, vandaar dat ze niet alleen *groeët*, *doeëd*, *roeëd*, *broeëd* – zoals in het zuiden – zeggen, maar ook *loeëpe*, *koeëpe*, *boeëm* of *oeëg*. Deze diftongering geldt ook voor gevallen van westgermaans *au* met umlaut (> *uuë*) en voor westgermaans *ai* (>*ië*). Op die manier veranderde de naam van de stad Krefeld in haar eigen dialect van *Kreewele* naar *Kriëwele*.

Maar wat opmerkelijk is: een vergelijkbaar proces voltrok zich blijkbaar gelijktijdig aan de Nederlandse kant van de staatsgrens tussen Venlo en Gennep (Bakker 2012)! In het woordenboekje van Arcen (en Lomm) bijvoorbeeld staan als trefwoorden *groeët* naast ⋆*loeëpe*, *bieën* naast *wië* (*En haffel Ârces/Lôms* z. j.).[15] Een verklaring van de gelijktijdigheid van deze diftongering en generalisering aan weerszijden van de grens is wel het eenvoudigst als men van een grensoverschrijdend gebeuren uitgaat! Waar we in dit geval mee te maken hebben is een convergente ontwikkeling over de grens heen. Grensdialectologisch onderzoek aan het einde van de 19de eeuw zou dus fantastisch materiaal hebben opgeleverd voor de lezing die Schrijnen in 1907 in Venlo moest houden!

Tegenwoordig wordt de grensdialectologie geconfronteerd met het feit dat een aanzienlijk gedeelte van de mensen in de grensstreek helemaal geen dialect meer spreekt – en zeker niet met de bewoners aan de andere kant van de grens. Jan Goossens is zich daarvan bewust, in zijn *Dialectgeografische grondslagen* schrijft hij (Goossens 2008, p. 128/129):

> De gevolgen van de oostelijke taalgrensvorming [gezien vanuit Nederland] voor de dialecten aan weerszijden van die grens zijn van tweeërlei aard. Ten eerste evolueren die dialecten door overnamen van elementen uit twee verschillende overkoepelende talen uiteenlopend, zodat de grens tussen twee verschillende cultuurtalen hoe langer hoe meer ook een grens tussen twee groepen dialecten wordt, Nederlandse en Duitse. Ten tweede worden de dialecten in de dagelijkse omgang hoe langer hoe meer door vormen van algemene omgangstalen vervangen, die bij de respectieve standaardtalen aanleunen. Als zo een proces in de buurt van de taalgrens voltooid is, is er geen dialectgrens als taalgrens meer. Aangezien beide ontwikkelingen zich gelijktijdig voltrekken, bevatten ze een paradox: wat ontstaat verdwijnt tegelijkertijd.

Het verlies van het dialect heeft veel te maken met de houdingen tegenover deze taalvarieteit. Dat komt in attitude-onderzoek naar voren, ook in het kader van een grensoverschrijdende studie in het Kleverlands (Giesbers/van Hout/van Bezooijen 2005).

Al met al heb ik de indruk dat de grensdialectologie – als ze toen al had bestaan – aan het einde van de 19de eeuw meer vragen had kunnen stellen dan vóór 1850 en meer dan heden ten dage: toen Joseph Halley met zijn *Geldernsche Volksstimme* bezig was en Bernardus Pothast zijn *Kleine Chronik* voorbereidde, was de taalgrens – als grens tussen de twee schrijf- of cultuurtalen – scherper dan aan het begin van de eeuw en was de beheersing van het Nederlands in Limburg en van het Duits in het Rijnland duidelijk toegenomen. Tegelijk fungeerde het dialect nog steeds grensoverschrijdend als lingua franca voor Limburgers en Rijnlanders, terwijl er in het jaar 2016 veel mensen in Gelder en in Sittard wonen die nooit *plat hebbe gesjpraoke met luuj van ääver de pääl.*[16]

Bibliografie

anoniem (1880), Sittardsche spreekwijzen. In: *De Maasgouw*, 2, p. 291, 292, 316, 319, 320, 323.

Bakker, F. (1991), Platt "ööver de Pööl". Auszüge aus einer grenzüberschreitenden Dialektuntersuchung im Raum Venlo. In: *Volkskultur an Rhein und Maas*, 10/1, p. 54-65.

Bakker, F. (2012), Veranderingen in de dialecten van Noord-Limburg? De dialectenquêtes SGV (1914) en RND (1952). In: *Jaarboek van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde*, 14, p. 25-52.

Cajot, J. (1986), *Neue Sprachschranken im "Land ohne Grenzen"? Zum Einfluß politischer Grenzen auf die germanischen Mundarten in der belgisch-niederländisch-deutsch-luxemburgischen Euregio.* Keulen/Wenen: Böhlau.

Cornelissen, G. (1991), Over de invloed van de standaardtalen op de woordenschat van de Limburgse en Rijnlandse dialecten. In: *Veldeke*, 66/3-4, p. 88-97.

Cornelissen, G. (2005), Grensdialectologie tussen Arnhem en Aken. In: *Taal en Tongval*, 57/1, p. 44-60.

Cornelissen, G. (2010), Die Entwicklung der gesprochenen Sprache Krefelds nach 1800. In: Feinendegen, R./Vogt, H. (red.), *Krefeld. Die Geschichte der Stadt.* Deel 5: *Vom Ende des Ersten Weltkrieges bis zur Gegenwart (1918-2004).* Mit Beiträgen von Houben, H. e. a. Krefeld: Stadt Krefeld, p. 659-686.

Das rheinische Platt – Eine Bestandsaufnahme (1989). *Handbuch der rheinischen Mundarten, Teil 1: Texte.* Uitg. door Cornelissen, G., Honnen, P., Langensiepen, F. Die rheinischen Mundarten 4. Keulen: Rheinland Verlag.

Dialekt à la carte (1993). *Dialektatlas Westmünsterland – Achterhoek – Liemers – Niederrhein*. Unter Mitarbeit von Hinrichs, Ch. hrsg. von Cornelissen, G., Schaars, A., Sodmann, T. Die rheinischen Mundarten 5. Keulen e. e.: Rheinland Verlag.

Dicks, K. (1998), *Vogteier Wörterbuch. Eine Dokumentation der Mundart in der Vogtei Gelderland. Mit einer Einführung von Cornelissen*, G. Nieukerk: Heimatverein Nieukerk.

Dols, W. (1953), *Sittardse diftongering. Een hoofdstuk uit de historische grammatica (met*

59 archivalische bijlagen). Sittard: Alberts Drukkerijen.

En haffel Ârces/Lôms (z. j.). z. p.

Giesbers, Ch. (2008), *Dialecten op de grens van twee talen. Een dialectologisch en sociolinguïstisch onderzoek in het Kleverlands dialectgebied*. Proefschrift RU Nijmegen. Groesbeek: Uitgeverij Reijngoudt-Giesbers.

Giesbers, Ch., van Hout, R., van Bezooijen, R. (2005), Dialect op de grens van twee talen. Een onderzoek naar dialectgebruik en attitude in het Kleverlands. In: *Taal en Tongval*, 57/1, p. 61-88.

Goossens, J. (1991), Zur sprachlichen Teilung des Rhein-Maas-Raumes. Mit 4 Karten. In: *Rheinische Vierteljahrsblätter*, 55, p. 274-293.

Goossens, J. (1988, 1994, 2003), *Sprachatlas des nördlichen Rheinlands und des südöstlichen Niederlands. "Fränkischer Sprachatlas"*. 3 delen. Marburg: N. G. Elwert.

Goossens, J. (2008), *Dialectgeografische grondslagen van een Nederlandse taalgeschiedenis*. Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, Vlaamse afdeling, overdruk 12. z. p.

Hantsche, I. (1999), *Atlas zur Geschichte des Niederrheins. Kartographie*: Krähe, H. Schriftenreihe der Niederrhein-Akademie 4. Bottrop/Essen: Pomp.

Houx, J. H., Jacobs, A. M., Lücker, P. P. (1968), *Tegels dialek. Uiteenzetting over de klankleer, spraakkunst en woordenschat van het dialekt van Tegelen*. z. p.

Hovens, F. (red.) (2010), *De geschiedenis van Limburg*. Zwolle: Waanders.

Kempenich, H. (1982), Die Stadt Geldern und ihre jüdische Gemeinde in den 1870er Jahren. (Aus den "Erinnerungen"). In: Hövelmann, G. (red.), *Juden in Geldern. Mit weiteren Beiträgen zur geldrischen Geschichte*. Veröffentlichungen des Historischen Vereins für Geldern und Umgegend 82. Geldern: Historischer Verein, p. 23-58.

Kleine atlas voor de geschiedenis van beide Limburgen (z. j.). Samengesteld door een redactiecommissie onder leiding van Wieland, J. H. M. 2de druk. Leeuwarden/Maastricht: Eisma.

Kremer, L. (1979), *Grenzmundarten und Mundartgrenzen. Untersuchungen zur wortgeographischen Funktion der Staatsgrenze im ostniederländisch-westfälischen Grenzgebiet*. Niederdeutsche Studien 28 1/2. Keulen/Wenen: Böhlau.

Kremer, L. (2005), Grenzdialektologie zwischen Emmerich und Elten. Eine bibliographische Übersicht. In: *Taal en Tongval*, 57/1, p. 26-43.

Marynissen, A. (2002), Niederländisch und Deutsch nebeneinander im Südosten der niederländischen Provinz Limburg. Belege aus einer zweisprachigen Region. In: *Volkskultur an Rhein und Maas*, 20/2, p. 41-54.

Meyers, F. (1995), "Die Geldernsche Volksstimme". Bürgermeister Halley notierte 1866 geldernsche Mundart. In: *Geldrischer Heimatkalender*, p. 37-42.

Osterhammel, J. (2011), *Die Verwandlung der Welt. Eine Geschichte des 19. Jahrhunderts*. München: C. H. Beck.

Pothast, B. A. (1891), *Kurze Chronik von Sittard, von 900 bis 1755, erschienen im Almanach von Augustin Dunckel für das Jahr 1823, fortgesetzt nach desselben Manuscripten und anderen Quellen, sammt drei Anhängen, von 1757 bis in 1891.*

Sittard: G. Tholen. Herdruk (1975) Sittard: VVV Sittard.
Rheinisches Wörterbuch (1928-1971). *Im Auftrag der Preußischen Akademie der Wissenschaften […] hrsg. und bearb. von Müller, J. u. a.* Bonn/Berlin: Fritz Klopp/Erika Klopp.
Roukens, W. (1937), *Wort- und Sachgeographie Südost-Niederlands und der umliegenden Gebiete. Mit besonderer Berücksichtigung des Volkskundlichen*. Nijmegen: N.V. Uitgeversmaatschappij „De Gelderlander".
Schelberg, P. J. G. (1979), *Woordenboek van het Sittards dialect met folkloristische aantekeningen. Zittesj wie men 't sjrik en sjrif*. Amsterdamer Publika-tionen zur Sprache und Literatur 40. Amsterdam: Rodopi.
Schrijnen, J. (1907), *Limburgsche Dialekten*. z. p.
Schrijnen, J. (1920), *De Isoglossen van Ramisch in Nederland*. Wetenschappelijk Onderzoek der Zuid-Oostelijke Dialekten 1. Bussum: N.V. Uitgevers-Maatschappij.
Timmers, T. (1911), De Taal te Sittard en omgeving in den Franschen tijd. In: *De Maasgouw,* 33, p. 82/83.
Van der Heijden, L. (1927), *Zittesjen A. B. C.* z. p.
Van de Wijngaard, T. (2003), Deutsche Lehnwörter im Dialekt van Kerkrade (NL). In: *Volkskultur an Rhein und Maas*, 21/1, p. 59-70.
Welter, W. (1938), *Die Mundarten des Aachener Landes als Mittler zwischen Rhein und Maas. Mit 45 Abbildungen im Text*. Bonn: Ludwig Röhrscheid.
Werdens, P. H. F. (2000), *Woordenboek Nederlands – Zittesj*. Sittard: Veldeke krènk Zitterd.

Noten

1 Met dank aan Ton van de Wijngaard voor zijn correcties.
2 De historische gegevens volgens Kleine Atlas (z. j.) en Hovens 2010.
3 De historische gegevens volgens Cornelissen 1986 en Hantsche 1999.
4 Literatuurlijsten zijn te vinden in Cornelissen 2005; Kremer 2005.
5 Een kopie van de tekst berust in het Kreisarchiv Kleve in Gelder (KA Kle N10, 85); inlichtingen over auteur en tekst: Meyers 1995.
6 De spelling is ongewijzigd op twee uitzonderingen na: Halley plaatst letters boven een schriftteken (bijvoorbeeld de *o* in *naor*); deze gevallen worden omgespeld. De *e* toont zeer vaak een bovengeplaatst streepje; dat wordt hier achterwege gelaten.
7 Een dialectenquête uit de jaren 1884-1885 die door de taalkundige Georg Wenker in het Rijnland werd uitgevoerd waarin onder meer ook de plaats Geldern (Gelder) vertegenwoordigd is.
8 Zie Digitaler Wenker-Atlas (DiWA) (2001-2009). Uitg. door Jürgen Erich

Schmidt/Joachim Herrgen, bew. door Alfred Lameli e. a. /…/. http://www.diwa.info/titel.aspx (15. 6. 2015); Aengenesch lijst 23025, Kapellen lijst 23021; *maenge* 'morgen'.

9 Met dank aan Frans Hermans (stadsarchief Venlo) voor de kopie van dit oude opstel en van de *Sittardsche spreekwijzen* (zie verder).

10 Veel langer heeft het geduurd in Kerkrade waar het dialect ook buitengewoon veel 'Duitse' woorden heeft, zie Marynissen (2002) en Van de Wijngaard (2003).

11 Hier baseer ik me op: Gerards, Janette, *De evolutie van het taalgebruik in kerkelijke archieven te Sittard*. Hausarbeit, Niederländisches Institut der Universität zu Köln, zomersemester 1999, p. 18.

12 Het werkwoord *roeren* 'zich bewegen; ronddraaien' heeft in het Sittards tegenwoordig een diftong; met dank aan Frans Walraven, Sittard.

13 De morfologische resultaten zijn tot nu toe niet gepubliceerd.

14 Als een lexeem niet door iedere informant gebruikt wordt, worden de cijfers genoemd; *ao* staat voor een lange open *o*-klank, *ae* correspondeert met de klank in Duits *Ähre*.

15 Spelling gewijzigd; het trefwoord *loeëpe/loëpe* ontbreekt, wel vindt men *loëperej* en *loëpraam*, p. 52.

16 De formulering *äöver de pääl* heb ik overgenomen van een opstel van Frens Bakker (Bakker 1991), spelling gewijzigd.

HET MAASTRICHTS EN DE DIALECTENQUÊTE VAN PIETER WILLEMS UIT 1885

Flor Aarts

In de loop van de geschiedenis zijn heel wat Maastrichtenaren naar Leuven gegaan om daar te studeren.Vier van hen zijn er zelfs hoogleraar geworden: de natuurkundige Jan Pieter Minckelers (1748-1824), de fysicus Jacques Guillaume Crahay (1789-1855), de scheikundige Marten Martens (1797-1863) en de classicus Pieter Willems (1840-1898). De bekendste is zonder twijfel Minckelers. Hij kreeg een straatnaam in Maastricht, een standbeeld op de Markt en iedere Maastrichtenaar weet wie hij is. Pieter Willems was hoogleraar klassieken in Leuven. In 1921 werd ook naar hem een straat genoemd, maar de meeste Maastrichtenaren hebben geen idee wie hij was, laat staan dat ze weten wat hij heeft gepresteerd. Eigenlijk was Maastricht Willems een beetje vergeten.

Aan de vergetelheid ontrukt

Het zou nog tot 2015 duren voordat Willems de erkenning kreeg die hij verdiende, niet alléén in Leuven, waar hij het grootste deel van zijn werkzaam leven had doorgebracht, maar ook in zijn geboortestad Maastricht. In 2014 nam Dr. Rob Belemans in Leuven het initiatief voor een project, getiteld 'De eerste Nederbelg herdacht: Pieter Willems (1840-1898)'. In het kader van dit project is Willems zowel in Leuven als in Maastricht herdacht. Op 12 september 2015 werden gedenkstenen aangebracht bij zijn woonhuis in Leuven en bij zijn

buitenhuis, het Biesenhof, in Sint-Joris-Weert. In de promotiezaal van de KU Leuven vond een academische zitting plaats, waarbij een door Rob Belemans geredigeerd gedenkboek, *Pieter Willems (1840-1898). Leven en werk van een veelzijdig Leuvenaar*, werd gepresenteerd. Dit boek bevat 11 essays, geschreven door Vlaamse en Nederlandse auteurs, met aandacht voor de maatschappelijke en culturele activiteiten van Willems, maar ook voor zijn uitzonderlijke verdiensten voor de wetenschap. Op diezelfde dag werd in het Leuvens stadsarchief ook een tentoonstelling over Willems geopend.

Bij Leuven kon Maastricht niet achterblijven. Op 12 december 2015 werd, op initiatief van de Veldeke Krink Mestreech, een plaquette onthuld bij het Poortwachtershuis in de Sint Pieterstraat 37, op de plaats van het geboortehuis van Willems. De tekst luidt: 'Geboortehoes vaan Professor Pieter Willems 1840-1898. Hoeglieraar in Leuve. Zien dialekenquête oet 1885 lieverde veur de Limbörgse dialekte en veur 't Mestreechs 'n sjat aon informatie op'. De Veldeke Krink Mestreech verzorgde bij deze gelegenheid ook de uitgave van het boek *Professor Pieter Willems, een Maastrichtse Belg, 1840-1898*, geschreven door Flor Aarts.

Een leven gewijd aan de wetenschap

Pieter Willems werd op 6 januari 1840 in Maastricht geboren als vierde kind in een gezin dat behoorde tot de lagere middenklasse. Zijn vader was belastingambtenaar. Pieter Willems was een zeer intelligente jongen. In 1851, op 11-jarige leeftijd, mocht hij beginnen met zijn studie aan het Maastrichts Atheneum, waar hij geen schoolgeld hoefde te betalen. Gedurende zes jaar was hij telkens de beste leerling van zijn klas. Zijn rapportcijfers zijn in het archief van het Atheneum bewaard gebleven. Voor de meeste vakken kreeg hij het cijfer 1, voor uitmuntend. Hij studeerde summa cum laude af en vertrok in 1857 naar Leuven. Dit werd hem mogelijk gemaakt door een beurs van het Kanunnik Wijnants Fonds, een beurs die hem 4 jaar lang werd toegekend. In Leuven studeerde Willems Klassieke Filologie. In 1861 studeerde hij af met de hoogste punten tot dusver in België toegekend. Van de Belgische regering kreeg hij een reisbeurs die hem in staat stelde om colleges te gaan volgen aan de universiteiten van Parijs, Berlijn en Leiden. Na zijn terugkeer in Leuven in 1863 begon Willems aan zijn wetenschappelijke loopbaan. In 1865 (hij was inmiddels tot Belg genaturaliseerd) werd hij benoemd tot hoogleraar klassieken. Dankzij een groot aantal publicaties (o.a. op het gebied van het Romeins recht en de Romeinse staatsinstellingen) verwierf hij zich een internationale reputatie. Dit leidde in 1886 tot de toekenning van een doctoraat honoris causa van de Universiteit van Heidelberg. Aan de universiteit van Leuven was hij niet alleen wetenschappelijk actief. Hij was ook jarenlang secretaris van de universiteit en fungeerde als voorzitter van talrijke wetenschappelijke en culturele organisaties, zoals het Davidsfonds en de Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis.

Pieter Willems (1840-1898)

Op 26 september 1867 trouwde Willems met Clémence Henot. Zij was de jongste dochter van een Leuvense rechter en schepen. Dat deze eenvoudige Maastrichtse jongen erin slaagde om dit meisje aan de haak te slaan mag een wonder heten. Zij behoorde tot een adellijke, Frans-sprekende en zeer vermogende familie. Zoals we dat in Maastricht zeggen: *dee jong had good oet zien pupse gekeke.* Overigens was hij niet alleen wetenschappelijk actief. Met Clémence kreeg hij liefst 9 kinderen. Dankzij zijn huwelijk werd Willems een zeer rijk man. Hij bezat een imposant herenhuis in de Brusselsestraat in Leuven, waar de familie

niet minder dan zes inwonende bedienden had. Een soort Downton Abbey avant la lettre, zou je kunnen zeggen. Ook had hij een statig buitenhuis in Sint-Joris-Weert. Op een gegeven moment bezat hij zoveel geld dat hij in Leuven een hele straat met meer dan 20 huizen kon laten aanleggen. Dat plan werd in 1885 voltooid. Er is wel gesuggereerd dat dat de reden was dat hij pas in 1885 aan zijn grote dialectenquête kon beginnen. Pieter Willems overleed veel te jong op 58-jarige leeftijd in 1898. Men kan zich afvragen wat hij met zijn tomeloze energie nog allemaal tot stand had kunnen brengen als hij tijd van leven had gehad. Hij heeft niet de gelegenheid gekregen om de resultaten van de dialect-enquête die hij in 1885 organiseerde uit te werken en dat is bijzonder jammer.

Waarom gedenken wij Pieter Willems?

De Belgen en de Leuvenaren hebben ongetwijfeld meer reden om hem te gedenken dan de Nederlanders en de Maastrichtenaren. Willems speelde een zeer belangrijke rol in de geschiedenis van de Leuvense universiteit. Hij was bovendien iemand die in het culturele leven van Vlaanderen zijn sporen heeft verdiend en die zich met hart en ziel inzette voor de bevordering van de Nederlandse taal die in België stiefmoederlijk werd behandeld.

Maar ook in Nederland en in Maastricht verdient Pieter Willems om herdacht te worden. Dankzij de dialectenquête die hij in 1885 hield hebben we nu een schat aan informatie over veel Nederlandse dialecten in die tijd. In de loop van de geschiedenis zijn door dialectologen veel enquêtes gehouden, maar die van Willems is toch wel heel bijzonder en wel om twee redenen. Op de eerste plaats organiseerde hij die enquête helemaal in zijn eentje. Op de tweede plaats was de omvang van zijn enquête uniek. Hij ondervroeg informanten in Noord-Frankrijk, Vlaams-België, Zuid-Nederland, het Rijnland en Luxemburg. Het organiseren van een dergelijke grootschalige onderneming moet in 1885 een geweldige klus zijn geweest. Willems zocht een groot aantal informanten. Die moest hij eerst zien te vinden, waarschijnlijk door de burgemeesters aan te schrijven van de plaatsen die hij had geselecteerd. Vervolgens moest hij die informanten een schriftje toesturen met de vragen die hij had opgesteld. Daarna moest hij zorgen dat hij die schriftjes weer terugkreeg. E-mail had hij nog niet en ik neem aan dat het ook niet zo eenvoudig was om op andere manieren contact met al die mensen te hebben.

Wie zo'n schriftje volledig invulde moest niet minder dan 15.554 woorden en woordvormen opschrijven. Willems kreeg 349 schriftjes terug, maar er waren er nogal wat bij die onvolledig of slecht waren ingevuld. Die werden door Willems van commentaar voorzien, zoals 'onnauwkeurig', 'slecht' of 'is nimmendale waard'. De naam van de betreffende informant werd door hem verwijderd. In Nederlands-Limburg werden schriftjes verstuurd naar de volgende plaatsen: Arcen, Beek, Epen, Eijsden, Gennep, Grathem, Gulpen, Heerlen, Helden,

Maastricht, Neeritter, Oirsbeek, Posterholt, Roermond, Sevenum, Simpelveld, Sittard, Stevensweert, Vaals, Valkenburg, Venlo, Venraij, Wanroij en Weert. Op de kaft van de cahiers had de informant de mogelijkheid om aan te geven of het betreffende dialect ook nog in andere dorpen en gehuchten werd gesproken. Zo werd het dialect van Beek volgens de plaatselijke informant ook gesproken in o.a. Schimmert, Spaubeek, Geleen, Stein en Ulestraten. De Maastrichtse informant maakt geen melding van andere plaatsen. We mogen aannemen dat het Maastrichts alléén in Maastricht werd gesproken en dat omliggende plaatsen (zoals Borgharen, Itteren, Heer, Heugem, Amby, Wolder en Sint Pieter, die later allemaal door Maastricht zouden worden geannexeerd) hun eigen dialect hadden.

Het zou zonder twijfel de moeite waard zijn om de cahiers die volledig zijn ingevuld eens aan een nader onderzoek te onderwerpen. Alle cahiers zijn gedigitaliseerd en online te consulteren: http//ctb.kantl.be/corpora/ CPWNL.

Het Maastricht cahier

Het Maastricht cahier (code Q095) werd ingevuld door Theodoor Stille, een Maastrichtse student, die op 1 mei 1864 in Maastricht was geboren en die destijds in Leuven studeerde. Als hoogopgeleide mag Stille een representatieve informant heten voor de sprekers van het Maastrichts van zijn tijd. Dat hij geen spreker was van het 'laank Mestreechs' moge blijken uit een aantekening die hij maakte op pagina 5v van het Maastricht cahier, waar hij schrijft: 'Somtijds wordt de a in woorden als *band, tand, hand, land, rand, pand* uitgesproken alsof er aa stond. De mindere stand doet dit niet zelden'.

Ik neem aan dat Willems het Maastricht cahier persoonlijk aan Stille heeft overhandigd. Wellicht hebben ze er in Leuven zelfs van tijd tot tijd over gesproken. Zeker is in ieder geval dat Stille dat cahier zeer consciëntieus en volledig heeft ingevuld. Dat betekent dat we nu beschikken over een grote hoeveelheid gegevens over het Maastrichts van de tweede helft van de 19e eeuw. Daar kunnen we zowel Willems als Stille zeer dankbaar voor zijn.

Het Maastricht cahier, dat samen met de andere cahiers bewaard is gebleven in Gent, bestaat uit 58 pagina's. Op de kaft noteerde Willems de data waarop hij het had verstuurd en weer had terugontvangen. Dat waren, respectievelijk, 7 juli 1885 en 25 november 1885. Dat betekent dat Stille bijna 5 maanden nodig had om de enquête in te vullen.

In het Maastricht cahier krijgen we informatie op drie niveaus: de uitspraak, de vormleer en de syntaxis. In dit artikel blijven de uitspraak en de syntaxis (die in de enquête weinig aandacht krijgt) buiten beschouwing.

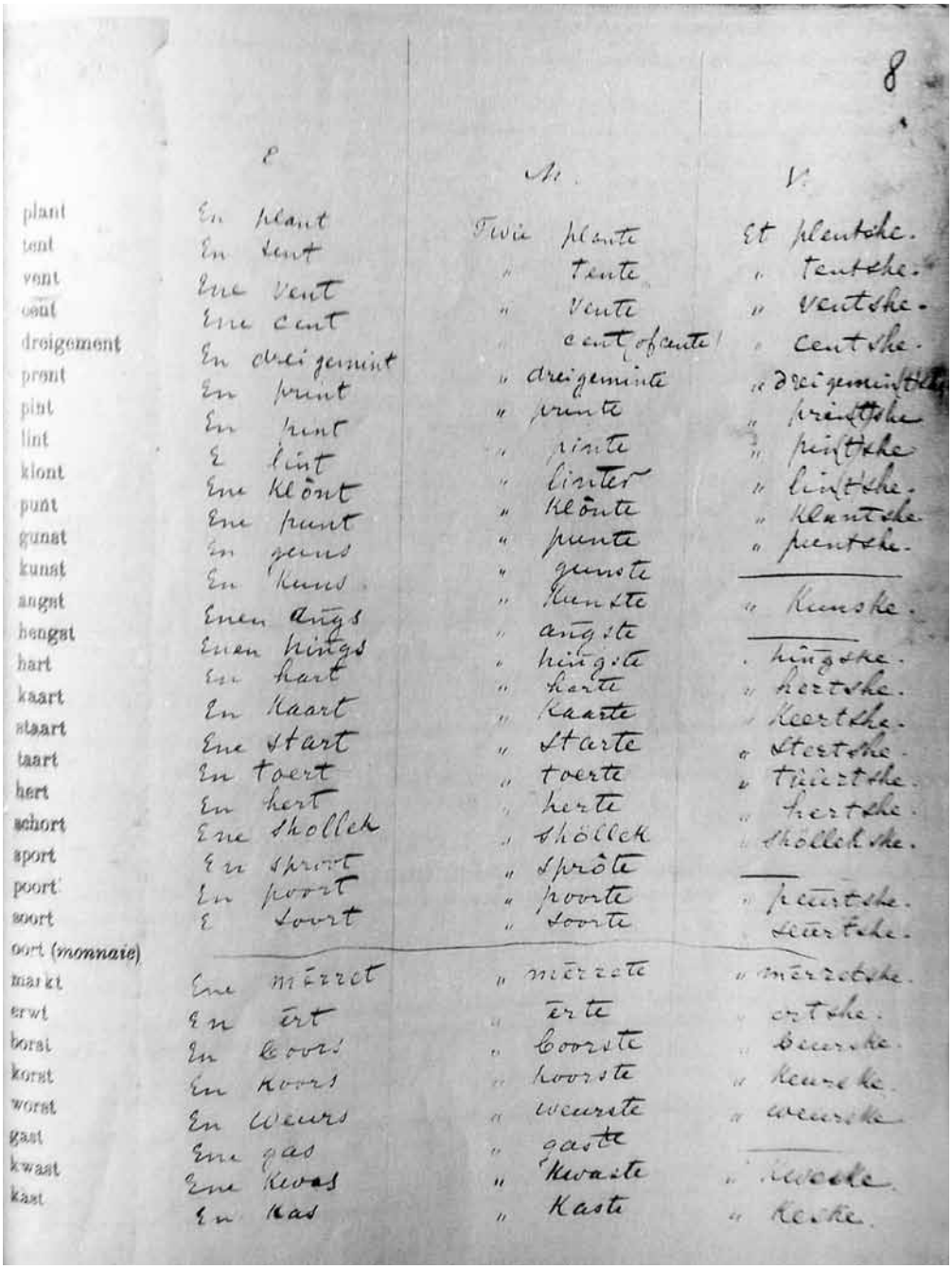

	E	M.	V.
plant	En plant	Twie plante	Et plentske.
tent	En tent	" tente	" tentske.
vent	Ene vent	" vente	" ventske.
cent	Ene cent	" cent of cente	" centske.
dreigement	En dreigemint	" dreigemente	" dreigemintske.
prent	En print	" prente	" printske.
pint	En pint	" pinte	" pintske.
lint	E lint	" linter	" lintske.
klont	Ene klônt	" klônte	" klantske.
punt	Ene punt	" punte	" pentske.
gunst	En gens	" gunste	
kunst	En kuns	" kunste	" kunske.
angst	Enen angs	" angste	
hengst	Enen hings	" hingste	" hingske.
hart	En hart	" harte	" hertske.
kaart	En kaart	" kaarte	" kaertske.
staart	Ene start	" starte	" stertske.
taart	En taert	" taerte	" tiertske.
hert	En hert	" herte	" hertske.
schort	Ene shollek	" shôllek	" shollekske.
sport	En sprort	" sprôte	
poort	En poort	" poorte	" peertske.
soort	E soort	" soorte	" seertske.
oort (*monnaie*)			
markt	Ene mêrret	" mêrrete	" mêrretske.
erwt	En ert	" erte	" ertske.
borst	En boors	" boorste	" beerske.
korst	En koors	" koorste	" keerske.
worst	En weurs	" weurste	" weerske.
gast	Ene gas	" gaste	
kwast	Ene kwas	" kwaste	" kwaske.
kast	En kas	" Kaste	" keske.

Pagina uit het Maastricht cahier, ingevuld door Theodoor Stille

De vormleer

Zelfstandige naamwoorden

Willems begint zijn enquête met een lange lijst van 990 zelfstandige naamwoorden. Deze zijn niet alfabetisch gerangschikt, maar volgens achtervoegsel. De lijst begint met woorden die eindigen op *-er (akker, bakker)*, gevolgd door woorden die eindigen op *-el (appel, gaffel)*, *-en (varken, wagen)*, *-de (vlade, lade)* enz. en eindigt met woorden die uitgaan op *-uw (zwaluw, peluw)*. Op deze manier hoopte Willems alle mogelijkheden voor de vorming van het meervoud van zelfstandige naamwoorden te kunnen ontdekken. Overigens ging hij er niet vanuit dat woorden met dezelfde uitgang hun meervoud allemaal op dezelfde manier vormen. Vergelijk: *krink > kringe, rink > ring* en *dink > dinger*.

De informant werd gevraagd de woorden in deze lijst te vertalen in zijn dialect en aan te geven wat het meervoud en het verkleinwoord was. Bij het enkelvoud moest hij bovendien het onbepaald lidwoord invullen *(ene bekker, en kamer, e meubel)*, wat informatie opleverde over het woordgeslacht. Bij het meervoud een woord als *tien* of *veel (tien bekkers)* en bij het verkleinwoord het bepaald lidwoord *(et bekkerke)*.

Voor deze opgave alléén al werd Stille verondersteld 2970 woordvormen in te vullen.

Het meervoud

Het Maastrichts heeft een vrij ingewikkeld systeem om het meervoud van zelfstandige naamwoorden te vormen. We kunnen de volgende mogelijkheden onderscheiden:

1. Het meervoud wordt gevormd door middel van een van de uitgangen -e, -s of -er:

teleur > teleure	*zedeleer > zedeleers*	*mets > metser*
klaank > klaanke	*naober > naobers*	*hoes > hoezer*

2. Een klein aantal zelfstandige naamwoorden vormen hun meervoud niet door middel van een uitgang, maar door middel van een verandering van toon. Het enkelvoud heeft sleeptoon, het meervoud stoottoon.

Enkelvoud:	**sleeptoon**	**Meervoud:**	**stoottoon**
bein	been	*bein*	benen
berg	berg	*berg*	bergen
peerd	paard	*peerd*	paarden
stein	steen	*stein*	stenen
weeg	weg	*weeg*	wegen

3. Verandering van klinker of tweeklank

Het Maastrichts heeft een zeer groot aantal zelfstandige naamwoorden die hun meervoud vormen door de klinker of tweeklank te veranderen:

a > e	:	*bak > bek*	*start > stert*
aa > e	:	*baank > benk*	*plaank > plenk*
aa > ee	:	*kraag > kreeg*	*slaag > sleeg*
aa > ao	:	*daag > daog*	
ao > äö	:	*haok > häök*	*haos > häös*
o > ö	:	*dochter > döchter*	*pot > pöt*
oe > ui	:	*moes > muis*	*loes > luis*
oe > uu	:	*boek > buuk*	*stroek > struuk*
oe > ö	:	*moer > mör*	
oo > eu	:	*book > beuk*	*sjoon > sjeun*
oo > äö	:	*hoof > hääf*	*woord > wäörd*
ou > ui	:	*boum > buim*	*koup > kuip*

4. Meer dan één vorm in het meervoud

Veel zelfstandige naamwoorden kunnen hun meervoud op twee manieren vormen.

bèd	*> bèdde / bèdder*	*spang*	*> spange / spaange*
bok	*> bokke / bök*	*stek*	*> stekke / stekker*
duvel	*> duvele / duvels*	*stóp*	*> stóppe / stup*
kogel	*> kogels / keugel*	*stök*	*> stökke / stökker*
lepel	*> lepele / lepels*	*trein*	*> treine / treins*
meubel	*> meubele / meubels*	*vinger*	*> vingers / vinger*
paol	*> paole / pääl*	*vlegel*	*> vlegele / vlegels*
reie	*> reie / reies*	*voot*	*> veu(t) / veuj*

5. Uitzonderlijke meervoudsvormen. Een selectie.

band > ben	*rink > ring*
draod > dräöj	*sprunk > sprung*
gaank > geng	*stad > stei*
hand > han	*stoet > stu*
hood > heuj / hu	*poet > pu*
hoond > hun	*vloej > vlu*
moond > mun	*land > len*

Als we de data voor de meervoudsvorming van zelfstandige naamwoorden in het Maastricht cahier analyseren, dan zien we

- dat Stille van de 990 vormen die hij had kunnen invullen er 98 heeft opengelaten, ofwel omdat het woord in kwestie in het Maastrichts 'niet gebruikelijk' was (bijv. *kus* en *oom*), ofwel omdat het geen meervoud had (bijv. *bloed* en *ijs*);
- dat hij in 40 gevallen twee of meer vormen voor het meervoud noteert.

Bijvoorbeeld:

ketels / ketele	*houpe / huip*	*take / taker*
lepels / lepele	*knechs / knechte*	*zakke / zek*
kogels / kogele	*kruuk / kroeke*	*dokters / doktoere*

Het bestaan van dergelijke 'doubletten' is interessant, omdat de beide vormen met elkaar in concurrentie zijn en één van de twee in de loop van de tijd in onbruik raakt. We zien dan ook dat van deze 80 vormen er 46 niet voorkomen in de *Nuie Mestreechsen Dictionair* (2004);

- dat, afgezien van bovengenoemde 46 vormen, de lijst nog 22 andere meervoudsvormen bevat die in de *Nuie Mestreechsen Dictionair* niet worden genoemd. Bijvoorbeeld: *biel > bielder, vuur > vuurder, pand > paander, ploog > pleug, beslaag > beslager, land > lande.*

Verkleinwoorden

De data voor de vorming van verkleinwoorden laten het volgende zien:

- van de 990 vormen die hadden kunnen worden ingevuld heeft Stille er 152 opengelaten, omdat het betreffende woord in het Maastrichts 'niet gebruikelijk' was of omdat het geen verkleinwoord had;

- in 7 gevallen noteert hij 2 verkleinwoordvormen. Bijvoorbeeld:
  mooierke / meuerke *kribbe / kribbeke* *muile / moeleke* *verske / veerske*

- Stille noteert 13 vormen die niet in de *Nuie Mestreechsen Dictionair* zijn opgenomen. Bijvoorbeeld:
  hundshe (i.p.v. *hunneke*) *mundshe* (i.p.v. *munneke*) *pedshe* (i.p.v. *peerdsje*)

- voor de vorming van verkleinwoorden worden 4 achtervoegsels genoemd:

-ke	:	*bal > belke*	*vinger > vingerke*	*stal > stelke*
-eke	:	*keend > kaenneke*	*maan > menneke*	*zon > zunneke*
-she	:	*leed > leedshe*	*stad > stedshe*	*kat > ketshe*
-ske	:	*oug > uigske*	*leech > leechske*	*sprunk > sprunkske*

Wat opvalt is dat het Maastrichts zijn 'boerse' karakter heeft afgestoten. In Maastrichtse teksten van vóór 1885 vinden we nog de uitgang *-je* voor verkleinwoorden, bijvoorbeeld in *hendje*, *veutje* en *heudje*. Die uitgang komt bij Stille niet meer voor. Hij heeft: *henshe, veutshe* en *heudshe*.

Samenvatting

De Willems enquête heeft voor het Maastrichts een schat aan gegevens opgeleverd. Dit is zonder twijfel te danken aan de nauwgezette manier waarop het Maastricht cahier door de Maastrichtse informant, Theodoor Stille, is ingevuld. In dit artikel is alléén aandacht besteed aan de eerste opgave in het Maastricht cahier, waar de informant gevraagd wordt om van 990 zelfstandige naamwoorden het meervoud en het verkleinwoord in te vullen.

Een analyse van deze data toont aan dat het Maastrichts in de loop van de meer dan 130 jaar die sinds de enquête zijn verlopen weinig is veranderd. Van de 912 vormen die Stille voor het meervoud heeft ingevuld worden 68 vormen niet genoemd in *De Nuie Mestreechsen Dictionair*. Niet minder dan 844 meervouden zijn nog steeds in het hedendaags Maastrichts in gebruik. Wat de verkleinwoorden betreft, van de in totaal 845 vormen die Stille noemt zijn slechts 13 vormen niet opgenomen in *De Nuie Mestreechsen Dictionair* en komen 832 vormen nog steeds voor in het Maastrichts van vandaag.

De conclusie moet zijn dat het Maastrichts weliswaar verandert, maar dat de beide regelsystemen voor de vorming van het meervoud en de verkleinwoorden van zelfstandige naamwoorden een zeer stabiel systeem vormen, dat de tand des tijds glansrijk heeft doorstaan.

Bibliografie

Aarts, Flor (2015), Het Maastricht cahier uit de dialectenquête Willems. In: Belemans, Rob (red.), *Pieter Willems (1840-1898). Leven en werk van een veelzijdig Leuvenaar*, Salsa!-cahier 13, Leuven blz. 99-104.

Aarts, Flor (2015), *Professor Pieter Willems: een Maastrichtse Belg, 1840-1898. Zijn dialectenquête en haar betekenis voor de studie van het Maastrichts*. Veldeke Krink Mestreech, Maastricht.

Belemans, Rob (red. 2015), *Pieter Willems (1840-1898). Leven en werk van een veelzijdig Leuvenaar*, Salsa!-cahier 13, Leuven.

Brounts, P. et al. (2004), *De Nuie Mestreechsen Dictionair*. Maastricht: Veldeke Krink Mestreech.

Goossens, J., J. Taeldeman en A.A. Weijnen (1989), Honderd jaar enquête Willems. In: *Taal en Tongval*, Themanummer 2, 1989.

DE VERKIEËRDJE SPELLINGE UM, UN, UNNE, UT, (MUNNE, ZUNNE) IN TEKSTEN IN 'T LIMBURGS

Pierre Bakkes, Mofers

De spellingsvorme *um*, *un*, *unne*, *ut* waere door väöl Limburgers gebroek es zie Limburgs sjrieve. In 't lèste spellingbeukske veure spelling van 't Limburgs (*'Spelling 2003'*) wuuert hie al op geweze. Meh me bliek neet erg van zins te zeen ómme gooj vorme te gaon gebroeke. Die gooj vorme zeen: *'m*, *'n, 'ne, 't*. Veur 't Mestreechs en inkel dialekten inne buurt van die stad kómme *m'n, m'ne, z'n, z'ne* dao nag bie. De foute vorme zeen *um, um, unne, ut*. Veur 't Mestreechs en inkel dialekten inne buurt daovan kómme daobie: *mun, munne, zun, zunne.* Hie 'n euverzich in e sjema.

good:	'm	'n	'ne	't	m'n	m'ne	z'n	z'ne
fout:	um	un	unne	ut	mun	munne	zun	zunne

Dao zólle zeker laezers zeen die allein wille weite wie 't huuert te zeen. Angere zeen geïntreseerd in woróm det op die meneer huuert te zeen. Hie-ónger kump d'n oetlik dao-euver.

Wie kump me toet die foute vormen um, un, unne, munne, ut, zun, zunne?

Dao zeen twieë raejes veur zeen:
a. me loestert neet good nao de klank en pak daodoor neet 't juuste teiken;
b. inne officiëel spelling van 't Nederlands – de taal wo-in de meiste Limburgers höbbe lieëre laezen en spelle – wuuert ouch lang neet altied de klank van 't mondeling Nederlands weergegaeve.
Dao is mesjien nag 'n derdje raede. Me vintj die vorme *um, un, unne, munne, ut, mun, munne, zun zunne* zoea dök in Limburgse tekste det me ze gewuuen geit vinje en ouch zelf geit gebroeke, zónger naodinke.

Woróm is die spelling met -u- neet good?

Die spelling mit -u- is neet good ómme sumpel raeje det in die wäörd gein -u- klink.
De -u- is de klinker in wäörd wie *cl**u**b, s**u**mpel, m**u**f, kl**u**s, z**u**s, h**u**t, pl**u**s, s**u**l, tr**u**t, t**u**ffe, s**u**ffe*.
In die bedoeldje wäörd mit verkieërdje spelling klink die -u- neet. Dao klink de klinker in dae ouch te huueren is inne wäörd *d**e**, t**e**, m**e*** en in hóngerde anger wäörd inne lèste lèttergreep. Veurbeeldje daovan: *mens**e**, loup**e**, straot**e**, ein**e**, gein**e**, laot**e**, umm**e**r, lit**e**r, baek**e**r, pat**e**r, baet**e**r, v**e**renn**e**wer**e**, v**e**rsjang**e**l**e**r**e**, smaald**e**r, held**e**r, bèst**e**, lèst**e**, ei**e**r, brei**e**r.* In 't internationaal fonetisch alfabet, 't IPA, is [ə] 't teiken veur deze klank. (IPA is de aafkorting van 't Ingels 'International Phonetic Alphabet'.)
't Versjil tösse dees net geneumdje veurbeeldjwäörd en die wäörd wo 't hie óm geit, is, det die lèste *beginne* mit dae klinker. Die anger höbbe dae klinker *in* 't waord of *op 't inj* daovan.
Zeentj en huuertj g'r trouwens det bie dees veurbeeldje wäörd veurkómme die dae klinker dökker es eine kieër höbbe? '*V**e**renn**e**wer**e***' en '*v**e**rsjang**e**l**e**r**e***': allebei drie kieër.
Inne taalkunde zaet me det de *-u-* altied toet klinke gebrach wuuert dore luppe toet e rundje te make. 'Geróndj' zaet me daotaenge.
Vanne *-e-* (van '*d**e***' en al die anger net geneumdje wäörd) zaet me det me die maak dore luppe te spreie. De móndjheuk waere daobie wiejer oetrein gezatj; de luppe waere in eder geval neet toet e rundje gemaak. 'Gespreidj' neump me dae klinker. In 't net geneumdje IPA is 't teiken daoveur [ə].
Veer weite natuurlik ouch det in flotte spraok neet alle menere óm klanke te vorme gans presies oetgeveurd hove te waere. Pak beveurbeeldj de twieë wäörd '*de klus*'. De twieë klinkers dao-in lieke vääl opein. Mer es se de wäörd *apaart oetspriks*, is 't versjil tösse die twieë dudeliker. Det mós se trouwens bie twiefel euvere spelling altied doon: *'t probleemwaord isolere*.
Inne taalkunde gebroek me de IPA-teikes: det zeen vaste aafbeeldinge veur

klanke. Me zitj die altied tösse häök: [ə].
De -e- die veer bedoele haet es IPA-teiken de -e- oppe kop tösse häök: [ə].
De -u- die neet gebroek mót waere haet es IPA-teiken 'n doorgestreepdje -o- tösse häök: [ø].

Woróm noe die verworring inne sjriefwies?

a. Wäörd mit de *-e-* es lèste klank
Wäörd die de *-e-* (wie in 'de') es lèste klinker höbbe, kómme dök veur in 't Limburgs, net wie in 't Nederlands. In *korte einlèttergrepige* wäörd zeen ze in allebei de tale zeldjzaam.
Hie 'n deil veurbeeldje oet 't plat van Mofert: d***e***, t***e***, m***e*** (= 'men'), s***e*** (= 'je'). Veurbeeldje in zinne:
*Höbs s**e** d**e** kamer al gepoets?*
*D**e** böks zak mich aaf: die is mich t**e** wied gewore.*
*Wo kan m**e** zich hie wasse?*
In 't Nederlands zeen die korte einlèttergrepige wäörd die die -e- es lèste klinker höbben ouch zeldjzaam. Veurbeeldje: *de*, *te*, *me*, *je*, *ze*.
't Gekke is det die korte wäördjes mit de -e- op 't inj in 't Limburgs zelje fout waere gespeldj. Begriepelik! Me zów dan 'du' mótte spelle: det geit te wied. Mer: me zów det zoea gesjreve waord dan mesjien oetspraeke es 'duu', behalve es me dao 'n -h achter zów zitte: 'duh'. Det zuut me gelökkig nörges.
b. Wäörd mit de -e- (wie in 'd***e***') inne ieëste lèttergreep
't Geit fout es die -e- (wie in 'd***e***') veurop in 't waord steit. Dan meine vääl Limburgers 'n -u- te huuere terwiel 'n -e- klink.

De sjriefpraktijk in 't Nederlands

In 't Nederlands waere die bedoeldje wäörd '*hem, een, mijn, het, zijn*' dök oetgesjreve wie ze mit vol klemtoean klinke, ouch al klinke ze zónger klemtoean bie 't hel-op laeze. Allein es me de bedoeling haet óm get volkser taal te sjrieve, gebroek me de vorme mit apostrof (det is 't hoeag aanhaolingsteiken. Me zaet dao ouch waal èns 'weglaotingsteiken' taenge). Veurbeeldje:

Geef hem een zakdoek.	taengeneuver	*Geef 'm een zakdoek.*
Dat is het probleem.	taengeneuver	*Dat is 't probleem.*
Dat is mijn vader.	taengeneuver	*Dat is m'n vader.*
Dat is zijn moeder.	taengeneuver	*Dat is z'n moeder.*

't Effek van 't gans oetsjrieve van die wäörd is dök zat, det die ouch inne vol vorm waere veurgelaeze. 'Spellingoetspraok' neump me det gebroek. Bie nuutslaezers huuert me det dök.

De spellingsregeling veur ’t Limburgs

In Spelling 2003, en ouch al in ajer spellingsregelinge, is gekaoze veure spelling mit apostrof. Det is de regeling die ouch in ’t Nederlands moog waere toegepas; kiek nao de rechse riekes hiebaove.
Det beteikentj det de spelling mót zeen:

’m	veure verkieërdje spelling	um;
’n	veure verkieërdje spelling	un;
’ne	veure verkieërdje spelling	unne;
’t	veure verkieërdje spelling	ut;
m’ne	veure verkieërdje spelling	munne;
z’n	veure verkieërdje spelling	zun;
z’ne	veure verkieërdje spelling	zunne.

’t Zitj ós ouch doren *Aje Limburger* neet mit. Aad-radioverslaaggaever Lei Meisen haet indertied ane winnieër vanne sjeetwedstried daovan e beeldje gesjónke det hae, en nao hem ederein, ‘D’n Um’ haet geneump.
Wo kump dae naam vanaaf? De normale kal nao aafloup van dae sjeetwedstried is: ‘Die en die sjötterie haet ’m!’ Waat wuuert mit det waord *’m* bedoeldj? Det is *d’n Aje Limburger*. Ich höb noeats anges huuere zègke es: ‘Die van … höbben ’m!’ Van det *’m* kump ‘D’n Um’.

D’n Um (foto Tom Lucas)

Lei haet zie beeldje *'D'n Um'* geneump. Daen 'Um' is vanaaf Lei zien sjinking 't zichbaar bewies det dees of die sjötterie 't volgendj jaor d'n *Aje Limburger* moog organisere. Prima. Veurhaer haw me gei zichbaar bewies es me trökkoom van dae sjeetwedstried. Meh spellingtechnisch is det waord 'Um' neet good.
Noe is de oetdrökking en sjriefwies *'D'n 'M'* natuurlik ouch nieks, mit al die apostroffen en zónger oetgesjreve klinker. Daoróm: laot det beeldje dan meh 'D'n Um' blieven heite, meh weit waal det dae naam presies gepak 'n spelfout is. Mit lichte en late excuses aan Lei…

Is 't neet verstenjiger óm altied de vol vorme te sjrieve van dees wäörd?

De wäörd wo 't hie óm geit, zeen allemaol vorme zónger klemtoean. Hie-ónger staon ze in 't plat van Mofert mit d'rnaeve de vol vorm: de vorm mit klemtoean:

Vorm zónger klemtoean	*Vorm mit klemtoean*
'm	*hem*
'n	*ein*
'ne	*eine*
m'ne	*miene*
't	*het*
z'n	*zien*
z'ne	*ziene*

Sjema mit of zónger klemtoean

Vergeliek de zinne die naevenein staon.

Geer höb 'm gewónne.	*Geer höb hem gewónne.*
Gaef mich 'n hendje.	*Gaef mich ein hendje.*
Doe höbs 'ne nuje fiets.	*Doe höbs eine nuje fiets.*
Dat is m'ne pa. (Mestreechs)	*Dat is miene pa.* (Mestreechs)
Dat is z'ne pa. (Mestreechs)	*Dat is ziene pa.* (Mestreechs)
Zie vinje 't good.	*Zie vinje het good.*

Toet inne spelling-Kats wuuert altied de vol vorm gesjreve. Daonao is gebleke det 't vääl natuurliker is es me de vorm zónger klemtoean opsjrief.
Woróm is det baeter?
De ieëste raeje: die spelling sluutj baeter aan bie de meneer van spraeke.
De twieëdje raeje: dan kan gei misverstandj zeen euver waat me-n oet de zin mót opmake.

E veurbeeldj:
1. Ich höb ein dochter die in Frankriek woontj.
Taengeneuver:
2. Ich höb 'n dochter die in Frankriek woontj.
Zin 2 is dudeliker. Dao witj me-n ónmiddellik door det me neet de naodrök wiltj ligke op wieväöl dochters me haet. In zin 1 is det neet dalik dudelik. De laezer mót besloete of 'ein' wuuert oetgespraoken es voloet *'ein'* óf es *'n* mit de klinker wie in 'd***e***'.
Get taalkundiger gespraoke: in zin 1 mót de laezer besloeten of det waord 'ein' e tèlwaord is of det 't e lidwaord is. Voloet es 'ein' oetgespraoken is 't e tèlwaord, oetgespraoke mit de -e- van 'de' is 't e lidwaord: 't lidwaord van ónbepaoldjheid. In zin 2 witj de laezer dalik det de oetspraok *'n* mót zeen mit de -e- van d***e***.
Veure oetspraok van *'ne* of *eine* gultj 'tzelfdje es veur *'n* of *ein*: *'ne* is e lidwaord, *eine* kan e tèlwaord of e lidwaord zeen. Ouch hie hulp de spelling weer bie de interpretatie vanne teks.
Bie die anger waordpare in 't *Sjema mit of zónger klemtoean*, hiebaove verangert de waordsaort neet bie keus veur mit of zónger klemtoean. Mer bie keuze veure vorme oet de linkse kolom witj de laezer ónmiddellik det 't waord gein klemtoean mót höbbe.
't Sjrieve vanne vol vorme is dus eigelik neet dudelik. Det is de raeje det in *Spelling 2003* de keus is gemaak veure vorme oet de linkse kolom, meh dan neet gespeldj mit -u- meh mit apostrof.

Besloet

't Zal waal lang doere veurdet v'r die ut-spelling neet mieë taengekómme. Haopelik is de redenering achter die spelling noe get dudeliker. Veer beseffe waal det dit gein sumpel redenering is.
Mesjien det me miense oppe goje waeg kan helpe door häör te vraoge waat zie dinke vanne spelling van dit zinke in 't Nederlands: 'We gaan ut um vertelle!'

Bibliografie

Bakkes, P., H. Crompvoets, J. Notten en F. Walraven (2014[7]), *Spelling 2003 voor de Limburgse dialecten*. Roermond: Raod veur 't Limburgs.

DE INMAAK

Netty Engels-Geurts, Roggels

Ich bèn van Roggel. Det liktj tösse Heitse, Naer en De Heibloom, väör dae det neet witj. 't Waas 'n klein dörp. Wae haje waal 'ne pestoeër, mer geine dokter en geine burgemeister. De meiste minse wore boor. 't Wore klein boorderiekes mèt get verkes, hoonder, soms 'n paar kuuj of 'n paar geite. Gein paerd: det waas allein väör groeëte bore. Ze haje get landj en ederein haaj 'ne haof.
Inne haof haje ze greunte óm zelf te op te aete. Buuenkes, erte, more, moos, koolrabi, unne, sjelotte, zilver-unkes, slaaj, andivie, spinaat, aerpel. Dao stóng ouch rabarber, roeëj miemerte, kroonsele en framboeëze inne haof. En in de hoeswei stónge 'n paar fruitbuim. Die wei waas d'r óm de was te bleike. Op maondig zoogs se äöveral de witte was in de wei ligke óm wit te waere, en later as de was opgespeuldj waas, hóng die aan de waslien.

De inmaak

Meh ich wou sjrieve ääver de inmaak. Inmake waas gewuuen nuuedig as se swintjers ouch greunte wous aete. Want greunte koupe deeds se neet. Soms ginge ze ze waal toesje: buuenkes taege moos, of more taege erte.

Inne wintjer waas d'r nog paor, moos, sproete en more. Sproete, sproeteköp en moos blaeve op 't landj staon. En as d'r den neet te vääl veugel aan zaote, kós se det nog de ganse wintjer pakke.

Óm gooj sproete te aete mót 't zelfs al gevraore höbbe. Paor en more waerdje dök ingekoeldj. Ze laoge in 'n gaat inne aerd mèt struue d'rop, en den haoldje ze altied nao binne waat se nuuedig haje.

Mer as se toch aaf en toe get anges wouts aete, gings se somers greunte inmake. Wèckpöt waore bèst duur, en die ginge den ouch nog dèks ope. Wècke deeds se mèt fruit en mèt vleis vanne slacht. We weite noe det 't wècke van vleis neet zoeë slum waas, want dao kós wórstvergiftiging door kome. Dao ginge soms ganse families doeëd door. Det kumpt door botulisme, waat ouch gevormd waert as de pot toe is. Mer toen wist men det neet. Bie botulisme óntsteit 'n giftige stóf. De pot geit neet aope en 't ruuktj ouch neet echt vies. Dus den aot men 't toch op, want vleis weggoeëje waas echt zunj.

Boeëne waerdje op 't zaot gezat. Det waore de snieboeëne, ouch snipperboeëne geneumd. Ieërst waerdje 't köpke en 't kuntje draaf gehaoldj en den waerdje ze mèt ein hieël sjerp mets hieël dun gesnipperdj. Mien oma kós det óngeluiflik vlot. Ze haaj dao 'n speciaal metske väör det ieërst op de wetplank aangezat waerdje. Op die plank struidje ze hieël fien zandj en den ging det mets dao-äöver hieël flot op en neer. Den lag ze de boeën op hääöre linker wiesvinger en roets-rats en de boeën waas toet snippers.

Later kwaome dao ouch de boeënemäölkes väör. Det is ein mäölke mèt baovenin twieë gate en in die gate duuts se de boeëne. En óngertösse mós se aan det raad dreie, den kome de boeënesnippers droet. As se 't vlot wils doon, mós se mèt twieë man wirke: eine duujt de boeëne drin en de angere dreit. As kinjer móste wae de boeëne drin duje. En doe mósjes biehaoje!

Den waerdje die boeëne mèt zaot in 'ne Keulse pot gedaon en good aangeduudj. Dao-op ging 'ne dook en 'n plank en 'ne zwaore stein. En det stóng den inne kelder. As kindj vónj ich al det 't stónk. In oos familie stóng de pot bie oma inne kelder: die haaj 'ne grotere kelder den wae haje. Op woonsdig mós ich smorges al väör ich nao sjoeël ging, nao oma óm van die boeëne te haole. En as we den nao sjoeël thoes kwaome, krege we altied die verdomdje boeëne te aete. Det wis ich den al de ganse morge, en waat vónj ich die vies!

Dao waas eine zaoterdig in 't jaor, den waerdje de *zilver-unkes* ingemaaktj. Det waore de kleine Sint-Jans-unkes. Ich bèn vanne zandj, en dao gruje die hieël good. Die waerdje oetgedaon as 't louf dor waerdje. Den loge ze 'n paar daag in de haof in de zón en den haoldje ze 't louf d'raaf. Den waerdje ze good mèt de henj gevreve, det de ergste rotzooj d'r al aaf waas. Den waerdje d'r zaot op gestruidj en zoeë móste ze ein nacht ligke. Den vreef pap ze weer tösse de henj (pap haaj de grootste henj) det de losse velkes d'raaf ginge, en den móste die krenge ein väör ein sjoeën gemaaktj waere. Kuntje d'raaf en losse velkes d'raaf. En wie kleiner ze waore, wie lekkerder, maar ouch: wie mieër werk. Ze waerdje den in klein pötjes gedaon, zoeë-as sjempötjes, en den ging d'r aek op mèt peperbölkes en kruje. Dao-op ging 'n naatgemaaktj cellofaan velke, en det waerdje vastgemaakt mèt 'n elastiekske of 'n tuike. Ze waerdje gebroekt bij de kaoj sjóttel, bie huitvleis en bie gehaktböl in 't zoor. Ze wore erg lekker. Ze móste nog echt hel zeen, det ze knapdje tösse de tenj.

Van de *miemerte* maakdje wae sap en gelei. De miemerte waerdje gekooktj in 'ne groeëte kaetel mèt de steelkes d'raan. Als ze den good waore, sjödje mam ze in eine aoje sloop. Dae waerdje bove toegebónje en den hóng ze dae zak aan de knoep van de pómp in de biekääöke. 't Sap móst d'r den oetloupe. Op 't lèst waerdje dae zak oetgeduujdj det alle sap d'roet waas.

Det sap waerdje den ingekooktj en den ging de sókker d'rbie. Doe kriegs den prachtige heldere roeëje gelei. Dae aote we bie de pudding. As mam gaele stieve pudding haaj gekaoktj, móchte we dao 'n klein laepelke van dae gelei biepakke. 'n Klein laepelke, en mer eine kieër. De pötjes mèt gelei stónge boven op de slaopkamer van pap en mam. Mam haaj weer ins gelei gemaaktj en saoves keek pap. Hae zag: 'Dae is neet stief genóg', mer mam zag det gelei naostieftj en det d'r waal good waas. De aovendj daonao precies 'tzelfdje: pap zag weer det d'r neet good waas, en mam vónj van waal. Mer de volgendje daag, toen pap neet thoes waas, kaokdje mam alles op en deej 't trök inne pötjes. En saoves zag pap: 'Doe haads toch geliek: dae is waal stief gewaore.'

In de zomer móste ouch de *proeme* ingemaaktj waere. Mam haaj al van teväöre de wèckglaze oet de kelder gehaoldj. Die waerdje naogekaeke en den mèt heit sodawater gespeuldj en mèt sjoeën water naogespeuldj. Den stónge ze óngestebove op 'ne handjdook. Ouch de dèksels en de ringe waerdje gewassen en laogen op de handjdook. Saoves waerdje de kääöketaofel leeg gemaaktj en in 't midde kwaome de proeme te ligke. We zote róndjóm de taofel mèt 'n metske en den móste we de pitte droet haole. In 't begin waas det waal aardig werk, meh nao eine tied waerdje dien vingers get rumpelig en glaad en den waas 't neet zoeë leuk mieër. Mer den mós se toch doorgaon.

Die proeme ginge in de wèckglaze. Mam lag ze d'rin en pap klopdje die glaze op de vlakke handj aan, det d'r mieër d'rin ginge. Den waerdje de randj sjoeëngemaaktj en ging de rink d'rop. Den waerdje de randj van de dèksel bekaeke. De dèksel d'rop, en den kwaam de klem.

Dao ginge vief glaze in de wèckketel en den waerdje die gewècktj. As ze hieël väöl móste wècke, ging det anges. In de biekääöke haje we 'ne groeëte steine kaetel staon. Dao waerdje de was in gekaoktj. Meh mèt de wèck ging d'r 'ne houte vlonder in, as baom, en dao waerdje bèst väöl wèckglaze opgezat. En den waerdje de kaetel gestooktj. Det deje ze ónger in ein stookgaat. Tösse de glaze stóng de termemaeter. Väör proeme mót 't water 80 grade zeen, den zeen ze good.

Waat erg lekker waas, wore *kómkómmers* in zeut-zoer. Det waerdje gemaaktj van ääverriepe kómkómmers: van die hieël dikke die ze vergaete haje te plökke. Ze kóste d'r den niks mieër mèt doon, daoróm kreegs se ze väör niks. We haje ze zelf neet, mer krege ze van emes van de familie. Die waerdje gesjéldj en in reepkes gesnaeje, zoeë dik as 'ne vinger. Det waerdje mèt aek en sókker en groffelnagel gekooktj tót d'r bienao niks ääver waas. Mam deej 't den in 'n kepot wèckglaas, want det hoofdje neet gewècktj te waere; daoróm mócht 't ouch in

kepotte glaze en die waerdje daoväör apart op 'n rèk bewaardj. Die glazer mèt zeut-zoer stónge bie ós oppe plank bie de keldertrap. As we ónverwacht bezeuk kraege en mam haaj neet genóg, of 't waas neet good genóg, den kwaam d'r zeut-zoer, en det vónj ich toch zoeë lekker. Ich bèn dao bès waal dök stiekem aan gegange. En ge kóntj waal bedinke welk recept ge kriegtj. 't Steit ouch in oos lètste kookbook *Van moestuin tot appelmoes*, same mèt hieël väöl angere recepten en alles äöver inmake, want ich kan hie neet alles vertèlle. Ouch äöver de haof, wie se mós kweke, en waat se dao mós doon.

Ge mótj det zeut-zoer echt 'ns make van kómkómmers of van fruit zoeë-as van proeme of stevige paere. En zit 't mer weg, det 't neet op is väör se 't wèts…

Zeut-zoer van riepe kómkómmers

'ne hieële boel riepe kómkómmers, dik en gael
väör 'ne kilo kómkómmers is nuuedig:
- 400 gram sókker;
- 3 dl aek;
- groffelnagel;
- piepkenieël.

Sjèl de kómkómmers en sniej ze tót reepkes, net zoeë lank en dik as diene vinger. Maak de aek mèt de sokker, paeperkorrels en groffelnagel werm. Doot dao 'n deil van de kómkómmers in en verwerm ze toet de kómkómmers gekrómpe zeen en det ze d'r bienao daorhaen kins kieke; ze zeen den ouch hieël slap. Haol ze mèt 'n sjoemspaan oet de kaetel en lik ze op 'ne doorslaag. Kook den de aek weer op en doot dao weer nuuj kómkómmers in. Kook die ouch weer good. Doot de kómkómmers in 'ne pot. Kook 't vócht get op en geet det d'r äöverheen. Lik 'ne dèksel op de pot.

As de sjroeëp dae d'rop zitj, de volgendje daag of 'n paar daag daonao get dunner is gewore: de sjroeëp d'raaf gete en weer koke. Sjöd 'm weer d'rop.
As alles good is gegange, hooftj 't neet in de keulkast.

LIMBURGS OP DE SJTRAOT

't Kepels Winkelke, Remunj

't Naoberhoes, Zjwame

Wieërt

De Greune Mèrt, Èèsjde

De Sjeiven Dörpel, Aldeneik

De Mert, Zjwame

In de Häöfkes, Zjwame

67.516 REMUNJSE WÄÖRD IN ZINSVERBANDJ OET 1889

De vertaling in 't Remunjs van e book van Fritz Reuter oet 1859

Pierre Bakkes[1], Remunjs

Van 1 januari 1889 toet 29 juni 1889 sjtaon 26 aafleveringe es feuilleton in *De Nieuwe Koerier*, 'n Remunjse gezet oet dae tied. Same zeen die tekste 'n bienao kómplete vertaling van e book oet 1859 van de sjriever in 't Platduits Fritz Reuter (1810-1974). Zie werk hit in 't Platduits *Ut de Franzosentid*. In 't Remunjs is det gewaore *Oet de Fransentied in Mecklenbòrg*. Daomit wit ederein wo 't verhaol sjpeelt: in Meklenburg, in 't noorde van Duitslandj. Dao waerde toet begin van de 20e eeuw Platduits gesjpraoke en gesjreve. 'Nederduits' wurt die taal ouch waal geneump. Noe gebroek bienao nemes in Noord-Duitslandj die taal meer. Ze is vääl meer femilie van oos Limburgs es 't Hoogduits.

Dees vertaling in 't Remunjs höbbe v'r kinne laeze ómdet 't Remunjs gemeinte-archief alle aaj gezètte haet laote digitalisere en op internet haet gezat. Daomit is dees brón van Remunjs taalgebroek noe veur ós good toegankelik.

Waarsjienlik is dees vertaling de grótste kómplete teks oet de 19e eeuw die in e Limburgs dialek bekind is, toet noe toe. Det is natuurlik raeje genóg óm bekindheid te gaeve aan dit 'kedootje' van *De Nieuwe Koerier* en 't Remunjs Sjtadsarchief.

De originele teks van Reuter is, net wie zien anger werk, in 't Platduits. Reuter waas es sjriever 'ne echte topper in de 19e eeuw, neet allein in zien eige taalgebied. Dao zeen heel get oetgaves van zie werk en ouch heel get vertalinge. Ouch in 't Nederlands is 't werk van hem vertaald. Det gebeurde ónger leiing van de toen bekinde humoristische sjriever daomenee E. Laurillard. Veer höbbe twee beukskes oet twee series van Reuter-Laurillard: ein oet de tweede drök oet 1873, en ein oet de zèsde verbaeterde drök oet 1890. De zèsde drök van 'n vertaling!

'n Tweede vertaling in 't Nederlands van 'Alle de werken van Fritz Reuter' is in 1894 (de datering van 't Voorwoord), dus nao de Remunjse, versjene. G. Velderman vertaaldje daoveur de prozawerke, en Ds. B. ter Haar de verze.

Fritz Reuter en zien *Ut de Franzosentid*

Fritz Reuter is gebaore in 't Mekleburgse sjtedje Stavenhagen, neet wied van Rostock, op 7 november 1810. Hae sjturf op 12 juli 1874 in Eisenach. Hae guultj, veural mit Klaus Groth (1819-1899), es eine van de veurnaamste sjrievers in 't Platduits. Euver zien aafsjtamming en euver zien nogal verwarde jeug is genóg op internet te laeze. Ouch is dao te laeze det hae gevange haet gezaete, van 1833 toet 1840, ómdet hae lid waas van de neet gewinsde 'Jungburschenschaft Germania' en de Pruse majesteit zól höbbe beledig. Hae is daoróm veroordeild toet de dood. Later waerde det 30 jaor gevangenissjraof. In 1840 waas hae weer vrie man.

Hae is daonao teiken- en gymleraar gewaes. In Stavenhagen is hae neet meer trök kómme wone. Vanaaf 1853 ging hae sjrieve. Det waerde e groot succes. Hae waerde zelfs in 1863 doctor honoris causa (eredoctor) aan de universiteit van Rostock.

Ut de Franzosentid sjpeelt zich aaf in Stavenhagen, det in 't Platduits 'Stemhagen' wurt geneump. Reuter duit versjlaag van alle probleme die zich in det dörp ech aafsjpeelde wie de Franse sjeldaote zich tröktrokke naodet ze de sjlaag bie Leipzig hadde verlaore. Mer hae duit det mit de neudige humor. De Stemhagers haole zelf ouch de neudige sjtóm sjtreke oet. De sjlummerike mótte dök zat helpe. Zien twee paeters (die waere al in de eerste zin geneump!) zeen waal de hoofpersone. Me kan 't werk ouch laeze es 'ne sjelme-roman. Allerlei sjpuchte waere drin vertèld.

Natuurlik is dit e werk oet ziene tied. De toesjtenj die besjreve waere, kinne veer lang neet allemaol trök, ouch de opvattinge van de miense neet. Get waat in deze tied neet meer door de beugel zól kinne, is de erg negatieve rol die de joede toebedeild kriege. Zoget kán in oze tied ech neet meer. Mót me det dan neet laeze? Netuurlik waal: me krieg e beeld van waat later 'n hèl zól waere veur

Fritz Reuter's Werken, Leiden 1873

dae bevolkingsgroep. Bewieze van sjlech gedraag door joede vinjt me neet in dit werk, allein verwachtinge daovan en kal dao-euver. Veer neume det noe sjlechte veuroordeile!

De vertaling, de vertaler of vertaalster; de waerd van dees vertaling

Veur zo wied es veer 't höbbe kinne naogaon, is 't beginne mit 't feuilleton in 26 aafleveringe neet in veuraafgaonde gezette aangekondig. Ouch wurt de vertaler nörges geneump. Op zich is 't zeuke nao de meugelike vertaler van dees teks 'n oetdaging veur de laezer van noe. Of v'r dao inzich in kriege? Vääl wiejer dan aanwiezinge in de richting van 'ne persoon zalle v'r neet kómme. Mesjien det later emes dao meer gegaeves euver vinjt.

E probleem bie 't laeze van deze teks is, det de sjpelling van de vertaler (of vertaalster; van hie aaf gebroeke v'r allein 'vertaler') flink versjilt van oos sjriefwies van op vandaag. Ouch is die sjpelling lang neet zo sjtrak vasgehaje wie veer det noe doon. De sumpel raeje: in 1889 waas nog gein sjpellingsregeling veur 't Limburgs gemaak. Det zól nog toet róndj 1935 doere. Toen waerde in Mesjtreech de sjpelling-Jaspar óntwórpe; die kreeg troewens heel vääl kritiek.

De veurbeelde veur sjpelling in 1889 zalle veur de vertaler zeker anger werke zeen die al in 't Remunjs (of e dao-op liekend dialek) gesjreve ware. In 't Remunjs ware de meugelike veurbeelde veural de tekste van Emile Seipgens. Ajer tekste wie die van de vertaling van de parabel van de Verlaore Zoon (oet 1807) en de teks van Charles Guillon (oet 1838) ware neet of sjlech in henj te kriege.

Veer höbbe vreuger waal ins bewaerd det Seipgens dees vertaling gemaak haet. Baeter óngerzeuk leit neet nao hem. Waal zal Seipgens, wie hae Duits sjtudeerde aan de universiteit van Göttingen, geïnsjpireerd zeen gewaore door 't werk van Reuter. Mer de sjpelling wies neet dudelik op Seipgens.

Dees vertaling is zeker neet allein veurnaam vanwaege de sjpellingsmeneer. Me zal merke det 't Remunjs det de vertaler hanjteert flink verangerd is van 1889 toet noe in 2016. Ouch dao zal 't euver gaon.

'n Sjtökske teksvergelieking

Es se vertalinge wils beoordeile, mós se altied teksvergelieking doon. In oos geval mót de vertaalde teks (b) vergeleke waere mit 't origineel (a) en natuurlik ouch mit de vertaling in 't Nederlands ónger leiing van Laurillard (c). Es toegif (van ós) mót dao dan ouch de teks biekómme die hersjreve is in oos sjpelling van noe (d) én de teks hersjreve in sjpelling en taal van noe (e).

67.516 wäörd: det is e gans book. Hie mótte v'r 't doon mit e kórt fragment. Veer höbbe willekeurig gekaoze veur 't begin van hoofsjtök 4. De interpunctie is oet de originele teks euvergenaome; d en e höbbe de modern interpunctie.

FEUILLETON

van „De Nieuwe Koerier."

Frits Reuter's

Oet de Fransentied in Mecklenbörg.

In 't et Remunjs dialekt naovertéld.

26

Toen de mölder mit mîn önkel Herse de berg van 't keschteel saf-gönge, schprooke zî gei waord, mer allebei öm ein gans verschillende oorzaak; de mölder zjweeg, wiel-d-er gans gebavereerd woor, mîn önkel, ömdet-er heel van zî schtök aaf woor, hä kös gei waord oet-bringe. Indjelik veel-d-er oet: „Det zöl waal ein gerichtazitting zeen! Zoo get hët me-n ei vönnis. Dä-n alde vrederichter, zö'ne graovejanus! Dä-n iezegrim leet de mînse neet aan 't waord! Nä, mölder, veer mötte-n 't neet daobî laote, veer gaon appeleere!" — „Meneer de raodsheer,"" zag de mölder half binnensmöndjs, „ich scheij oet, 't begint mich te verfäle, ich bön noe al aan 't schlabakke.""—„Kameraod," zag de bekker Witt, dä dao achter heur kwaam aangegange en de mölder zîn wöörd geheurd had, „doe möst 't edich maar neet te schterk aantrëkke, det zal waal bäter wäre. Köm noe maar mit nao hoes dî Fieke-n is ouch dao."— „Mî Fieke?"" Mer de bekker leet 'em neet meer aan 't waord, en de mölder volgde hem gedwee wie ei kîndj. De-n ermooj maakde hem neet beschaamd mer waal de schanj.

Mîn önkel göng neet mit in, mer bleef veur de deur op en aaf wanjele, en van alderlei gedachte schooten 'em veur de geist. Mîn önkel had geweunlik van alderlei gedachte in zîne kop, en geweunlik vertuinde die zich aan zîne geist, wie klein, leef, nette kînjerkes, mit klaor, blaw ouge en as die ouch al döks get rölsde, en 't ein euver 't anger kuikelde, of al ins blinjemenke schpeelde en van alderlei gekke schtreek oet-zatte, zoo hadde die toch altied heur zöndaagse klëdjes aan en woore veur hem schoon öm aan te zeen; mer de gedachte die hem bî Witt aan de deur veur de geist kwame, woore wie eine boel voeliksköes van bädeleerskînjer; die vrechlep1) leete zich neet veurbî schikke, die hoole de handj op en reepe-n aan eine schtök: „meneer de raodsheer, meneer de raodsheer Herse, helpt toch de mölder! Geer höbt hem in 't leid gebracht, helpt hem noe ouch weer d'roet." — „„Mîne God,"" zag mîn önkel, „„laot mich toch mit röst! Ich bön jao van gooje wil; ich wil ein hypotheek nâme op mîn hoes, mer woo zal 't van-dan kömme?"" En die klein bädeleers die maakde-n 'em 't zoo benawd, det-er bî Witt de pört in möst öm dä böcht van 't et lief aaf te kriege.

Hiej schtöng Hindrik dä bezig woor mit zîn twee broene die nog neet verkocht woore te zale-n2) en te tuime, en toen mîn önkel hem mit de schnör önger de naas en in zîn greun möntoer klam3) herkinde, kwaam Frederik door de pört nao binne en schmeet zîn valies in de krib det 't verbeet zich: „gooje morge, meneer de raodsheer nemt 't et mich neet kwaolik, mer geer köst mich eine grooten deenst doon, zeet geer, de mölder hät mich töt Sint-Jan gemeejd, en ich möt eigenlik töt dan bî 'em blieve, mer ich höb toch zoo bliksems vööl goesting öm mit te gaon, zékt geer hem dan noe, det as-t-er mich leet gaon, dan wil ich hem het geldj van de Fransman leene, töt ich t'rök kòm, zî höbbe-n 't et mich op 't keschteel toegeveugd en 't likt hiej in de krib." Weg woore noe weer oet mîn önkel zîne köbbes de klein bädeleers, en de nette zöndaagse kînjerkes schpröngе-d-er binne-n in öm en maakde külebükskes,1) en mîn önkel maakde blkans ei kuikelemenke euver de halster-kitting, toen-d-er op Frederik aan vloog: „Frederik, Frederik! doe böst eine — böst eine — böst eine-n ingel." — „„Jao, eine-n aaje, schoone-n ingel!"" zag Frederik. — „Frederik," zag mîn önkel, laot ös dadelik ei klein ekske2) daovan make." — „„Nä, meneer de raodsheer,"" zag Frederik, „„det zölle veer maar neet doon, dao kös weer ein schrieffout in kömme, en dan kös dao weer einen holderkedolder oet veurt kömme. Het waord van möndj töt möndj geschpraoke, det zal geljig zeen. „„Hindrik,"" zag-t-er, „„bös-te-n al mit Fieke värdig?""

Hindrik schtöng nâve zî pârd, had zîn twee henj euver de zaal gelagd, en winkde „jao" mit de kop, want schpräke kös-t-er neet. „„Noe dan?"" reep Frederik en reikde hem den toum van het schpat-laam pârd; Hindrik noom den toum aan, schpröng in de zaal en schmeet Frederik den toum toe van de schoone broene: „Broor," zag-t-er, „'et bëste is veur dich nog neet good genög!" — „„Gooje God,"" zag mîn önkel, „„wilt geer dan de mölder zî Fieke neet?...." " — „Alles is in den haok!" zag Frederik, „adjuu, meneer de raodsheer!" En zî draafde de Brandenbörgse pört oet.

Veer kînjer schtönge-n aan de pört ze nao te kieke. „Det zeen gein Franse," zag Hannes Bank. — „„Det zeen-d-er van ös,"" zag Frits Risch, en 't woor persies ef veer schtolts op heur woore gewaore. „God gäf mer, det ze weer t'rök kömme!" zag de-n alde Rickert.

* * *

En zî kwoome weer t'rök. Nao jaor en daag en nog ins nao jaor en daag brook weer veur Dütslandj 'et vreugjaor aan. Bataliesl) wärde-d-er geleverd, blood dreef euver de veldjer en langs de berg, mer de rägen schpeulde2) det aaf, en 't zunke dreugde-n 'et op, en de ärd leet graas d'reuver wasse, en de wönje die in 'et mînsen-hert geschlage woore, wärde door de Haop verbönje en geheild mit eine balsem dä ze Vriejheid neumde. Vööl wönje zeen later weer aope gebraoke, want die zalf woor neet de waar zalf, 't woor neet de balsem dä van den Hemel kwoom. Mer dao aan dacht in det bang mînse-börst aosemde deep op, want op de werreld woor vrede mit God en mit de mînse. Mîn önkel zîn schötte1) hadden heur ein-en-twintjig flinte-n achter de bank gelagd, en hä had oet heur ei muziek-korps geförmeerd, waat-er ein kapel neumde, en het kwaam hem good van pas, det-er die in oorlogstied geleerd had geliek d'rop-los te scheete, want noe voole ze van zelfs mit fluite, vigeliere-n en klarinette te same-n in. 's Aoves brachte zî serenaadjes, de wies kan ich noe nog van-boete, want zî schpeelde-n altied ein en 'etzelfde schtökske, mîn önkel hät later gezagd det woore variaties gewäst op 'et schoon thema „Gestern Abend war Vetter Michel da."

Toen de schlaag van Leipzig gewönne waar, wärde-d-er ter-pöt2) gebrandjd op den Uule-berg en de Meule-berg, en heel de schtad woor gelimmeneerd; geschaote wärde-d-er neet, want veer hadde gein kanönne, mer veer hadde waal den dönder van de kanönne; want de raodsheer zîne-n adjudant Henske Heinz, en Metz „de dokter," hadden eine goojen inval gekreege, zî hadde innige centeneerszjwaor schtein op ein mëst-börg gelagd, en goojde die mit alle förs tage de-n alde Peutjes-Kasper zîn pört aan, zoodet de pört in schtökker vloog en 't persies zoo klönk, of-t-er wirkelik kanön-scheut geheurd wärde.

En waat woor det eine joeks, en waat woor det ei plezeer, as de ein moder täge de anger kös zëgge: „waat zékt geer-d-er van, mîne Jöchem is ouch-t-er bî gewäst, en hä hät geschreve, det-er gelökkig-d-er van aaf is gekömme. En Hindrik hät ouch geschreve, en Frederik leet ouch de kömplemente make." En toen det in Stemhagen bekind wärde, toen heurde me-n euveral zëgge: „waat zäs-te-d-er van, det rakkerskîndj van eine Frederik! De's eine kadä! laot dä gewäre!" En Jan-en-alle-man schprook van Frederik, en zoo hät zich langzamerhandj in mîn vaderschtad Stemhagen de legende in-gewörteld, det dä sapperlootse-n önger-off'ceer Frederik Schulte, eigenlik de schlaag van Leipzig gewönne hät, want hä had 't et zîne kolonel Warburg gezagd, en dä had 't et aan Blücher zînen adjudant gezagd, en dä had 't et aan Blücher gezagd, en Blücher had gezagd „Frederik Schult hät geliek," had-er gezagd. Mer ouch deze tied vol haop en twiefel, vol angst en plezeer woor veurbî, en 't schoon vreug-jaor, woo ich schtrakkes1) van geschpraoke höb, woor aan-gebraoke, en op eine goojen daag woor eine schoone koets de berg op nao 't keschteel toe gevare, en de mînse zagte op 't keschteel zöl groot feest zeen, en Frits Saalmann kwaam dän daag nao önger, en vertälde det 't et waal bald mit mamzel Westfalen zöl gedaon zeen, want as det nog acht daag zoo doerde, dan bleef van heur nieks meer euver as de graote, en de logees, zag-t-er, wille-n acht daag blieve. De volgende daag kwaam-d-er weer en

1) Brutale kinderen. 2) Zadelen. 3) Bijna niet.

1) Buitelingen. 2) Akte.

1) Veldslagen. 2) Spoelde.

1) Schutters. 2) Teerpotten.

1) Zoo even.

rinkinkelde. „Hindrik," zag-t-er, „alle beginsele zeen meujelik, zag ter duuvel toen-d-er meuleschtein droog, mer...." hiej wärde hä de raodsheer gewaar en hä schoon vreugjaor neemes, en in mîn gooj vaderschtad dao greujde-n 'et en bleujde-n 'et in de höof en op de akkers, en de

Ouch zeen de lang zinne dao op plaatse wo det zónger zinsverangering of waordverluus kan, gesjplits. Hie volge de vief fragmente, nao 'n kórte inleiing in 't verhaol.

Mölder Voss haet d'n aovend teveure in opdrach van de burgemeister van Stemhagen (det waas de vader van Fritz Reuter!) 'ne Fransman zich zaat mótte laote drinke, ómdet dae de miense in Stemhage vanalles wól aafpakke, veural paerd, kerre, geldj en sieraode. Voss mós natuurlik duchtig mit dem mitdrinke. Dae kenónnezate Fransman is door Frederik, de knech van Voss, in de rósbak van de ker gegooid, en óngerwaeges nao de meule dao-oet gesjmete, örges naeve de waeg. De mölder haet sjmorges las van al dae drank, mer hae wit ouch neet wo dae Fransman is gebleve. ('Ne rósbak: 'ne bak dae ónger de ker hóng, wo de boere voor en water veur 't paerd en eige aete en drinke veur dae wèrkdaag in bewaarde.)

hä den deurwaarder door 'et ganse Stemhager ambt, as eemes 'et dörst te riskeere van in 'et hertogelik ambt vuurwerk aaf te schtäke, dä zòl bliksems good kòmme te wete waat-er gedaon had.

* * *

Zoo leep dän daag op ein inj, en zoo geit 'et ouch mit mín historie. 't Woor eine prettige daag gewäst, en eederein had zich köstelik geamuseerd, ich haop det mí vertèlsel ouch plezeer hät gedaon, en det ouch eederein d'reuver kòntent is.

Woo zeen ze ävel gebleve, allemaol die löstige en troew mínse, die in dit schtök mit geschpeeld höbbe?

Allemaol zeen ze dood, — allemaol dood! Allemaol zeen ze vertrokken, en schlaope-n al lang de-n eeuwige schlaop. De bekker Witt woor de-n eerste, en de schtadspolies Luth schloot de riej;1) en wäm is-t-er nog van euver? Allein veer twee jònges, Frits Saalmann en ich, mit Sophie Besserdich; Sophie Besserdich is mit de zoon van de boer Freyer, mit dä vlaskop, getrouwd en zit good-er-bi op den eerste pachthaof links in Gülzow. Frits Saalmann is eine ferme kärel gewaore, en veer zeen same-n altied good vrundj gebleve, en zòlder 'et mich ouch kwaolik näme det ich al die schtreek van hem höb oetgebazeld, dan zòl ich hem de handj gäve en hem zëgge: „míne beste jòng, waat geschreve-n is, is geschreve; dao is nieks meer aan te doon. Mer doe böst daoròm toch nog neet kwaod op mich! Noe waor? Waat zäs-te?"

EINDE.

1) Rij.

De Nieuwe Koerier, 28-6-1889

a. de teks in 't Platduits in 'n oetgaaf oet 1875

Den annern Morgen was Möller Bossen tau Mood' as hadd hei'n halw Dutzend Sparlings in den Kopp un snappten dor nah Brümmers, nich blot von wegen dat swer Gedränk von gistern Abend, ne, in de Hauptsak von wegen den Franzosen. "Mutter," sä hei, as hei sik de Stäweln antog, un wiwakt mit den Kopp so hen un her un kek so witz in de Stäwelschacht rinne, "Rothwin is des Abends 'ne schöne Sack, äwer des Morgens kümmt hei mi ok man so vör, as Bramwin un Brunbir. Indessen, kümmt Ein äwer'n Hund, Kümmt hei äwern Swanz; dat is blot mit den Franzosen! – in 't Krett hett hei legen, un Fridrich möt weiten, wo hei blewen is," – ""Vatting,"" seggt sin Fru, ""lat dat; Fridrich möt jo kamen, denn't is Tid tau't irste Frühstück."" De Möller geiht rin in sin Dönsk un set't sik achter den Disch, wo de Mehlsuppschöttel steiht, un langt mit den Lepel tauirst in de Supp, un dorup langt Mutter tau un Fiken un tauletzt de beiden Dienstdirns –

b. de vertaling oet 1889 in de sjpelling van de vertaler

De-n angere morge woor de mölder te mood, as of-t-er ein half dozien mösse in zîne kop had, die dao nao hòmmele schnapde, neet allein wäges de zjwaoren drunk van gîster-aovend, mer houptzakelik wäges de Fransman. "Moder," zag-t-er toen-d-er zich de schtevels aantrok, en mit zîne kop schöddelde en achterlings nao zîn schachte keek, "rooje wien is 's aoves get schoons, mer schmorges schient-er mich noe en dan toe wie vers beer of schneever. Mer, kumt me-n euver den hòndj dan kumt me-n ouch euver de schtert; dit geit de Fransman aan! – in de ròsbak hät-er geläge, en Frederik mòt weite, woo-d-er gebleven is" – ""Mîne gooje jòng"" zag zîn vrouw, ""zjwieg mer daovan; Frederik mòt jao nog kòmme, want 'et is ätes-tied."" De mölder gòng de kamer in, en zoot zich achter de taofel, woo de schòttel mit mälpap gereid schtòng, en schöpde zich eine läpel pap op, en daonao bedeende hä moder, dan Fieke en het lëste de twee deenstmädjes.

c. de vertaling ónger toezich van Laurillard in de oetgaaf van 1873

Den volgenden morgen was 't den molenaar Voss alsof hij een half dozijn musschen in zijn hoofd had, die daar naar bromvliegen hapten. En zoo was het hem niet alleen tengevolge van het vele drinken van den vorigen avond, neen! hoofdzakelijk vanwege den Franschman. "Moeder," zei hij, en hij wiegde zijn hoofd zoo heen en weêr en keek strak in zijne laars: "roode wijn is 's avonds een kostelijk ding, maar 's morgens komt hij mij ook al niet beter voor, dan brandewijn en bruin bier. Ondertusschen, kom ik over den hond, dan kom ik over den staart; 't gekste is maar, met den Fransoos! – achter in den wagen heeft hij gelegen, en Frederik moest weten waar hij gebleven is." – "Welnu, vader," zegt zijne vrouw, "Frederik moet aanstonds komen, want het is tijd voor 't ontbijt." De molenaar gaat naar binnen in zijne kamer, zet zich achter de tafel, waar de schotel met meelpap op staat, en hij tast met zijn lepel het eerst in de pap; daarop tast de moeder toe en Fieken, en 't laatst de beide dienstmeiden.

d. de vertaling oet 1889 hersjreve in Sjpelling 2003

D'n angere morge woor de mölder te mood, asof t'r ein half dozien mösse in ziene kop had, die dao nao hómmele sjnapde, neet allein waeges de zjwaoren drunk van giesteraovend, mer houptzakelik waeges de Fransman. "Moder," zag t'r toen d'r zich de sjtevels aantrok, en mit ziene kop sjöddelde en achterlings nao zien sjachte keek, "roje wien is saoves get sjoons, mer sjmorges sjient t'r mich noe en dan toe wie vers beer of sjnever. Mer, kumt men euver d'n hóndj dan kumt men ouch euver de sjtert. Dit geit de Fransman aan! In de rósbak haet t'r gelaege, en Frederik mót weite, wo d'r gebleven is." "Miene goje jóng," zag zien vrouw, "zjwieg mer daovan; Frederik mót jao nog kómme, want 't is aetestied." De mölder góng de kamer in, en zoot zich achter de taofel, wo de sjóttel mit maelpap gereid sjtóng, en sjöpde zich eine laepel pap op, en daonao bedeende hae moder, dan Fieke en 't lèste de twee deenstmaedjes.

e. de vertaling oet 1889 euvergezat in Remunjs van noe

D'n angere morge waas 't de mölder esof d'r 'n half dozien mösse in ziene kop had, die dao nao hómmele sjnapde, neet allein vanwaege 't zjwaor drinke van giesteraovend, mer hoofzakelik vanwaege de Fransman. 'Moder,' zag d'r toen d'r zich de sjtevele aandeej en mit ziene kop sjöddelde en achterlangs??? nao zien sjachte keek, 'roje wien is saoves get sjoons, mer sjmorges liek d'r mich wie vers beer of sjnever. Mer, kump me-n euver d'n hóndj, dan kump me-n ouch euver de sjtert; dit geit euver de Fransman! In de rósbak haet d'r gelaege, en Frederik mót weite wo d'r gebleve is. 'Miene goje jóng,' zag zien vrouw, 'zjwieg dao mer van. Frederik mót jao nog kómme, want 't is aetestied.' De mölder ging de kamer in, en zoot zich achter de taofel wo de sjóttel mit maelpap gereid sjtóng, en sjöpde zich 'ne laepel pap op, en daonao bedeende hae moder, dan Fieke en 't lèste de twee deensmaedjes.

Waat höbbe veer mit de teks oet 1889 gedaon?

a. euvertiepe

Eers höbbe v'r de ganse teks oetgetyp in dezelfde sjpelling en interpunctie die 't origineel haet. Mer inkel fragmente van die 26 aafleveringe zeen sjlech of neet laesbaar op de gezettescans. Op die plaatse sjteit de lètter x. Es dao meer lètters faele, sjteit die x dao dökker, dökker in gruupkes van drie: xxx. Dökker is neet good te zeen wieväöl teks neet te óntsiefere is.

De gans oetgetiepde teks is 90 A4-pagina's lank in 'n puntj-11 lèttergreutde. 't Computerprogam zaet ós det d'r alles bie-ein 66.809 wäörd zeen.

Terwiel v'r loze en tiepde, óntdèkde v'r det de vertaler tamelik vas is in zien menere van sjpelling. Mer v'r zoge netuurlik ouch det hae anger teikes gebroek veur klanke die noe nog sjteeds in 't Remunjs besjtaon. Veer bewaere neet det die klanke in 1889 gans 'tzelfde klónke wie noe, mer waal det die klanke van noe geleidelik óntwikkeld zeen oet die klanke van toen en neet oet anger klanke.

Hae sjrief aan 't waord of waorddeilbegin ***sch*** wo veer noe volges *Sjpelling 2003* ***sj*** sjrieve; hae sjrief systematisch ***ë*** wo veer noe ***è*** sjrieve.

In e lank neet volledig sjema (det zól väöl te lank zeen) is det euverzichteliker:

nr.	***1889***	***noe***	***op welke plaatse***	***wie dök in de teks 1889***
01.	sch	sj	aan waord- of waorddeilbegin	2441 keer
02.	ä	ae	door de ganse teks haer	2835 keer
03.	ò	ó	door de ganse teks haer	3682 keer
04.	î	ie	door de ganse teks haer	2290 keer
05.	ë	è	door de ganse teks haer	0634 keer
06.	eij	ei	door de ganse teks haer	0056 keer
07.	ü	uu	door de ganse teks haer	0166 keer

08.	öö	äö	door de ganse teks haer	0186 keer
09.	iej	ie	aan 't waordinj	0173 keer
10.	ee	e	op 't inj van 'n lèttergreep midde in 'n waord	0227 keer
11.	aa	a	op 't inj van 'n lèttergreep midde in 'n waord	0011 keer
12.	oo	o	op 't inj van 'n lèttergreep midde in 'n waord	0053 keer
13.	uu	u	op 't inj van 'n lèttergreep midde in 'n waord	0029 keer

Anger klinkerteikens

Ouch bie waordverbinjinge haet de vertaler sjriefmenere die noe neet meer gebroek waere.
Hae gebroek döks e koppelteike es veer zón waord aanein sjrieve.
Hae sjrief gereduceerde wäörd angers. In 't Limburgs höbbe 'n deil wäörd 'n vorm mit vol accent en 'n vorm zónger accent.Veurbeelde: *veer-v'r, geer-g'r, doe-se/te, hem-'m, het-'t.*
Weer 'n paar veurbeelde in 'n neet volledig sjema:

nr.	***1889***	***noe***	***op welke plaatse***	***wie dök in de teks 1889***
01.	-d-er	d'r	door de ganse teks haer	0375 keer
02.	-t-er	t'r	door de ganse teks haer	0263 keer
03.	'et	't	door de ganse teks haer	0838 keer
04.	et	't	door de ganse teks haer	0015 keer
05.	de-n	d'n	door de ganse teks haer	0268 keer

Sjpelling van gereduceerde vorme

b. via de computer de teks oet 1889 nao oos sjriefwies bringe
Mit de computer is 'ne teks dae systematisch volges éín regeling gesjreve is veur e groot deil te verangere in 'ne teks dae volges 'n anger regeling systematisch gesjreve is. Sumpelder gezag: deze teks oet 1889 is veur e groot deil mit de computer te verangere in 'ne teks gesjreve in *Sjpelling 2003*, oos systeem van op vandaag. Det geit netuurlik mit <zoeken> en <vervangen>.
Veur bewèrkinge wie
ë vervange door è;
ò vervange door ó;
ä vervange door ae;
öö vervange door äö;
is det gei probleem. Bie mitklinkers is det lastiger. Beveurbeeld: *sch* kump veur aan 't begin, midden in, en op 't inj van wäörd. In die lèste positie mót de verangering neet kómme. Dergelike verangeringe mós se dus ein veur ein zeuke en waal of neet verangere. Det is flink get werk.

Feertig zeuk-veranger-routines höbbe v'r mit de computer in de sjpelling kinne doon.

Daomit ware v'r d'r neet: de interpunctie van 1889 is neet meer zo wie det volges oos sjpellingsregeling mót. V'r mèrke det de teks oet 1889

- vääl meer es veer wèrk mit oetroopteikes (!). Nao det teiken zit de sjriever dök gein hoofletter. Veer zitte die noe waal: det höbbe v'r verangerd;
- vääl meer es veer wèrk mit gedachtesjtreepkes (–). Die sjtaon dök op plaatse wo veer noe 'n nuuj zin beginne; in 1889 löp de zin geweun door. Det is verangerd;
- vääl meer es veer wèrk mit koppelteikes ('t ligkend sjtreepke '–' gezat tösse waorddeile). Det duit d'r ouch tösse reductievorme, wie hiebaove in 't sjema 'Sjpelling van gereduceerde vorme' te zeen is. Die veur ós euvermaotige koppelteikes zeen weggehaold. Daodoor wurt 't aantal wäörd van de ganse teks flink hoger. Wäörd wie *òmdet-er, det-er, es-t-er, wooròmdet-et* waere in de teks in oos sjpelling veur twee wäörd getèld; in de sjpelling 1889 gelje die veur oze computerwaordtèller veur éín waord. Dit is de veurnaamste raeje det de teks in *Sjpelling 2003* leefs 67.516 wäörd haet. E duchtig versjil van 707 wäörd mit die 66.809 in sjpelling 1889.

Hiebaove is al gezag det v'r de èllelang zinne die de vertaler in naovolging van Fritz Reuter sjrief, es det kan kórter höbbe gemaak: zónger waordverluus, en zónger verangering van waordvolgorde. Daodoor beginne noe vääl zinne mit 't waord 'En'. 'Ne ech sjone sjtiel levert det neet op.

't Resultaat van al die bewèrkinge same (ouch de hie neet geneumde!) is, det v'r noe 'ne teks oet 1889 höbbe in *Sjpelling 2003*. Daomit is de vergelieking mit modern Remunjs good aan te pakke. Verajerde wäörd en verajerde zinsvorme valle óm häörzelf op, en neet meer óm häör aafwiekende sjpelling.

Óm te laote zeen wie dae teks in *Sjpelling 2003* is, volg noe 'n deil van houfsjtök 4 in die sjpelling.

'n Deil van 't veerde hoofsjtök in *Sjpelling 2003*

'T VEERDE KAPITEL.
WIE DE MÖLDER D'N ANGERE MORGE TE MOOD WOOR; WORÓM FREDERIK AAN DE BAZIN VEURKWOOM WIE DE SJLANG OET 'T PAREDIES EN WORÓM FIEKE VAN OPINIE IS, DET JÓCHEM VÓSS ZIENE ZOON VAN GOD GESJIKT IS.

D'n angere morge woor de mölder te mood, as of t'r ein half dozien mösse in ziene kop had, die dao nao hómmele sjnapde, neet allein waeges de zjwaoren drunk van giesteraovend, mer houptzakelik waeges de Fransman. "Moder," zag t'r toen d'r zich de sjtevels aantrok, en mit ziene kop sjöddelde en achterlings nao zien sjachte keek, "roje wien is saoves get sjoons, mer sjmorges sjient t'r mich

noe en dan toe wie vers beer of sjnever. Mer, kumt men euver d'n hóndj dan kumt men ouch euver de sjtert. Dit geit de Fransman aan! In de rósbak haet t'r gelaege, en Frederik mót weite, wo d'r gebleven is." "Miene goje jóng," zag zien vrouw, "zjwieg mer daovan; Frederik mót jao nog kómme, want 't is aetestied." De mölder góng de kamer in, en zoot zich achter de taofel, wo de sjóttel mit maelpap gereid sjtóng, en sjöpde zich eine laepel pap op, en daonao bedeende hae moder, dan Fieke en 't lèste de twee deeenstmaedjes. Want zo woor 't toen de mode. Van kóffie wist eine mölder toen nog nieks aaf.

De mölder oot en lag de laepel op taofel: "Mer wo maag toch dae Frederik oethange?" Hae oot weer eine laepel en góng nao de vinster en reep det 't euver de heel plaats klónk: "Frederik!" Frederik kwaam neet. De sjóttels wore laeg, de maegd drogen 't gesjeer eweg en de mölder zag: "As ich eine knecht gemeejd höb, dan wil ich geine meneer in 't hoes höbbe!" Hae wól juust oetgaon en de knecht d'n deenst opzègke, toen Frederik de deur in kwaam en get ónger d'n erm droog. "Mer wo bliefs doe, rakkert?" vroog de mölder. "Mölder," zag Frederik, en trok zien kniep oet de tes en sjtook ze tösse de klink van de deur, "gewint uch zón maneer van sjpraeken aaf, det past neet veur uch en ouch neet veur mich. As wilj gejs in de lócht zeen, dan is 't sjlecht erte zejje, en as klappejje van maegd in de kamer zeen, dan is 't neet good geheime vertèlle. Daoróm höb ich mich zo lang laote wachte, tót de maedjes droet zólle zeen. Kiekt ins hie!" zag t'r en sjmeet get op de taofel det van binne rinkelde en klónk. "En hie, mölder, is waal neet de vós zelf en ouch neet zie vel of de val, maar waal zien valies!" "Waat mót det?" vroog de mölder, en sjpróng zo gaw as t'r kós op de valies aan, en gaspelde de reme los. "Waat det mót?" zag Frederik, "det mót geer wete, des neet mien zaak. 't mien höb ich al d'rvan." De mölder sjödde de valies oet op taofel en ei pak zilvere laepels veel droet en groot zilvergeldj en sjoon róndj, gael golje, en ei klein deuske kwaam veur d'n daag, en toen de bazin 't aope maakde, toen loge dao ring en oorring. En golje kittinge sjlingerde zich dao tössedoor wie sjlange tösse bóntje blome. "God bewaar ós!" sjreefde zie en lete 't deuske valle.

Fieke sjtóng daobie en had alles mit aangezeen, en zie kruutsde häör erm euver häör bórst, en häör ouge waerden al groter en groter. En bleik as de dood boog zie zich euver de taofel en euver dae sjat van goldj en zilver, zie dèkden 'm mit häör erm en reep: "Det heurt toe aan de Fransman! Det heurt toe aan de Fransman! Det is neet van ós!" Zie keek op nao häör vader en sjreefde asof emes häör ei mets op de kael had gezat, en de doodsangst loog op häör gezicht. En zie zag: "Och vader, och vader!" D'n alde mölder zoot dao te kieke, mit de pinmöts op, en keek dan ins zie kiendj aan, det zo bang woor, en dan weer ins 't blinkend geldj, en opins sjpróng d'r op, zodet t'r biekans de taofel ómver sjteet en reep: "God in d'n hemel, ich weit van nieks get aaf. Ich weit neet wo d'r gesjtaoven of gevlaogen is. Allein weit ich det t'r in de rósbak gelaegen haet!" En mit ein zaachter sjtum veugde hae d'rbie: "Frederik mót de rest weite." Fieke leet 't geldj en vloog op Frederik aan en vroog: "Wo is de Fransman gebleve?" Frederik sjtóng gans röstig daobie en keek häör mit zien óngeveulig gezicht aan en zag:

"God bewaar, is dan op mien maneer van doon get oet te zitte? Fieke, Fieke! Waat euvergeit uch? Zeen ich dan droet wie eine ruiver of maordeneer? De Fransman höb ich zelf mit mien eige henj in 't Stemhager hout ónger eine beuk neergelagd, en as 'm de nacht neet al te keul is gevalle, dan likt t'r op dit moment nog dao wie ein rat, want hae woor zo zaat as ein kartow." "Jao, det woor d'r," zag de mölder. Fieke keek Frederik aan en häör vader aan, dae ouch sjerp loesterde nao det waat Frederik vertèlde en zag: "Frederik, Frederik! Ich kan d'r nieks aan doon. Ich höb dich al zo dök heure sjpraeke van kapot make en van Franse doodsjlaon." Zie hool toen hääre sjolk veur de ouge, sjmeet zich achtereuver op de bank en begós bitter te janke. "Dumoerrjee!" zag Frederik, "det höb ich ouch! En as ich det verdöld patriottegetuug mit mien henj kós nekke, dan deej ich det ouch; mer eine miens dae zich neet verwaere kan, en dan nog waal óm get geldj of good?" Hae mómpelde get in zien eige, góng toen op de deur aan, trok zien kniep ónger de klink oet en wól weggaon, mer drejde zich óm en zag: "Mölder, de lócht is noe zuver, want de twee maedjes gaon mèst sjtruie. Ich höb uch noe de boel gegaeve, euverlikt 't maar ins good. Wilt geer 't halde? Good! Waat mich aangeit, ich höb t'r nieks taege, en nao mien dóm versjtandj, höbt geer d'r recht op. De Franse höbben uch jao vääl meer aafgenaome dan dit waerd is, en wilt geer neet det dreuver gesjpraoke weurt, ich veur mich kan good zjwiege. Wilt geer 't aevewaal nao 't gericht bringe, en zjwaere det t'r nieks van aafgenaomen is, dan zèkt maar geröst, det ich 't mien d'r van aaf höb gekrege." "Frederik, Frederik," zag de mölder zien vrouw, "maak toch des doe en veer ouch neet in ónaangenaamheid kómme; want op dit moment kums doe mich juust veur wie de sjlang oet 't paredies." "Vrouw," zag Frederik, "ederein mót weite, waat hem te doon sjteit. Veur twee jaor voor ich veur de raodsheer Krüger nao Malchien mit zalt, en hool toen aan de herberg sjtil, die dao aan de waeg likt, en toen ich mie gelaog wól betale, en eine krant op de taofel lag, vool opins zónne sjpitsboef van eine chasseur drop aan en greep dae op, en toen kwame ze mich mit drie op 't lief gevallen en sjloge mich dao de hoed zo mörg, det ich nieks angers dacht of mien lèste oer woor gesjlage. De krant höb ich mich oet de valies genaome, de sjlaeg aevel höbbe ze nog tegooj. En haet deze vent 't mij ouch al neet gelapt, dan is 't meugelik zie broor, of ziene kameraod: 't blieft toch in de familie. De krant haaj ich." Toen góng d'r de deur oet. De mölder trooj óngertösse de kamer op en aaf, vreef zich al ins door de haor, kratsde zich achter zien oor, en bleef al ins sjtil sjtaon óm nao 't geldj te kieke, en toen Frederik voert woor, góng d'r op de kast aan en haolde hae d'n almanak veur d'n daag, en keek nao det, wo d'r mesjien al hóngerd maol nao gekeken 'ad, en zuchde deep: "Jao, morge zal 't zeen!" Zien vrouw sjtóng mit de rök taege de klokkekast en woor gans gebavereerd. "Ja," zag de mölder, "wen veer 't halde, dan zeen veer gehólpe." "Ach, God, goje vader!" zag de vrouw en keek hem gans angstig aan. "En gesjtaole haet de kaerel 't zeker," zag t'r, "op de zilvere laepels sjteit ei groot waopen en zólle die noe op de rechde baan kómme, 't geldj is toch oet versjillende plaatse. En 't zól eine sjlummerik zeen dae sjtök veur sjtök weer aan de rechde man kós bringe." "Vader," zag de

vrouw, "doe riskeers diene kop, as de kaerel geit klage det veer 't hem höbben aafgenaome." "Dae zal zien moel waal halde, want as t'r geit zègke, wie d'r draan is gekómme, dan zólle zie hem juustement ouch neet zi laeve lank mit roziene en amanjele vèt mèste. En höbbe veer 't gesjtaole? 't Paerd höbbe ze ós op 't kesjteel achter de ker gebónje. Det paerd is giester mit de valies bie Frederik in de sjtal geloupe. Wae zaet noe, det ich 't gesjtaole höb?" en toen begós t'r 't geldj oeterein te ligke en in rieje sjtök veur sjtök te tèlle. "Doe kónst zègke waas te wils," zag zien vrouw, "'t Heurt ós neet toe." "Waem heurt 't dan toe?" vroog de mölder, "de Fransman toch zeker neet, en as veer 't hem ouch wólle trökgaeve, wo is t'r?" "Frederik zaet jao: in 't hout." "Zo?" vroog de mölder. "Meins dich dan, det dae in dit waer, dao van saoves acht toet 's angerendaagssjmorges negen zal blieve ligke? God wèt wo d'r noe al is; en wae zól mich bevaele hem achternao te sjezen óm hem zie geldj nao te drage?" Toen tèlde hae verder door, en de vrouw zoot zich neet, lag de henj in de sjoot keek veur zich en zuchde: "Doe móst 't maar weite." Fieke zoot op de bank sjtil te janke.

De verangeringe in 't Remunjs die oet dees teks aaf te leie zeen

't Remunjs is 'n taal in laevend gebroek. Dooj tale wie 't Letien en 't klassiek Grieks verangere neet meer, laevende tale zeen altied aan 't verangere. Det duit 't Remunjs dus ouch, ouch in oze tied.

De veurnaamste verangeringe in 't Remunjs vanaaf 1889 tót 2016 zeen waal:

1. De aaj vorme van *halde* zeen euvergegange in vorme van *haje*.

Es me Remunjenere van noe zaet det *ich hald, doe hèls(t), hae/zie/het hèlt, veer halde, geer halt, zie halde* de aaj Remunjse vorme zeen, dan gluive ze det neet. De reactie is meistal: 'Det is Venloos!' Natuurlik is det modern Venloos, mer in Remunj zeen die vorme toet wied in de 19e eeuw ouch de echte Remunjse vorme gewaes!

2. Wäörd die in 't Nederlands op 't inj *-st, -cht* of *-ft* höbbe, misse de *-t* op 't inj in modern Remunjs. In 't Remunjs van 1889 is die *-t* nog dao.

Dus:

- *doe böst* is *doe bös* gewore
- *doe pakst* is *doe paks* gewore;
- *gewaest* is *gewaes* gewore;
- *röst* is *rös* gewore;
- *feest* is *fees* gewore;
- *dórst* is *dórs* gewore;
- *ich hoost* is *ich hoos* gewore;
- *gezicht* is *gezich* gewore;
- *gekocht* is *gekoch* gewore;
- *lòcht* is *lóch* gewore.

3. De werkwäörd *kinne* en *kónne* waere in 1889 gans oeterein gehaje, net wie in

't Nederlands. Noe waere allein nog mer de vorme van *kinne* gebroek.
1889: *ich kan kómme*; noe: *ich kin kómme*.
1889: *ich höb toen neet gekós*; noe: *ich höb toen neet gekind*.
4. Tösse twee wäörd wovan 't eerste eindig op 'ne klinker en 't tweede begint mit 'ne klinker kump in 1889 'n -n-. De regel is nog ingewikkelder es hie besjreve!
1889: *laezen en sjrieve*; noe: *laeze en sjrieve*;
1889: *latten en plenk*; noe: *latte en plenk*;
1889: *daen dieken doem*; noe: *dae dieke doem*.
5. 't Sjprik veur zich det heel get wäörd die in 1889 gebroek waerde, weg zeen oet 't Remunjs. Dao zeen teentalle veurbeelde van. Eín hie: waem wis nog waat 'ne rósbak waas/is?
Dao zeen nog heel get meer versjille. Same mit 't lèste óngerwerp in deil 7 hie-ónger rechvaerdig dit allemaol det deze teks oetsjtaekend deent óm in 'n universitair mastersjtudie de verangeringe in 't Remunjs tösse 1889 en noe nao te gaon en te besjrieve. Get veurwerk is door Peter Nissen en door ós al gedaon.

Waem is de vertaler?

De vraog 'Waem is de vertaler in 't Remunjs van deze teks?' is natuurlik hoogs intresant. De insigste aanwiezinge daoveur zeen te vinje in de meneer van sjpelle. Veer höbbe ooit gezag det Emile Seipgens dae vertaler mót zeen. Op det moment hadde v'r nog neet alle sjtökker tekste in 't Remunjs oet zie werk verzameld. Noe v'r det waal gedaon höbbe, mótte v'r zègke det oos insjatting waarsjienlik neet klop. Dao is eigelik mer éín zjwaor argument veur: de sjpelling van de klank die veer noe es *-è-* sjrieve. In de ganse vertaling wurt dae klank gesjreve es *-ë-*. Det is de sjriefwies die in wetensjappelike werke euver tale in dae tied gebroek wurt. Veer kinne toet hie toe mer éíne sjriever dae det teiken *-ë-* gebroek. Det is dr. Louis Simons, dae e beukske haet gesjreve euver de vraog of 't Remunjs e Frankisch of e Saksisch dialek is. Hae bewies mit vääl veurbeelde in 't Remunjs det zien modertaal e Frankisch dialek is. Simons woonde in dae tied al lang op versjillende plaatse op 't Belsj, 't langs in Leuve en Brussel. Hae zal – det bliek oet ziene teks – oetsjtaekend Nederlands beheers höbbe; hae waas dao leraar-Nederlands. Mer euver de sjpellingsteikes van Simons is ouch 't lèste waord neet gezag. Mesjien verklaort zie leraar-Nederlands-zeen ouch de döks Nederlandsechtige oetdrökkinge in 'oos' vertaling. Mer det zól good oetgezóch mótte waere. Simons zie beukske is versjene… in 1889. Peter Nissen sjrief in 1980 prachtige dinger euver hem en zie beukske.

Bibliografie

Bakkes, P.J.A. (1996), *Variatie en verandering in het Montforts, taalstructurele en sociolinguïstische aspecten van een veranderend dorpsdialect*. Amsterdam.

N.N. (1889), 'Frits Reuter's Oet de Fransentied in Mecklenbòrg. In 'et Remunjs naovertëld.' In: *De Nieuwe Koerier* (01) 1889-01-05, (02) 1889-01-12, (03) 1889-01-19, (04) 1889-01-26, (05) 1889-02-01, (06) 1889-02-09, (07) 1889-02-16, (08) 1889-02-23, (09) 1889-03-02, (10) 1889-03-09, (11) 1889-03-16, (12) 1889-03-17, (13) 1889-03-30, (14) 1889-04-06, (15) 1889-04-13, (16) 1889-04-20, (17) 1889-04-27, (18) 1889-05-04, (19) 1889-05-11, (20) 1889-05-18, (21) 1889-05-25, (22) 1889-06-01, (23) 1889-06-08, (24) 1889-06-15, (25) 1889-06-22, (26) 1889-06-28.

Nissen, Peter (1980a), Dr. Louis Simons en de eerste studie over het Roermonds dialect 1. In: *Veldeke* 55, 1980, afl. 4, blz. 19-29.

Nissen, Peter (1980b), Dr. Louis Simons en de eerste studie over het Roermonds dialect 2. In: *Veldeke* 55, 1980, afl. 5, blz. 23-35.

Nissen, Peter (1980c), Dr. Louis Simons en de eerste studie over het Roermonds dialect 3. In: *Veldeke* 55, 1980, afl. 6, blz. 13-30.

Reuter, Fritz (1875), *Olle Kamellen. Zwei lustige Geschichten. 1. Woans ik tau 'ne Fru kamm. 2. Ut de Franzosentid*. [z.p.]: Hinstorff'schen Hofbuchhandlung.

Sievers, Eduard (1885), *Grundzüge der Phonetik zur Einführung in das Studium der Indogermanischen Sprachen*. Leipzig: Breitkopf & Härtel, dritte verbesserte Auflage.

Velderman G. en Ds. B. ter Haar (1894), *Alle de Werken van Fritz Reuter*. Rotterdam: D. Bolle.

https://de.wikipedia.org/wiki/Fritz_Reuter Lèts bekeke: 30 augustus 2016.

Noten

1 Mit dank aan Hetty Jacobs-Wiermans veur 't verbaetere van alle Moferter 'oetsjtaeksels' in mien Remunjs.

’T MOFERS EN ’T ELFDAALS

Arjan Verheijden, Mofers

Mofers en Elfdaals, twieë dialekskes mit allebei zoeaget 3.000 spraekers. ’t Ieëste wuuertj gespraoken in ’t stedje Mofert in Nederlands Limburg; ’t twieëdje in Älvdalen, ’t lètste dörpke van e reveerdaal midden inne naoljbus van Midde-Zwede. In ieëste instansje zów me neet gaw op ’t idee kómme det dees spraokvariëteite intresant zeen veur te vergelieke; laot staon det ’t euvereinkómste guuef. Det is aevel prónt j ’t geval! Allebei zeen ze namelik óngerdeil vanne Germaanse tale, en allebei höbbe ze get hieël biezunjers: ’t Mofers is, juus wie de meiste anger Limburgse dialekte, ’n toeantaal, en ’t Elfdaals haet de aaj lèttergreepstructure van ’t Aadnoords (de taal vanne vikinge) bewaardj. Waat nag sjoonder is: dees twieë biezunjerheje zeen direk aanein verbónje!

’t Mofers: ’n toeantaal

’t Waord *toeantaal* hèltj in det me door allein de toeanhuuegdje van e waord te verangere, e beteikenisversjil kan make. Me zaet ouch waal det me den ‘zingendj sprik’. ’t Zengerig kalle van vääl Limburgse dialekte, en dus ouch ’t Mofers, kump dus doordet me toeanversjille maak. Vergeliek *graa~f* ‘lèste rasplaats’ mer ’ns mit *graa\f* ‘greppel’. Alle klenk zeen prónt j dezelfdje; allein ’t verangere vanne toeanhuuegdje is zat óm de beteikenis van ’t waord gans te verangere. ’t Mofers haet zoea twieë van die toeane, de sleip- en stoeattoean, en e neutraal toeanverloup. (Pützer 1995: 85-88) V’r kómme hie later op trök; ouch zal waeren oetgelag wo dees toeane prónt j van aafkómme.

Wo in 't Mofers de toeane de biezunjerheid zeen, zeen det in 't Elfdaals de lèttergrepe op zich. De meiste gangbare tale kinne twieë versjillende saorte lèttergrepe: lank en kort. Vanoet 't Limburgs höbbe v'r anen eine kantj de korte lèttergrepe wie in *kal* en *kalle* en de lang lèttergrepe wie in *kaal* en *kale*. 't Versjil zitj hie eigelik allein mer inne lingdje vanne klinker: de *a* is kort of lank; de lingdje vanne medeklinker maak gei beteikenisversjil. (Veur 't gemaak zègke v'r det de medeklinker in 't Limburgs altied kort is.) In 't Limburgs höbbe v'r dus lèttergrepe mit 'ne korte klinker (VC) en lèttergrepe mit 'ne lange klinker (V:C). (De *V* steit veur klinker, de *C* veur medeklinker en de dubbele puntj guuef aan det de veuraafgaonde klank lank is.)

't Elfdaals is op dit puntj gans anges; behalve de lingdje vanne klinker is ouch de lingdje vanne medeklinker relevant. Wo v'r in 't Limburgs dus meh twieë meugelikheje höbbe (de hiebaove geneumdje VC en V:C), haet 't Elfdaals dus nag twieë extra opties: namelik korte klinker mit lange medeklinker (VC:) en lange klinker mit lange medeklinker (V:C:). (Åkerberg 2012: 96)
't Elfdaals haet drie van dees opties, de zoea-geneumdje lèttergreepstructure, drek euverge-èrf van 't Oergermaans (de modertale wo-oet alle Germaanse tale, wo-ónger 't Limburgs, Nederlands, Ingels, Duits enzowiejer aafstamme). De veerdje optie, de lèttergrepe mit 'ne lange klinker en 'ne lange medeklinker (V:C:), de zoea-geneumdje *euverlang lèttergrepe*, zeen 'n innovatie oet 't Aadnoords, de taal vanne vikinge. (Sandøy 1992: 236)

Oearspránk

Veur e good begrip te kriege van de euvereinkómste tössen 't Elfdaals en 't Mofers is 't wichtig det me versteit wovan de toeane van 't Limburgs aafkómme.

't Óntstaon vanne Limburgse toeane is 'n hieël ingewikkeldj proces gewaes. De theorie is namelik det ze in drie versjillende fases zeen óntstange vanoet 't

In de veurbeeljer waere de versjillende Moferse toeane es volg aangegaeve:
~ sleiptoean
\ stoeattoean
* (in 't midde van e waord) neutralen toean
^ zowaal stoeattoean es neutralen toean zeen meugelik

Inkel anger taalkundige conventies zeen:
* (veur 't waord) 'n gereconstrueerde ajer vorm
> is verangerdj in

Oergermaans:
1. neet-hoeg, lang klinkers (*ee, oo, eu, ao, äö, ieë, oea, uue*) kriege stoeattoean, dink aan: *bee\r, doo\k, sjao\p, sjoea\n*;
2. drie óngerdeil:
   a. hoeag, lang klinkers (*ie, oe, uu, ei, ou, uî*) kriege sleiptoean, dink aan: *tie~d, hoe~s, bou~m*;
   b. korte klinkers gevolg door 'ne korte medeklinker waere verlingk en kriege sleiptoean, wie Aadgermaans **dagaz* > *daa~g en* **skipu* > *sjee~p*;
   c. korte klinkers mit tautosyllabische sonorante (medeklinkergruupkes wie *-ldj, -mp, -ndj, -nk, -rk, -rm, -rs* etc.) kriege sleiptoean, dink aan: *ri~nk, wi~rk, la~ndj, da~mp*);
3. apokope (wegvalle) van de stómme *-e* op 't lits van wäörd zörg veur 'n eventueel verangering van sleiptoean nao stoeattoean, wie **vrou~we* > *vrou\w* en **ou~ge* > *ou\g*. (De Vaan 1999: 28; Kortlandt: 2)

't Verhaol is nag hieël technisch op 't moment. Óm 't get te verheldere gaon v'r noe de drie toeanmeugelikheje van 't Mofers (1. sleiptoean, 2. stoeattoean en 3. neutralen toean) get baeter betrachte en de puntje die hiebaove zeen geneump waeren ouch toegelich.

1. Sleiptoean
De sleiptoean hèltj in 't Mofers in det me ieës d'n toean vlak hèltj, vervolges lichtelik hoger geit en op 't litste hieël snel stieg. Op 't plaetje hie-ónger zuutj me 't toeanverloup veur 't wirkwaord *ka~n* (wie in: *Ich weit det t'r det good kan*.)

Me kan de vääle wäörd die 'ne sleiptoean höbbe óngerverdeile in diverse categorieje, naogelang de perciezen oearspránk van d'n toean.

Veur e groeat deil stamme de wäörd mit sleiptoean aaf van wäörd die in 't Oergermaans 'ne korte klinker gevolg door 'ne korte medeklinker hawwe (VC). In 't Nederlands höbbe dees döks de oearsprunkelike structuur behaje, vergeliek 't Nederlands *dag* mit korte klinker en medeklinker meh mit 't Limbörgs *daa~g* mit 'ne lange klinker mit sleiptoean. 't Guuef zoea nag vääl mieë van die pare, wie *schip* en *sjee~p*. Wo dees wäörd mieë lettergrepe hawwe, zuutj me aevel det in 't Nederlands de klinker ouch is verlingk: de twieëlittergrepige vörm *dagen* en *schepen* (in 't mieëvawd) höbben allebei 'ne lange klinker gekrege.

Wiejer guuef 't vääl wäörd mit 'ne langen, hoeage klinker (wobie de tóng hieël kórt op 't verhieëmeldje steit) die allemaol 'ne sleiptoean höbbe gekrege: *tie~d, hoe~s, ru~ke, ei~, stei~n, gelui~ve, kou~pe,* en zo wiejer.

Ouch wäörd mit e zoeageneump tautosyllabisch sonorantcluster krege automatisch 'ne sleiptoean. Dit zeen wäörd die ènjige op twieë mitklinkers, wovan d'n

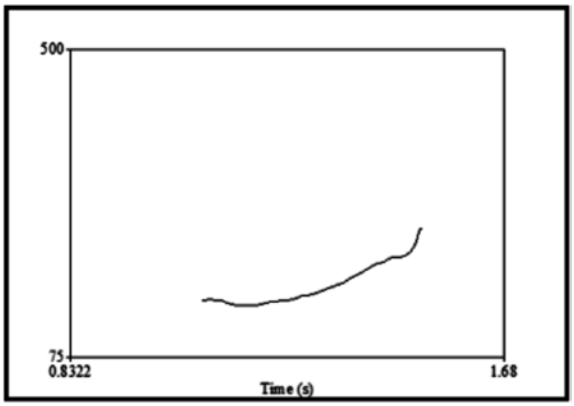

Sleiptoean

ieësten op versjillende toeanhuuegdje te zingen is (in 't Mofers: *r, l, n, m*) en d'n twieëdje neet. 't Geit hie dus óm wäörd wie *ka~ntj, ba~ndj, di~nk, ka~mp, la~ns, ma~rk, wi~ldj*, en zo wiejer. Wäörd die op allein 'ne sonorant ènjige, wie *ma~n*, kregen ouch allemaol 'ne sleiptoean.

De lètste groep besteit oet wäörd mit 'ne lange, neet-hoeage klinker (meistal *ee* of *oo*) die 'n *n* achter de stam höbbe gekrege wo die oearsprunkelik neet woor. Dit zeen wäörd wie *sjoo~n*, *knee~n* en *tieë~n* 'lichaamsdeil' die beveurbeeldj in 't Duits en Ingels de oearsprunkelike vorm höbbe behaje, vergeliek meh mit *Schuh* en *shoe*, *Knie* en *knee*, en *Zeh* en *toe.* Ónger invlood van de *-n* die achter de stam is geplek, is d'n toean verangerdj van sleiptoean nao stoeattoean.

2. Stoeattoean
Bieje stoeattoean geit in 't Mofers d'n toean ieës ómhoeag en vervolges vèltj t'r sterk. De klinker doertj ouch net get korter es bie 'ne sleiptoean. 't Plaetje hie-ónger is 'n weergaaf van 't toeanverloup bie 't waord *ka\n* (wie in *tieëkan* of *kóffekan*).

Juus wie bieje wäörd mit sleiptoean, zeen de wäörd die 'ne stoeattoean höbbe wiejer ónger te verdeile in versjillende categorieje, nao aanleijing van d'n oearsprónk van d'n toean.

Veur e groeat deil bevatte wäörd mit 'ne stoeattoean 'ne lange, neet-hoeage klinker. Bie dees klinkers is de tóng neet gans nao 't verhieëmeldje (de tóng is dus get mieë richting de baom vanne móndj). Me mót hiebie dinken aan wäörd wie *hoo\k, slao\pe, pää\l, dee\f, doea\d, hieë\r, struue* en zo wiejer. Wäörd wie *jeu~k* en *spao~r* hawwen oearsprunkelik 'ne korte klinker (VC) dae is verlingk (Oergermaans: **juki-* en **spura*); hiedoor höbbe ze, óndanks de neet-hoeage klinker, dus waal 'ne sleiptoean en geine stoeattoean.

Wäörd wie *bla\w, rie\je* en *boe\we*, wovan me zów verwachte det ze 'ne sleiptoean höbbe ómdet ze 'nen hoeage klinker höbbe, zeen 'n apaarte categorie, worin alle wäörd valle die ènjige op *-aw*, of die inne midde van 't waord *–oew(e)* of *-iej(e)* höbbe.

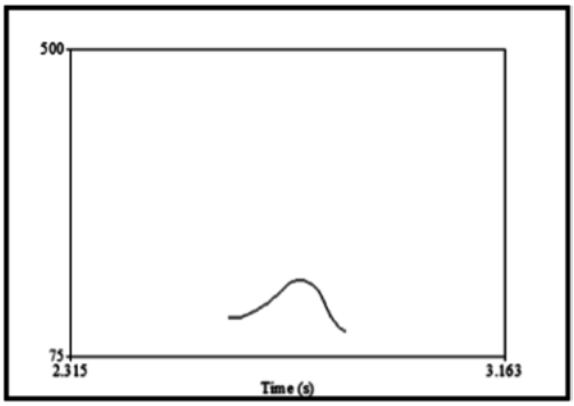

Stoeattoean

Wied-oet de grootste groep is aevel dae mit wäörd die apocope höbbe óngergange. Dit beteikentj wäörd wobie 'n stómme *-e* of 'n anger klank is eweggevalle. Wäörd wie *bie* 'insek', *doe\f* en *maa\g* sprook me inne middelieëwe oet es **bieje*, **doeve* en **mage*. Wiedet die *-e* ewegvool, is d'n oearsprunkelike sleiptoean verangerdj in 'ne stoeattoean. 't Ewegvalle van mitklinkers haet zoea zelfdje perces veroearzaak: *ste\r* (van **stern-*) is hie e veurbeeldj van. Soms vole zelfs ganse lèttergrepen eweg, vergeliek mer 'ns 't waord *wae\r* 'atmosferische gestèldjheid' mit 't Duits of Ingels: *Wetter* en *weather*. In 't Mofers is hie 'n ganse lèttergreep eweggevalle, wodoor 't waord 'ne stoeattoean haet.

Toeanwisselinge

Doordet vääl stoeattoean zeen óntstange oet 't ewegvalle van de stómme *-e*, zeen 's vääl wäörd die 'n toeanwisseling höbbe wen me 't waord in 't mieëvawd zitj of op 'n anger meneer aanpas (verveug of verbuug). Dink mer 'ns aan wäörd wie *be~rg, de~rm, knie~n* en *daa~g*; in 't inkelvawd höbbe dees wäörd 'ne sleiptoean, mer in 't mieëvawd 'ne stoeattoean: *be\rg, de\rm, knie\n* en *daa\g*. Dit kump door 't ewegvalle van de stómme *-e* (veur lang trök zag me **berge*, **derme* en zo wiejer). 'n Anger veurbeeldj vintj me in d'n aje genitief: *'ne Ma~n* is *ma\ns*. (> *mannes*)

Döks kump 't ouch veur det 't taengeneuvergestèldje ane handj is. E waord det inne basisvorm 'ne stoeattoean haet, haet beveurbeeldj in 't mieëvawd 'ne sleiptoean. 't Principe is hiebie aevel 'tzelfdje: 't waord *doe\f* haet es mieëvawd *doe~ve*. Oearsprunkelik zag me **doe~ve* in 't inkelvawd en **doe~ven* in 't mieëvawd. Doordet de stómme *-e* op 't lèts van wäörd ewegvool kreeg me oetènjelik 't paar *doe\f* (inkelvawd) en *doe~ve(n)* (mieëvawd).

3. Neutralen toean

Es lèste höbbe v'r nag de neutralen toean. In 't Mofers kómme toeanen allein veur op lèttergrepe mit 'ne lange klinker, of lèttergrepe die bestaon oet 'ne korte klinker drek gevolg door 'ne sonorant (wie *-n, -r, -l, -m, -ndj, -nk, -rk*). Alle euverige combinaties höbbe gein ech toeanverloup. Dit beteikentj det de toean vlak blief.
In 't veurbeeldj hienaeve zuutj me 't toeanverloup van 't waord *ka*t*. Me kan

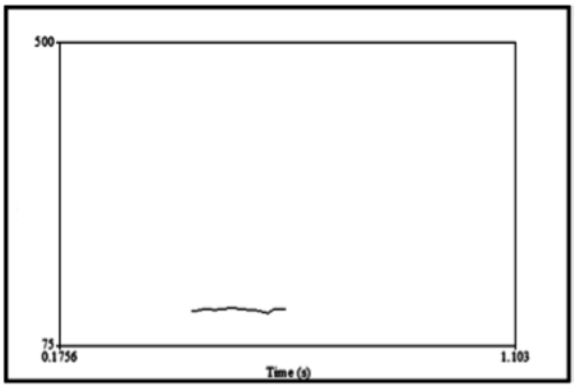

Neutralen toean

dudelik zeen det de verangeringe in toeanhuuegdje verwaarloos-baar zeen. 't Waord *ka*t* haet dan ouch 'ne korte klinker gevolg door 'ne medeklinker dae geine sonorant is ('n *n* kan me gemekkelik in versjillende toeanhuuegdje zinge, 'n *t* neet). Anger veurbeeljer van zón wäörd zeen *bó*k*, *wè*t* en *zö*ster*.

Vergelieking

Wie gezag is de theorie det de toeane van 't Limbörgs dezelfdje oearspránk höbbe es de lèttergreepstructure van 't Elfdaals. De ènsigste meneer óm d'rachter te kómme of det ouch daodwirkelik zoea is, is 'n sumpele vergelieking. 't Grootste deil van de scriptie besteit dan ouch oet tabelkes mit aan d'n eine kantj Elfdaalse wäörd en aan d'n angere kantj Moferse wäörd. Alle wäörd die waere vergeleke zeen cognate (wäörd mit 'ne gemeinsjappeliken oearspránk). 't Plaetje hie-ónger illustreertj wie det oetzuutj:

"skaina ˗ •" (Åkerberg 276)	V:C	V:~C	"sjie~ne" (Bakkes 322)	Vh
"skuä ˗" (Åkerberg 154)	V:	V:~C	"sjoo~n" (Bakkes 326)	Vln
"skrieva ˗ •" (Åkerberg 257)	V:C	V:~C	"sjrie~ve" (Bakkes 328)	Vh
"spaile ˗ •" (Åkerberg 148)	V:C	V:~C	"spe~gel" (Bakkes 339)	låneord, V+ i lim.
"tie ˗" (Åkerberg 129)	V:	V:~C	"tee~n" (Bakkes 357)	Vln
"faul ˗" (Åkerberg 190)	V:C	V:~C	"voe~l" (Bakkes 390)	Vh
"fri ˗" (Åkerberg 195)	V:	V:~	"vrie~" (Bakkes 395)	Vh
"åðer ˗ ·" (Åkerberg 160)	V:C	V:\C	"ao\r" (Bakkes 66)	synkope i lim.
"bia ˗ •" (Åkerberg 163)	V:	V:\	"bie\" (Bakkes 80)	apokope i lim.
"buäk ˗" (Åkerberg 169)	V:C	V:\C	"boo\k" (Bakkes 88)	Vl
"bruäðer ˗ ·" (Åkerberg 155)	V:C	V:\C	"broo\r" (Bakkes 93)	Vl och synkope i lim.

In de kolom aan de linkse kantj staon de Elfdaalse wäörd (Dees staon ieës ómdet zie de oearsprunkelike, aadste vorm weergaeve). Daonao kump de lèttergreep-structuur van 't Elfdaals. De kolom daonaeve guuef de toeanstructuur in 't Mofers. Die wuuertj gevolg door 't Mofers cognaat. En in de lètste kolom steit

oetgelag welk proces zich haet veurgedaon (in anger wäörd: Wiezoea haet 't Mofers waord precies daen toean?).

't Veurbeeldj hiebaove luuetj e paar van de regels zeen die ieëre al zeen oetgelag gewaore. Zoea beteikentj *Vh* det 't Mofers waord 'ne sleiptoean haet gekrege, ómdet 't 'nen hoeage klinker haet; daotaenge steit *Vl* veur e Mofers waord mit 'ne lieëge klinker en daodoor dus 'ne stoeattoean. Wiejer vintj me hie veurbeeljer van wäörd mit sleiptoean die 'n *–n* toegeveug höbbe gekrege nao de stam (*Vln*), zowie *sjoo~n*. Ouch guuef 't veurbeeljer van 't ewegvalle van klenk (*synkope* en *apokope*), die hiedoor 'ne stoeattoean höbbe gekrege, wie *ao\r* en *bie*.

Euverlang lèttergrepe

Bie de vergelieking koom al gaw 'n opvallendjheid nao veur. 't Guuef e biezunjer gruupke wäörd: namelik de wäörd die in 't Elfdaals 'nen euverlange V:C:-lèttergreep hawwe (lange klinker mit lange medeklinker). Dees V:C:-lèttergrepe kome in 't Oergermaans neet veur en zeen 'n óntwikkeling van 't Aadnoors. In 't Oergermaans hawwe dees lèttergrepe euver 't algemein 'n V:C-structuur (dus mit 'ne korte medeklinker in plaats van 'ne lange). Me zów dus verwachte det de wäörd zich ouch es 'n V:C-structuur zówwe gedrage. Det is aevel neet 't geval.

't Elfdaals waord *brieð* mit 'ne lange klinker en korte medeklinker (V:C) haw 't Mofers waord *brei~d* mit sleiptoean es cognaat. Dit is 'n regelmaotige óntwikkeling ómdet *ei* 'ne langen, hoeage klinker is; hoeag, lang klinkers kriege in 't Mofers 'ne sleiptoean. Daotaenge stóng 't Elfdaals waord *briedd* mit 'ne lange klinker en lange medeklinker (V:C:). 't Mofers waord *brə*dje* haet aevel geine sleiptoean, mer 'ne neutralen toean.

Zoea guuef 't waal mieë paar wie *wie~d* mit sleiptoean (lange, hoeage klinker) taenge *wie^dje* mit neutralen toean/stoeattoean. Me kan hie-oet aafleie det meugelikerwies ouch euverlange lèttergrepe zeen gewaes in 'n vreuger stadium van 't Limburgs, wodoor det dees (anges ónverklaorbaar) toeanwisselinge höbbe plaatsgevónje.

Rizzeltate

't Beeldj det de tabelle gaeve is det de klankregels (de procèsse die in 't houfstök *Oearsprónk* staon besjreve) dudelik gevolg waere en d'n oearsprónk van de toeane in 't Mofers (en dus 't Limburgs) lik biegevolg in de Oergermaanse lèttergreepstructure.

In totaal zeen zoea 452 cognate vergeleke, wovan 108 VC-lèttergrepe, 191 V:C-lèttergrepe, 142 VC:-lèttergrepe en 11 V:C:-lèttergrepe. Ónger dees 452

cognate wore meh 9 Moferse wäörd mit 'nen ónveurspèlbaren toean; alle anger 443 wäörd (98%) zeen dus op regelmaotige wies óntstange.

Zoea bliek dus det 't vergelieke van twieë "kleinder" taalvariëteite döks nag intersante dinger nao baove kan bringe en det 't Limburgs mit zien toeane nag e klein stökske gesjiedenis haet bewaardj det veur de res allein nag is trök te vinje in 't hoeage noorde!

Bibliografie

Dit stök is gooddeils gebaseerdj op Verheijden 2015. Alle waordveurbeeljer oet 't Elfdaals kómme oet Åkerberg 2012; alle waordveurbeeljer oet 't Mofers kómme oet Bakkes 2007.

Åkerberg, B. (2012), *Älvdalsk grammatik*. Älvdalen.

Bakkes, P. (2007), *Mofers Waordebook*. Montfort.

Kortlandt, F. (2007), The origin of the Franconian tone accents. In: *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik 63.1*, blz. 1-3.

Pützer, M. (1995), Die Wortakzente von Beuren. Ein Beitrag zu wortprosodischen Strukturen in einer moselfränkischen Mundart. In: *Phonus 1*, blz. 65-105.

Sandøy, H. (1992), The nature of 'overlong syllables' in Scandinavian languages. In: *I: Phonologica. Proceedings of the 7th international phonology meeting*.

Vaan, M. de (1999), Towards an explanation of the Franconian tone accents. In: *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik 51*, blz. 23-44.

Verheijden, A. (2015), *Relationen mellan vokallängd i älvdalska och ordaccent i limburgiska*. Amsterdam.

DE REGULARISERING VAN STERKE WERKWOORDEN IN LIMBURG

Koos Franssen

Taal verandert, of we het nu leuk vinden of niet, in het dialect misschien nog wel meer dan in de standaardtaal. Ook werkwoorden, hoe vaak ze ook gebruikt worden, ondergaan talloze veranderingen. Neem nou een vorm als *gegange/gegaon* 'gegaan' of bijvoorbeeld *hing/hóng* voor de verleden tijd van *hangen*. Taalvariatie is van alle tijden en lijdt vaak ook tot taalverandering. Maar hoe zijn de werkwoorden in Limburg nu precies veranderd?

In het Nederlands wordt, net als in andere Germaanse talen, onderscheid gemaakt tussen sterke en zwakke werkwoorden. Sterke werkwoorden zijn werkwoorden met een verandering van de stamklinker in de verleden tijd, zoals bij *zit-zat* en *loop-liep*. De voltooide deelwoorden van sterke werkwoorden eindigen op *-en*: *gezeten, gelopen*. Zwakke werkwoorden zijn werkwoorden die in de verleden tijd het suffix *-de* krijgen, zoals bij *duw-duwde* en *hoor-hoorde*. In de Nederlandse standaardtaal komt daar nog bij dat de werkwoorden waarvan de stam op een stemloze medeklinker eindigt, het suffix *-de* verandert in *-te*, zoals bij *mis-miste* en *mep-mepte*. Dit is de bekende kofschip-regel. De voltooide deelwoorden van de zwakke werkwoorden eindigen ook op een *t* of *d*: *gehoord, geduwd, gemist, gemept*.

De klankveranderingen in de sterke werkwoorden zijn niet volstrekt willekeurig. Over het algemeen wordt uitgegaan van zeven verschillende werkwoordklassen (Van der Sijs 2004). Elke klasse heeft specifieke eigenschappen. Elke sterk werkwoord hoort tot een specifieke klasse, al zijn er ook gevallen waarbij werkwoorden wisselen van klasse (Walraven 2008). Deze klassen zullen verderop uitvoerig worden besproken.

Niet alleen wisselen sterke werkwoorden soms van klassen, er is ook een tendens bekend dat sterke werkwoorden in de loop van de tijd zwak worden

(regularisatie). Zo was de verleden tijd van *stoten* oorspronkelijk *stiet*, hoewel nu iedereen *stootte* zegt. Een ander voorbeeld is *lachen*, dat de verleden tijd *loech* had. Sporen hiervan zijn nog te zien in de voltooide deelwoorden. Deze eindigen nog op *-en*, zoals bij de sterke werkwoorden: *gestoten, gelachen* (en niet: **gestoot,* **gelacht*). Al eerder is aangetoond dat hoogfrequente sterke werkwoorden de grootste kans hebben om sterk te blijven (Van Santen, 1997). Daarnaast had Van Santen ook een hypothese dat werkwoorden met laagfrequente klankpatronen sneller zouden afzwakken dan werkwoorden met hoogfrequente klankpatronen (Van Santen 1997: 47), maar hiervoor heeft ze geen bewijs gevonden.

In de Limburgse dialecten kan eveneens een onderscheid gemaakt worden tussen sterke en zwakke werkwoorden. Er zijn twee opvallende eigenschappen anders ten opzichte van de standaardtaal. Ten eerste hebben de sterke werkwoorden niet alleen een klankverandering in de verleden tijd, maar ook in de tweede en derde persoon enkelvoud. Zo geldt voor het werkwoord *lopen*:

O.T.T. *ich loup – doe löps – hae/zie löp – veur loupe – geur loup – zie loupe.*
O.V.T. *ich leep – doe leeps – hae/zie leep – veur lepe – geur leep – zie lepe*

Merk op dat er drie basisklanken zijn in de stam: /ou/, /ö/ en /ee/. De klankverandering van de verleden tijd wordt ablaut genoemd, die van de tegenwoordige tijd wordt umlaut genoemd.
De tweede eigenschap waarin de werkwoorden in Limburgse dialecten verschillen met de Nederlandse standaardtaal is dat zwakke werkwoorden in het Limburgs geen progressieve assimilatie, maar regressieve assimilatie ondergaan als er een discrepantie is voor de eigenschap [±STEM] tussen de eindconsonant van de stam en de beginconsonant van het suffix. Anders gezegd, in de standaardtaal kan het suffix-*de* veranderen in *–te* als de voorafgaande medeklinker stemloos is. Voor de Limburgse dialecten gebeurt het tegenoverstelde: als de medeklinker voorafgaand aan het suffix-*de* stemloos is, zal deze medeklinker stemhebbend worden uitgesproken. Voorbeelden zijn weergegeven in tabel 1. Hierin is te zien dat waar in het Nederland de verleden tijd van 'boffen' wordt uitgesproken als 'bofte', deze in veel Limburgse dialecten wordt uitgesproken als 'bovde'.

Werkwoord	***Progressieve assimilatie (NL)***	***Regressieve assimilatie (LB)***
Missen	*Mis + de → Miste*	*Mis + de → Mizde*
Boffen	*Bof + de → Bofte*	*Bof + de → Bovde*
Soppen	*Sop + de → Sopte*	*Sop + de → Sobde*

Tabel 1: voorbeelden van progressieve assimilatie in de standaardtaal en regressieve assimilatie in de Limburgse dialecten bij de vorming van verleden-tijdsvormen van zwakke werkwoorden.

Wat niet anders is dan de werkwoorden van de standaardtaal, is dat de sterke werkwoorden van de Limburgse dialecten onder te verdelen zijn in de zeven

werkwoordklassen en dat ze de neiging hebben om te regulariseren. Walraven (2008) heeft een uitvoerige beschrijving gemaakt van de werkwoorden in het dialect van Sittard, waarbij hij ook een complete klasse-indeling heeft bijgevoegd. Het is interessant om te zien in hoeverre de regularisatie van de sterke werkwoorden in het Limburgs beperkt is tot een aantal klassen. Met andere woorden: zijn er bepaalde sterke-werkwoordklassen die zich sneller lenen voor regularisatie dan andere sterke-werkwoordklassen? Dit leidt dan ook tot de volgende onderzoeksvraag:

Wat is de relatie tussen de regularisatie van de sterke werkwoorden en de klasse-indeling van de sterke werkwoorden in de Limburgse dialecten?

De verwachting hierbij is dat de hypothese van Van Santen (1997) wel opgaat voor de Limburgse dialecten, hoewel ze daar voor het Standaardnederlands geen bewijs voor heeft gevonden. Haar hypothese voor de standaardtaal was dat hoogfrequentere klankpatronen minder snel de neiging hebben om af te zwakken dan laagfrequente klankpatronen. Oftewel, als er een grote groep werkwoorden is met dezelfde klanken, dan zijn die werkwoorden minder geneigd af te zwakken dan werkwoorden met relatief zeldzame klanken. Dat voor het Standaardnederlands hiervoor geen bewijs is gevonden, kan komen door het taalonderwijs, dat tot zekere mate een belemmering vormt voor taalverandering. Omdat de Limburgse dialecten minder aan taalregels onderworpen zijn, zou taalverandering hier makkelijker en wellicht ook regelmatiger kunnen plaatsvinden. Het lijkt dan aannemelijk dat voor het Limburgs wel geldt dat hoogfrequente klankpatronen minder snel afzwakken dan laagfrequente klankpatronen.

Beschrijving van de klassen

Klasse 1-werkwoorden
De klasse 1-werkwoorden zijn die van het type *kniepe* 'knijpen' – *kneep*. Dit zijn woorden waarvan de infinitief in de standaardtaal een /ij/ als stamklinker heeft en in veel Limburgse dialecten een lange /ie/. Dit is de grootste categorie, van ongeveer dertig werkwoorden. Walraven (2008) geeft voor het Sittards al aan dat er weinig werkwoorden in deze groep zijn die zowel zwak als sterk kunnen zijn (Walraven 2008: 68). De verwachting is dat deze groep de minste zwakke varianten kent.

Klasse 2- werkwoorden
De klasse 2-werkwoorden hebben een /ee/ als stamklinker (een /ie/ in het Standaardnederlands) en ze hebben een /oo/ in de verleden tijd: *kezen* 'kiezen' – *koos*. Andere voorbeelden zijn *beje* 'bieden', *sjete* 'schieten' en *bedrege* 'bedriegen'. Ook horen bij deze klassen werkwoorden met een /ui/, /oe/ of /uu/ in de

stamklinker, die in het Standaardnederlands allemaal een /ui/ hebben: *buige* 'buigen', *kroepe* 'kruipen', *ruke* 'ruiken'.

Klasse 3A-werkwoorden

De werkwoorden van klasse 3 zijn verdeeld in twee groepen: de 3A-werkwoorden en de 3B-werkwoorden. De 3A-groep is volgens Walraven 'een groep werkwoorden waarbij de wortelvocaal gevolgd wordt door een nasaal en een consonant' (Walraven 2008: 70). De wortelvocaal kan verschillende klanken hebben, maar is terug te brengen tot de West-Geremaanse /î/. Hiertoe behoren werkwoorden als *klömme* 'klimmen', *dwinge* 'dwingen' en *krumpe* 'krimpen'. Walraven (2008) merkt op dat zich in de loop van de tijd meer werkwoorden aan deze categorie hebben toegevoegd: *sjelde* 'schelden', *sjrikke* 'schrikken', *treffe* 'treffen', *vechte* 'vechten', *vertrèkke* 'vertrekken' en *vlechte* 'vlechten' (Walraven 2008: 71).

Klasse 3B-werkwoorden

De 3B-groep wordt beschreven als 'een groep werkwoorden waarbij de wortelvocaal gevolgd wordt door een liquida en consonant' (Walraven 2008: 70). In het Standaardnederlands krijgen veel van deze werkwoorden een /ie/ in de verleden tijd, terwijl dit in veel Limburgse dialecten een /o/ is. Denk bij deze categorie aan werkwoorden zoals: *helpen, sterven*. In het Standaardnederlands luiden de verleden tijden: *hielp* resp. *stierf* en in het Limburgs *holp* resp. *sjtorf*. De /o/-klank is nog te zien in het voltooid deelwoord: *geholpen, gestorven*. Overigens hebben niet alle 3B-werkwoorden een /ie/ in de Nederlandse verleden tijd. Denk bijvoorbeeld aan *bergen, melken, smelten, zwellen* en *gelden*. De verleden tijden met een /o/ zijn de oorspronkelijke vormen.

Klasse 4-werkwoorden

De werkwoorden van klasse 4 zijn van het type *staele – stool*. Bij deze werkwoorden wordt de vocaal direct gevolgd door een nasaal of liquida, die tevens het einde van de stam is. Denk bijvoorbeeld aan *numme* 'nemen' en *sjaere* 'scheren'. Ook horen hierbij de werkwoorden waarbij de vocaal wordt voorafgegaan door een /r/, maar niet wordt gevolgd door een liquida of nasaal, zoals bij *braeke* 'breken' en *traeje* 'treden'.

Klasse 5-werkwoorden

Er zijn ongeveer tien werkwoorden in werkwoordklasse 5. Deze werkwoorden hebben een /ae/-klank in de tegenwoordige tijd en een /oo/-klank in de verleden tijd: *aete – oot*. In het Standaardnederlands heeft de tegenwoordige tijd een /ee/-klank en de verleden tijd een /a/-klank: *eten – at*. De overeenkomst voor deze werkwoorden is dat de stam eindigt op een enkele consonant die geen nasaal of liquidae is. Tot deze categorie horen de werkwoorden: *aete* 'eten', *gaeve* 'geven', *genaeze* 'genezen', *ligke* 'liggen', *maete* 'meten', *vergaete* 'vergeten', *vraete* 'vreten' en *zitte* 'zitten'.

Klasse 6-werkwoorden
De werkwoorden in klassen 6 hebben een /aa/ in de tegenwoordige tijd (*dragen*) en een /oo/ in de verleden tijd (*droog*). In het Nederlands wordt in de verleden tijd een /oe/-klank gebruikt: *droeg*. Tot deze klasse horen onder andere: *drage* 'dragen', *vraoge* 'vragen', *laje* 'laden'.

Klasse 7-werkwoorden
De werkwoorden van klasse 7 verschillen van de andere klassen in hun verleden tijd dat deze heel erg beïnvloed worden door andere klankpatronen. In klasse 1 was de standaardvocaal van de verleden tijd een /ee/ en in de andere klassen een /o/ of /oo/. De werkwoorden van klasse 7 hebben in de verleden tijd een /ie/. Denk bijvoorbeeld aan *lopen – liep* of *vallen – viel*. Tot klasse 7 behoren de zogenoemde reduplicerend-ablautende werkwoorden (Van Loey 1970, 12). Walraven (2008) merkt op dat er werkwoorden vanuit de andere klassen zich aansluiten bij deze klasse. Zoals hierboven beschreven zijn veel van de werkwoorden die aanvankelijk behoorden tot klasse 3B in de Nederlandse standaardtaal overgegaan naar klasse 7 doordat ze een /ie/ in de verleden tijd kregen, zoals bij *werpen* (*worp* is *wierp* geworden).

Walraven (2008) bespreekt 3 groepen binnen klasse 7. De eerste groep is zwak geworden. Hierbij horen werkwoorden zoals *sjeije* 'scheiden', *sjtote* 'stoten', *vawwe* 'vouwen'. De tweede groep werkwoorden heeft zich bij klasse 3 aangesloten. Dit geldt alleen in het Limburgs voor onder andere *vange – vóng* 'vangen – ving' en *hange – hóng* 'hangen – hing'. De laatste groep bevat de overige werkwoorden, die zijn terug te brengen tot een West-Germaanse ê2 of een Germaanse eo (Walraven 2008: 78). Tot deze eerste subgroep horen onder andere *laten*, *spannen* en *houden* en tot de tweede subgroep horen onder andere *lopen* en *roepen*.

Tot slot merkt Walraven (2008) op dat sommige werkwoorden in deze klassen voor het Sittards dialect beïnvloed worden door klasse 6. Hij noemt onder andere de werkwoorden *laote* 'laten' en *blaoze* 'blazen', waarvan de verleden tijd is veranderd van *leet* en *blees* (*leit* en *bleis* met Sittardse Diftongering) naar *lout* en *blous*. Dit alles wekt de indruk dat deze klasse zich meer leent voor verandering dan de andere klassen.

Methode

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is een corpus samengesteld met de klankpatronen van 196 sterke werkwoorden voor elf Limburgse dialecten: Maastricht, Heel, Weert, Montfort, Posterholt, Sittard, Swalmen, Reuver, Tegelen, Venlo, Venray. Een kleine kanttekening hierbij is dat Venray officieel een Kleverlands (Brabants) dialect heeft. Daarom is het juist interessant om te zien of

de sterke werkwoorden in het Venrays anders verdeeld zijn dan in de andere dialecten.

Van ieder werkwoord is de infinitief, de tweede persoon enkelvoud en de verleden tijd genoteerd. De data zijn op twee manieren verzameld: ofwel de vervoegingsvormen zijn direct uit het dialectwoordenboek gehaald, ofwel de vormen zijn ingevuld door een kenner van het plaatselijk dialect. Sommige werkwoorden zijn niet meegenomen omdat ze weinig of niet voorkwamen in de woordenboeken. Dit leidde uiteindelijk tot 2029 vormen. Vervolgens is van iedere woord genoteerd of het een zwakke of een sterke verleden tijd heeft, of allebei (twee vormen naast elkaar), of een mengvorm zoals *kijk – keekte*.

Resultatenbeschrijving

Klasse 1 (knijpen – kneep): 34 werkwoorden

- 70% van de werkwoorden heeft alleen een sterke vorm.
- In Venlo, Reuver, Montfort en Swalmen krijgen alle 34 werkwoorden een sterke vervoeging.
- het hoogste percentage zwakke werkwoorden ligt in Maastricht (12%).
- het percentage zwakke en sterke vormen naast elkaar ligt het hoogste bij het woord *snijden* (18%).
- klasse 1 heeft geen onregelmatige vormen en ook geen mengvormen; de woorden worden ofwel zwak ofwel sterk gebruikt.

Klasse 2 (bieden – bood): 28 werkwoorden

- 48% van de werkwoorden heeft alleen een sterke vorm.
- Werkwoorden met een /ee/ (of een /ie/ in de standaardtaal) in de stam hebben een hoger percentage sterke vormen dan werkwoorden met een /oe/ of /ui/ in de stam.
- Het laagste percentage sterke werkwoorden ligt bij *spruiten* (30%), *pluizen* (38%), *schuilen* (36%).
- *Fluiten* en *spuiten* hebben de meeste meng- en combinatievormen (22% resp. 50%).
- De dialecten van Tegelen en Reuver hebben het hoogste percentage sterke vormen (beide 96%).
- De laagste percentages sterke vormen zijn gevonden in de dialecten van Posterholt (73%), Heel (74%) en Montfort (75%).

Klasse 3A (binden – bond): 27 werkwoorden

- 63% van de werkwoorden heeft louter een sterke vorm.
- 2 werkwoorden zijn niet meegenomen in het onderzoek (*vertrekken* en *afdingen*) door lage voorkomens in de woordenboekcorpora.
- Maastricht heeft het laagste percentage sterke werkwoorden (76%)
- In Venray, Heel, Tegelen, Venray, Reuver en Swalmen is 100% van de vormen sterk.
- Het meest verzwakte werkwoord is *schrikken* dat in drie dialecten een mengvorm heeft.

Klasse 3B (melken – molk): 11 werkwoorden

- 18% van de werkwoorden heeft louter een sterke vorm.
- Er zijn twee werkwoorden niet onderzocht (*verbergen* en *zwerven*) door lage voorkomens in de woordenboekcorpora.
- In Montfort, Tegelen en Posterholt zijn 100% van de gevonden vormen sterk.
- Het laagste percentage sterke vormen is gevonden in Weert (57%).
- De minste sterke vormen zijn gevonden bij *werpen* (55%), *melken* (64%) en *zwellen* (75%).

Klasse 4 (nemen – nam): 10 werkwoorden

- 60% van de werkwoorden heeft alleen een sterke vorm.
- *Komen* is in de meeste dialecten onregelmatig door de vorm *kwam* (i.p.v. *koom*).
- Het percentage sterke vormen is het laagste in Maastricht en Posterholt (beide 78%).
- Vooral de werkwoorden *scheren* en *treden* zijn in bepaalde dialecten afgezwakt.
- Op de onregelmatige vorm *komen* na, hebben 6 dialecten louter sterke vormen. Naast Maastricht en Posterholt is afzwakking ook aan de gang in Sittard en Venray.

Klasse 5 (geven – gaf): 9 werkwoorden

- *Treden* kent naast de vorm in klasse 4 een vorm in klasse 5. Deze komt alleen nog maar voor in Posterholt, met daarnaast de zwakke vorm.
- Alleen *genezen* en *meten* hebben geen sterke vorm voor alle dialecten.
- Bij *meten* wordt in Reuver en Sittard de verleden tijd zwak gebruikt, maar treedt er wel umlaut op in de tweede en derde persoon enkelvoud.
- In Posterholt is naast de sterke ook een zwakke verleden tijd voor *genezen* gesignaleerd.
- Posterholt heeft – dankzij *treden* en *genezen* – het laagste percentage sterke werkwoorden.

Klasse 6 (vragen – vroeg): 8 werkwoorden

- Slechts twee van de acht werkwoorden (*varen* en *slaan*) kennen louter sterke vormen.
- Van de drie werkwoorden die volgens Walraven (2008) al anno 2008 niet meer in een sterke vorm in het Sittards voorkwamen (*laden*, *malen* en *varen*), hebben de eerste twee werkwoorden relatief lage percentages sterke vormen (55% resp. 82%) terwijl *varen*, zoals hierboven al beschreven 100% sterk is.
- Het dialect van Maastricht heeft het laagste percentage sterke vormen (63%).
- De dialecten van Tegelen, Reuver en Weert hebben louter sterke vormen.

Klasse 7 (lopen – liep): 16 werkwoorden

- 38% van de werkwoorden hebben sterke vormen in alle dialecten.
- Walraven (2008) noemt dat *scheiden* al zwak is geworden. Dit lijkt te kloppen, want er komen geen sterke vormen voor in de onderzochte dialecten.
- Andere werkwoorden met lage percentages sterke werkwoorden zijn *spannen* (9%), *stoten* (18%), *bakken* (20%), *scheppen* (22%), *heffen* (22%), *raden* (27%), *braden* (36%) en *wassen* (45%).
- De meeste zwakke vormen komen voor in Maastricht (60%).
- Bij *stoten* komen er relatief veel zwakke en sterke vormen naast elkaar voor (45%).

Vergelijking van de klassen

De klasse met de meeste sterke vormen is klasse 1 (96%). De klassen met de minste sterke vormen zijn klasse 7 (56%) en Klasse 3B (71%). De overige klassen zitten tussen de 83% en 86% zoals te zien is in figuur 1.

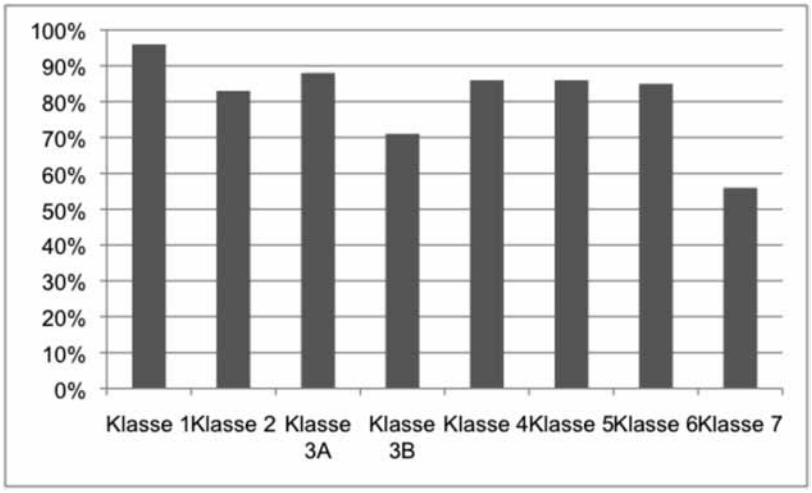

Figuur 1: percentage werkwoorden met sterke vormen per werkwoordklasse.

Klasse 1 en Klasse 3A zijn de klassen waarbinnen nog de meeste werkwoorden sterk zijn gebleven. Voor klasse 1 is dit ook door Walraven (2008) voorspeld.

Dit zijn om die reden de sterkste klassen te noemen. Klasse 1 (*lijken, krijgen*) is bij uitstek de grootste klasse, waardoor de tweede hypothese van Van Santen (1997) dat frequente klankpatronen minder snel regulariseren, juist lijkt. Klasse 3A (*binden, winnen*) is net als klasse 1 een klasse die ook in de standaardtaal nog veel sterke vormen kent.

Daarna volgen klasse 4, 5 en 6. Deze klassen hebben vooral veel werkwoorden waarbij er een sterke en een zwakke vorm naast elkaar bestaan. Voor klasse 6 (*vragen, varen*) geldt dat ook in het Standaardnederlands enkele woorden geregulariseerd zijn, zoals *laden* en *malen*. Voor klasse 5 (*treden, meten*) geldt dit niet. Zoals in figuur 2 te zien is, heeft klasse 5 tevens het hoogste percentage werkwoorden met zowel een sterke als een zwakke vorm (12%), vooral ten opzichte van het gemiddelde (3%).

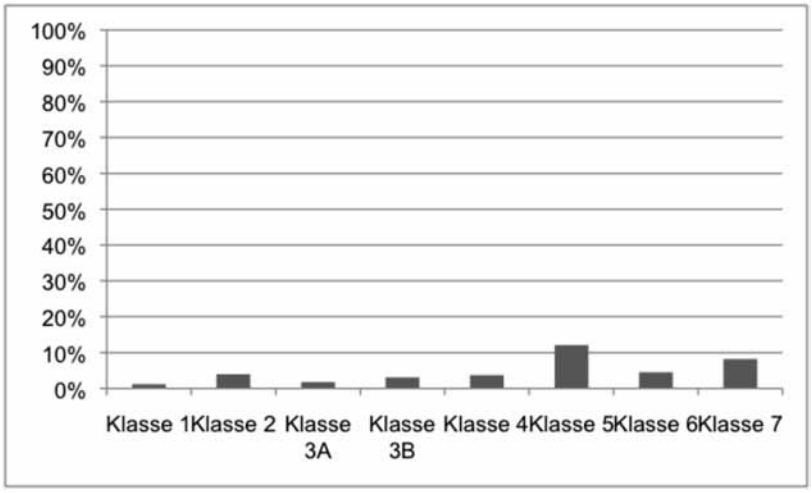

Figuur 2: percentage werkwoorden met zwakke en sterke vormen per werkwoordklasse.

Al behoorlijk afgezwakt zijn klasse 2 en 3B. Klasse 2 (*bieden*, *fluiten*) is onder te verdelen in twee subcategorieën: de werkwoorden met een /ie/ als stamklinker en de werkwoorden met als stamklinker een /ui/ in de standaardtaal en een /ui/, /uu/ of /oe/ in de Limburgse dialecten. De regularisatie lijkt vooral op te treden bij de tweede subcategorie, bij werkwoorden als *ruiken, duiken, pluizen, fluiten*. Opvallend is dus dat ook hier werkwoorden met gelijke klankpatronen een gelijke verandering doormaken.

Het meest afgezwakt is klasse 7. Klasse 7 kent een hoog percentage zwakke vormen, zoals te zien is in figuur 3. Walraven (2008) geeft al aan dat veel werkwoorden uit deze klassen zwak zijn geworden. Zo wijst hij op werkwoorden als *scheiden* en *stoten*, waarvan we in het Nederlands de sterke vormen nog amper kennen. Ook zijn er veel werkwoorden van andere klassen naar klasse 7 overgegaan en hebben bepaalde klasse-7-werkwoorden zich bij andere klassen aangesloten

(Walraven 2008). De grote mate van regularisatie bij categorie 7 is dan wellicht ook hiermee te verklaren: de werkwoorden in klasse 7 hebben al verschillende veranderingen ondergaan en zijn daarom het minst sterk van alle categorieën.

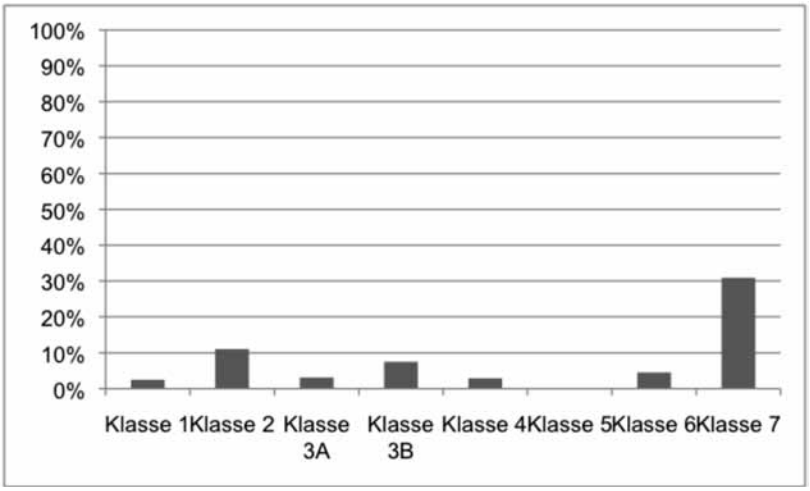

Figuur 3: percentage werkwoorden met zwakke vormen per werkwoordklasse.

Conclusie

De hypothese dat frequente klankpatronen minder snel regulariseren dan laagfrequente klankpatronen lijkt alleen op te gaan voor de twee extreemste groepen: klasse 1 en klasse 7. Klasse 1 bevat immers de meeste werkwoorden met de minste klankvariatie en heeft ook het hoogste percentage sterke vormen, terwijl klasse 7 de minste klankgelijke werkwoorden bevat en het hoogste percentage zwakke vormen heeft. Een eerste kanttekening is dat er in dit onderzoek maar naar een paar dialecten is gekeken. Een grootschaliger onderzoek maakt het wellicht ook mogelijk significante verschillen aan te wijzen. Een tweede kanttekening is dat in dit onderzoek niet is gekeken naar het voltooid deelwoord en naar de klankverandering die de Limburgse dialecten ook in de tweede en derde persoon enkelvoud van sterke werkwoorden hebben. Voor verder onderzoek is het relevant om de klankpatronen te onderzoeken die de tweede en derde persoon enkelvoud hebben in verhouding met de verleden tijd. Kan de umlaut van de tegenwoordige tijd zich afzonderlijk gedragen van de ablaut in de verleden tijd? En hoe verhoudt deze umlaut zich tot de zeven werkwoordklassen? Wellicht dat regularisatie niet zo zeer te verklaren is met de frequente van klankpatronen, maar wel met de consistentie van het werkwoord: hoe minder klankveranderingen het werkwoord ondergaat, hoe minder snel het regulariseert. Dat is wel waar het lage aantal sterke werkwoorden in klasse 7 op wijst.

Bibliografie

Loey, A. van (1970), *Schönfeld's Historische Grammatica van het Nederlands*. Achtste druk. Zutphen.

Santen, A. van (1997), Hoe sterk zijn de sterke werkwoorden? In: Santen, A. van en M. van der Wal (red.), *Taal in tijd en ruimte*. Leiden, blz. 45-56.

Sijs, N. van der (2004), *Taal als mensenwerk. Het ontstaan van het ABN*. Den Haag.

Walraven, F. (2008), *De werkwoordsvervoeging in het Sittards.* Ongepubliceerde doctoraalscriptie.

ZAG-OETDRÖKKINGE KÓMME OUCH VEUR IN 'T LIMBURGS

Pierre Bakkes, Annie Schreuders en Ton van de Wijngaard, Mofers, Zösters

Van mw. Annie Schreuders-Derks krege v'r 'n gans oetgebrèdje lies van zag-oetdrökkingen in 't dialek van Zöstere. Det type oetdrökkinge of spreuke zeen volges ós neet erg bekindj. In waordebeuk, ouch die van Limburgse dialekte, vinjs se ze muundjesmaot. Inne lesse-Nederlands in sjoeale kómme ze ouch neet veur. De lesbeuk neume die neet. Versjillendje raeje daoveur kónne zeen:

1. ze zeen mesjien neet mieër aangepas an ozen tied;
2. ze gaeve mesjien te min speelsigheid in taal aan;
3. dao zitj te min aan 'dichterlike' sjoeanheid en taalspel in.

Veer meine det 't 'n categorie van taalspel is die de meujte waerd is óm dao aandach aan te bestaeje. Annie Schreuders-Derks haet d'r hieël get verzameldj, mieër es veer d'r oeats bie-ein hawwe zeen staon. In 't twieëdje deil van dit artikel vintj geer häör lies van Limburgse zag-oetdrökkinge bie-ein. Van dao-aaf is d'n teks in 't Zösters.

De term 'zag-oetdrökkinge'

De term 'zag-oetdrökkinge' is 'n vertaling vanne term in 't Nederlands 'zei-uitdrukkingen'. 'Zei-spreuke' wuuert ouch gebroek. Anger terme daoveur oet 't Nederlands vertaaldj zeen: apologische spreuke (zelfverdeidigingsspreuke), exempelspreuke (veurbeeldjspreuke) en Wellerisme(n).
De term 'Wellerisme(n)' is waal de meis opvallendje. Dae geit trök op e personage, Sam Weller, oet de *Pickwick Papers* (1e aaflevering: 1836) van Charles Dickens (1812-1870). Weller struitj zien zag-oetdrökkinge links en rechs oet es hae in 't book (de ieëste versjiening daovan waas in aafleveringe!) aan 't waord is.
V'r (T.v.d.W.) höbbe indertied in özze studietied ane Nijmeegse universiteit 'n scriptie moge/mótte sjrieve euver die *Pickwick Papers*. V'r höbbe dao-in de zag-oetdrökkinge van Sam Weller ouch bekeke. Weller, gebaoren in Londe en spraeker van 't Cockney-Ingels (det mèrk g'r dalik ane spelling!) maak angere mit zien spreuken aan 't lachen es ziene baas, menieër Pickwick, weer 'ns get ónhenjigs haet gedaon of gezag.
Hie volge d'r drie, in 't Cockney-Ingels, mit de vertaling d'rbie in 't Mofers.

1. 'Oh, quite enough to get, sir', as the soldier said ven they ordered him treehundred and fifty lashes.
   'Oh, genóg te kriege, menieër', wie de seldaot zag wie ze-n 'm driehóngerd-fieftig smikslaeg gove.
2. 'Hooroar for the principle', as the money-lender said ven he vouldn't renew the bill.
   'Hoera veur 't prinsiep', wie de geldjveursjeter zag wie hae de geldjwissel neet wól verlinge.
3. '[That] I call addin' insult to injury', as the parrot said ven they not only took him from his native land, but made him talk the English langwidge arterwards.
   'Det neum ich beleidiging bie ónrech optèlle', wie de pappegej zag wie ze-n hem neet allein mitnomen oet zie gebaortelandj, mer 'm daonao onnag de Ingelse taal lieërdje.

Oet dees veurbeeldje bliek, det Charles Dickens dit saort oetdrökkinge gekindj haet, mer ouch det de weitensjap véúr zie verhaol dao nag geine naam veur haw. Oet óngerzeuk en oet verzamelinge die óngerhandj gedaon zeen, bliek det v'r te doon höbbe mit e genre det waarsjienlik al lang véúr Dickens bestangen haet in e vääl grótter gebied es allein Ingelandj.
Op internet is 'n book in 't Duits te vinje van mw. Miorita Ulrich wo-in houfstök E gans geit euver dit saort oetdrökkinge. 't Gans versjiensel neump zie 'Wellerismus'.
In paregraaf 1 van det houfstök euver 'Struktur und Sinn des Wellerismus' steit op blz. 159: 'Der schon in der griechischen und lateinischen Antike bekannte Wellerismus hat sich in ganz Europa (vor allem in England und in Deutschland

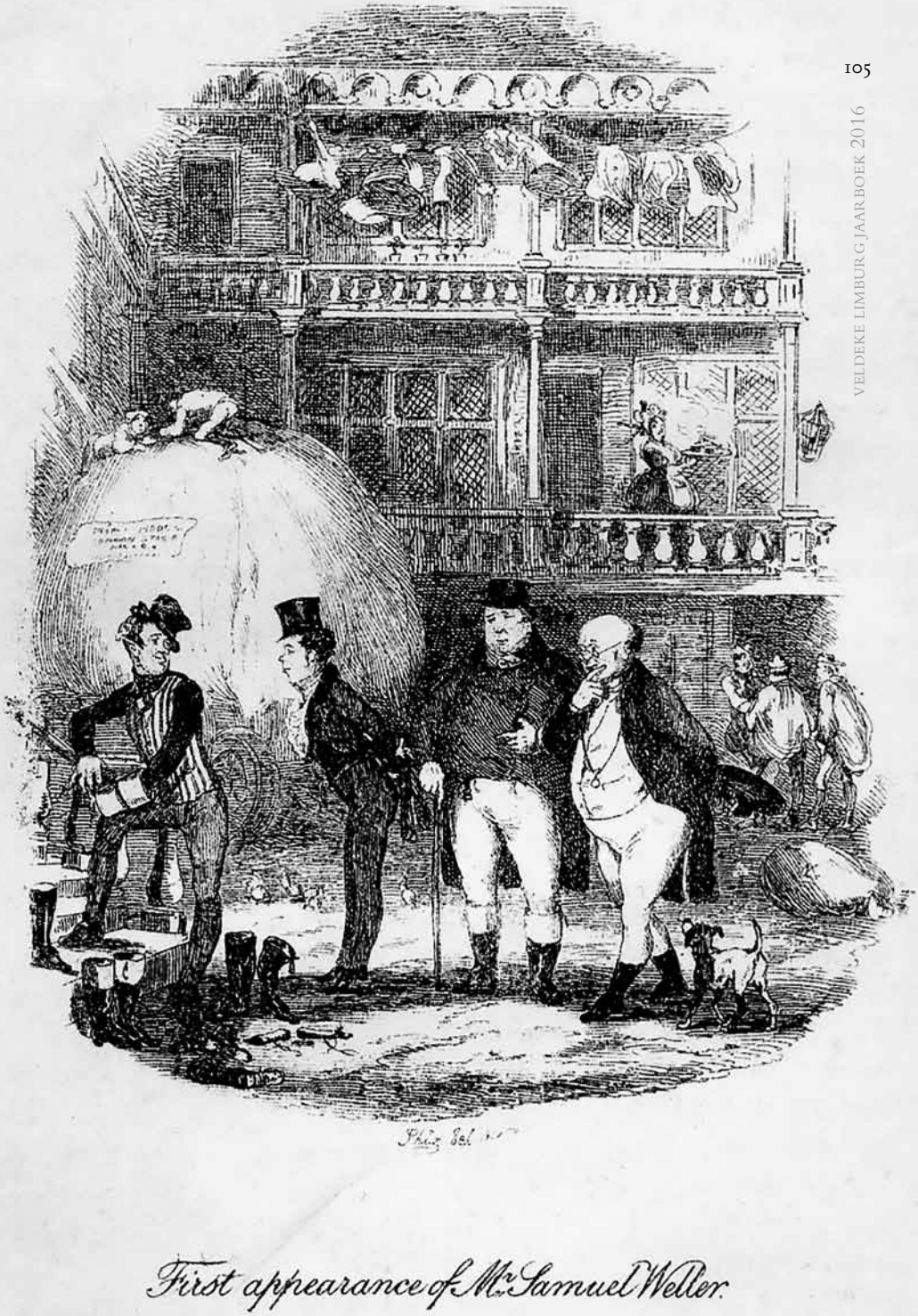

Samuel Pickwick (rechs) kump Sam Weller (links) veuren ieëste kieër taenge (Posthumous papers of the Pickwick Club, London 1860)

– hier aber ab dem Mittelalter –, jedoch auch im romanischen Sprachraum, insbesondere in Spanien und in Italien, etwas weniger in Frankreich) verbreitet.'
Zie guuef op blz. 160 veurbeeldjen in 't Grieks, 't Letien, 't Duits, 't Frans, 't Italiaans, 't Spaans en 't Ingels.
Euver Nederlandse, Vlaomse of Limburgse veurbeeldje sjrief zie neet. Waal weite v'r noe det v'r mit 'n Europees versjiensel te maken höbbe.
Oet de verzameling van Annie Schreuders-Derks bliek in die spreuken 'n sfeer te zeen zeker van veuren tied vanne industrialisatie in Limburg. De veurbeeldjen in 't Mofers waordebook wiezen ouch allemaol trök nao daen tied.

De structuur van zag-oetdrökkinge

Zag-oetdrökkingen höbben allemaol dezelfdje driedeilige structuur:
deil 1.: de spraeker van det moment haoltj 'ne spreuk, 'n oetdrökking of 'n meneer van zègken aan;
deil 2.: hae of zie neump waem det deil 1 gezag haet;
deil 3.: hae of zie zaet wie 't dao geciteerdje deil 1 wiejer geit of ging, of wie hae of zie deil 1 oetlik.
Deil 3 kan bestaon oet 'n wiejer citaat vanne spraeker oet deil 1, meh meistal is det oetlik van 't gevolg of e vervolg van 1.
E veurbeeldj van *e wiejer citaat* in 't Mofers:
deil 1.: 'De miense hate mich',
deil 2.: zag Ulespegel,
deil 3: 'mer ich höb 't d'rhaer gemaak'.
E veurbeeldj van *e vervolg*; in dit geval: de ómstenj wo-in deil 1 gezag is:
deil 1.: 'Waat noe gezónge?'
deil 2.: zag de köster,
deil 3.: doe stóng de kèrk in brandj.
'Waat noe gezónge' is 'n normaal oetdrökking die me gebroek es me wiltj aangaeve det me neet witj waat me mót doon. De köster waas vreuger ouch altied d'n organis en de zenger bie alle 'gezónge' mèsse inne kèrk. De oetdrökking 'Waat noe gezónge?' wuuert hie tegeliekertied lètterlik en figuurlik gepak, juus veur daegene dae altied mót zinge inne kèrk, en det bie de slechs dinkbaar ómstenj veur hem: brandj inne kèrk.
Det derdje deil vanne spreuke kan op hieël get versjillendje menere samehange mit 1 en 2. E paar opvallendje oet de verzameling van Annie Schreuders.

1. De spraeker zaet in 1 det 't 'm steeds slechter geit en neump dan in 'nen anticlimax waem 'm allemaol gestórven is:
   ''t Wurt ummer erger', zag de boer, 'ieës sjturf mien vrouw, doe mienen os en noe 't verke';
2. De spraeker gebroek in 1 'n oetdrökking die ederein figuurlik opvatj en pas die dan lètterlik en akelig toe in 3:
   ''t Oug wilt oug get höbbe', zag de man, en hae sjloog zien vrouw ein blaw oug;

3. *''t Is Nuus', zag de Pruus, en hae sjtóng veur Düsseldorp.*
   Opvallendj is 't riem van 'Nuus' en 'Pruus'. 'Nuus' is de naam in 't Limburgs veur 'Neuss' in 't Rienlandj. 't Vervolg in 3 is lètterlik te pakke.
   In 't waord 'Nuus' zitj ouch de waordspeling mit 'nieks': väöl Limburgers weite det 'nieks' in 't Rienlandj wuuert oetgespraoke es 'nuus'.

Zag-oetdrökkinge inne taalkundeliteratuur

D'n ieëste taalkundige dae euver zag-oetdrökkingen in 't Nederlands gesjreven haet, is dr. C. Kruyskamp (1911-1990), dae in 1947 zie beukske *Apologische spreekwoorden* leet versjiene: 'n verzameling mit kómmentaar. Hoeaglieëraar in Groninge, K. Heeroma besprik det werk mit väöl waardering, meh de terme *'apologisch'* en 'spreekwoorden' vintj hae neet good. Hae besjouwt die oetdrökkinge neet es spraekwäörd: spraekwäörd höbbe gein vrie keus van wäörd; de wäörd daovan staon gans vas. Bie dit saort oetdrökkinge is bès waal get variatie meugelik in waordkeus.
Ouch 'apologisch' vintj Heeroma geine goje term. Pas es se die oetdrökking zits in 't gans gesprek det miense höbbe, kan dit saort oetdrökkinge apologisch (zelfverdeidigendj) zeen. Hae gebroek de term 'situatiespreuke' dök in zien artikel. Wie Kruyskamp reageert op deze kritiek van Heeroma, höbbe v'r neet naogegange. Waal zeen v'r det d'n twieëdjen drök van zie werk, oet 1965, pas inne subtitel 'apologische spreekwoorden' hètjt. Hae zitj dao dan es echten titel veur: 'Allemaal mensen.'
In 2007 laote H. Cox en J. van der Kooi 't book *Alle beetjes helpen. Nederlandse en Friese Wellerismen* versjiene.
Inne sevetiger jaore vanne vurge ieëw höbbe v'r (P.B.) ach Moferter zag-oetdrökkinge opgestuurd nao 'ne Vlaomse verzamelieër dae dao-euver zów publicere. V'r höbbe die publicatie later noeats gezeen en nieks dreuver gelaeze. Oze bèsten informant indertied waas natuurlik Hannes Kempkens. Mer ouch inne femielje 'zoten' e paar oetdrökkinge. Die staon in 't Moferter waordebook oet 2007.

Wienieë gebroek(dje) me zag-oetdrökkinge?

Es 'ne spraeker 'n zag-oetdrökking gebroek, gebeurt det altied in e gewuuen gesprek. Dan citeert hae of zie, opéns, gans ónverwachs, 'nen angere spraeker dae neet bie 't gesprek is. Daen inbreuk oppe gewuuene kal kan óm versjillendje raeje gebeure:

a. de spraeker wiltj waat haezelf net gezag haet, of waat emes wo hae mit kaltj net gezag haet, relativere.
b. de spraeker wiltj laoten huuere det stökskes taal anges opgevatj kónne waeren es me normaal duit. Daodoor wuuert de aandach van degene womit gekaldj

waert, vasgehaje.
c. hae of zie wiltj de erns vanne kal doorbraeke.
Det kan op versjillendje menere gebeure:
1. door e krangs veurbeeldj te gaeven in deil 3 van waat in deil 1 gezag is;
2. door 'nen ónverwachdjen oetlik te gaeven in 3 van waat in 1 gezag is;
3. door speels te reageren op waat 'nen angere net gezag haet.

Laotj uch mitnumme dore veurbeeldje van Annie Schreuders-Derks en laotj neet nao óm die zag-oetdrökkinge bie-ein te gaon sjerre. 't Is ouch gaar neet verbaojen óm nuuj veurbeeldje zelf te make. Meh dan mótj g'r waal de naam vanne bedinker en d'n datem van det bedinksel vasligke.
'Det is veurgood gelaeze', zag de laezer, en hae lag 't book oppe hoogste bokeplank! (P.B. 20160914)

Limburgse zag-oetdrökkinge

Waat zeen typisch Limburgse sjpreuke en oetdrökkinge? Dao kan men geine piel op trèkke. Waat weer meine es bezunjers in hoes te höbbe, kómme weer opèns ouch bie de Pruusje taege of bie de Fransoze. En dökker nog vääl wiejer weg.
Det geuf zich gein wónjer. Sjpreuke kómme oet de volksgeis en luuj zeen eigelik euveral 't zelfde. Al 't eigenaardig gedraag van luuj kump men in de volkstaal taege. Hie en dao kan men get óngersjeid vènje sumpelweg ómdet in bepaolde sjtreke eine angere laevessjtiel te vènje is. Zoa vundj men hie in Limburg neet vääl oetdrökkinge die mit de zieë en sjeepvaart te make höbbe. In 't Hollandse haet de zieëman 't hoogste woord, wiel de boer hie bie ós get mieë te vertèlle haet. Mer euveral kènt men oetdrökkinge euver hanjel, bedrief, sjoal en kirk.
Ein gans bezunjer saort sjpreuke zeen de zag-oetdrökkinge.
Waat men dènk en zelf neet wilt of durf te zègke sjuuf men eine angere in ziene móndj. Dae angere kènt jederein zeen: ein vrouw, ein begien, eine boer, eine deef, eine sjnieder enz.
Ouch dere kónne opèns gans veurwitsig oet den hook kómme. Kort gezag: 't zeen komische angermansgezègkdes. Dudelik is, went men eine angere aan 't woord lieët, is det hieël döks sjpottend en soms zelfs vrech of ein bietsjke graof. Mer graof of neet, mit hieël vääl sjpas höb ich (A.S.) óngersjtaonde zag-oetdrökkinge door de jaore haer bie-eingezeumerd.

A. Sjpreuke van luuj

• *Sjpreuke van vrouwluuj in 't algemein*
'Det geit aan', zag 't awd wief, en hääre rok sjtóng in brandj.
'Noe gaon weer 't kriege', zag 't awd wiefke, 'ze vrieje mien dochter en mich laote ze ligke'.

‘Zoa haet ’t gezaete’, zag ’t wiefke, en ze haw de pispot gebraoke.
‘Jederein zien eige menere’, zag ’t awd wiefke, en zie ging zittend sjterve.
‘’t Wurt heit vandaag’, zag de heks, wie ze häör nao de brandjsjtapel brachte!
‘Waat men al neet mitmaak’, zag de heks, en ze wórt verbrandj.
‘Alles mit euverlék’, zag de vrouw, en zie brooj ’t sjpek in de bótter.
‘Ze make de bökkeme ummer klinder’, zag de vrouw, en zie zoog eine sjtekel ligke.

• *Sjpreuke van mansluuj in ’t algemein*

‘Alles mót ein ènj höbbe’, zag de man, en hae beet eine peetsj in twieë.
‘Ieës doon waat neuëdig is’, zag de man, en hae goof ziene jóng ein pak rammel.
‘Noe gaon weer ’t kriege’, zag de man, en hae sjmeet zien vrouw van de trap aaf.
‘’t Oug wilt oug get höbbe’, zag de man, en hae sjloog zien vrouw ein blaw oug.
‘Alles mót gelieërd zeen’, zag de boer, en hae sjmeet zien vrouw oet de opkamervinster.

• *Sjpreuke van jóng maedjes*

‘’t Zal mich benuje waem mich krig’, zag ’t maedje, en dao koom mer geine vriejer.
‘Det zou ich waal wille’, zag ’t maedje, ‘det-s te mit mich vriets wo ich bie bön’.

• *Sjpreuke van jóng jónges*

‘Op is mooi’, zag de jóng, ‘mer alles op is neet zoa sjoan’.
‘Ich zal alvas get helpe’, zag de jóng, en hae oot de pap op wiel de mam nog baejde.
‘Det zal mich neet mieë gebeure’, zag de jóng, ‘det ze mien mam nao ’t kirkhaof brènge en ich neet dao bie bön’.
‘Bienao eine sabel’, zag de jóng, en hae vónj ein sjei.
‘Geraak’, zag de jóng, en hae sjmeet zien vader ein oug oet.
‘Det zal waal gaon’, zag de jóng, en hae droog ’t kawf nao de sjtad.
‘Ich wil hogerop’, zag de jóng, en hae koom aan de galg.

• *Sjpreuke van boere en boerinne*

‘’t Gemaak geit veur de ieër’, zag de meid, en ze sjleep bie de boer: den hoofde ze ein bèd minder op te make.
‘’t Kort al’, zag de boer, en zien humme verbrandje.
‘Alles is mer eine weet’, zag de boer, en hae bloos mit zien vot de lamp oet.
‘Ich gaon èns kieke of mien femilie al sjlieëp’, zag de boer, en hae ging kieke in de verkessjtal.
‘Dae ’t breid haet, lieët ’t breid hange’, zag de boer, en hae sjleipde ’t zaodkleid.
‘Ich kiek neet op hónder gölje’, zag de boer, en hae keek in zien laege geldjlaaj.
‘Noe is ’t aafgeloupe’, zag de boer, en ’t raad leep ’m oet de sjörskar.
‘’t Wurt ummer erger’, zag de boer, ‘ieës sjturf mien vrouw, doe mienen os en noe ’t verke’.
‘Det hulp taege de muus’, zag de boer, en toen sjtook hae de sjuur in brandj.
‘’t Geuf twieë kwaoj sezoene’, zag de boer, Paosje went-s te mós zègke (biechte)

en Baomes went-s te mós lègke (1 oktoaber pach betale).
'Jeder 't zient', zag de boer, en hae oot 't kèndj de pap oet.
'Ich wil vree hawte mit jederein', zag de boer, 'mer ze mótte doon waat ich zèk'.
''n Ei is 'n ei', zag de boer, en hae sjnapde zich 't dikste.
'Niks verlaore laote gaon', zag de boer, en hae zoekde aan 't verkestouw.
'Det haw ich neet gedach', zag de boer, en hae veel van de kar.
'Gooj hulp is alles', zag de boer, en hae sjpande zien vrouw veur de ploog.
''t Is mer ein grepke', zag de boer, en hae kietelde zien vrouw mit de reek.
''n Erm vrouw is ein aeve groate plaog es 'n rieke', zag de boer, en hae trouwde zich ein mit geldj.
'Noe zeen weer weer ónger ós', zag de boer, wie hae zien vrouw nao 't kirkhaof haw gebrach.
(Schertsend gezegd wanneer iemand vertrekt.)
'Men kan neet euveral aan dènke', zag de boerin, en ze mólk de koe zónger tob.

• *Sjpreuke van kirkbedeenders*

'Hat dich aan 't gelouf vas', zag de pesjtoar taege de man dae in 't water loog.
'Wirke is zalig', zag de begien, mer ze deeg 't neet gaer.
'Wirke is zalig', zagte de begiene, en ze droge mit zeve eine boanesjtek.
'Kruuts of munt', zag de begien, en ze trouwde mit de bankdirecteur.
'Alle bate helpe', zag de begien, en ze reurde de pap mit ein sjtrikpreem.
''t Geit good in de missie', zag de pater, de luuj beginne al te janke.
'Waat noe gezónge?' zag de köster, en de kirk sjtóng in brandj.
'Wo geine krieg is, is gein ieër', zag de köster, en hae sjloog de beelde mit eine tesjeplak óm de naas.

• *Sjpreuke van versjillende anger luuj*

'Ich zal de madam get helpe', zag de knech, en hae lekde de teiere aaf.
'Zeker is zeker', zag de knech, en hae bónj de kapotde hóndj de moel toe.
'De leefde is blèndj', zag de knech, en hae peuënde 't kawf door ein däöre hèk.
'Praoperheid mót zeen', zag de deensmaag, en ze kaerde de taofel mit de bessem.
'Det blink ouch', zag de deensmaag, en zie wiksde häör sjoon mit sjroap.
'De ieër beware is mer lestig', zag de meid, 'ich bón blie det ich de mien kwiet bön'.
''t Is Nuus', zag de Pruus en hae sjtóng veur Düsseldorp.
'Jao en nei', zag Sef, 'de groate paort is toe, mer de klein sjtuit nog aope'.
'Bekans mis', zag Manes, wie hae nao den hóndj sjmeet en zien sjoanmoder raakde.
'Óm te vrieje mót 't duuster zeen', zag Pieërke, en hae deeg 't leech oet.
''t Grótste leech is de vrouw', zag Pieërke, 'daoveur vrie ich ummer in de sjeem.'
'Waat eine wèndj', zag Pieërke, en hae bloos mit zien vot de kaes oet.
'Ich veursjpel det Slevenhieër kwaod geit waere', zag Pieërke, en hae sjneej zich 't kruuts oet de bóks.
'Ich maak det ich wegkóm', zag Sjang, en hae hóng zich op.
'Ich wól det ich hardluiper woor', zag Sjang, en zien bein wore aafgezat.

‘Doog mich det mer èns nao’, zag Graad, en hae brook allebei zien bein.
‘Alles is meugelik’, zag Maerte, ‘mer ’t wilt mer gein geldj raegene’.
‘Jeder ziene sjmaak’, zag Hèndrikske, en hae sjnee zich ’t mager oet de sjènk.
‘Waat ein werk’, zag Hermke, en hae goof zien vrouw ein pak rammel.
‘Ich bön hie de baas’, zag Joep taege zien vrouw, en hae sjleep ónger ’t bèd.
‘Vrouw-zeen geit nog’, zag Anneketrien, ‘mer widvrouw blieve geit mich get te wied’.
‘Det haet geldj gekos’, zag Bet en zie sjod de koffiebrozele in de tas.
‘’t Is frisj op de zieë’, zag de sjipper en hae voor op de Maas.
‘Det höbs te mis’, zag de baedelieër, en doe beet ’m den hóndj in zien houte bein.
‘Ouch good’, zag de baedelieër, en hae kreeg niks.
‘Dao zeen ich gein gaat in’, zag de sjtruiper, en hae loerde in ein knienspiep.
‘Weer doon hie alles gans geweuën’, zag de herbergeer, en hae sjöpde de sop oet mit zien henj.
‘Weer zólle wènne’, zag d’n advocaat, en hae dach aan ziene geldjbujel.
‘Waat ein prakkezere’, zag de sjnieder, en hae zat de lap naeve ’t laok.
‘Det zit d’r in’, zag de sjmeed, en hae veel in eine nagel.
‘Ich zal dich helpe’, zag de sjmeed, en hae haw gein vuur en gein iezer.
‘Sjtraof mót zeen’, zag de sjoalmeister, en hae oot ’t kèndj de bótteram op.
‘Maak niks oet’, zag de wiesvrouw, ‘went ’t kèndj mer dao is’.
‘Noe geit ’t neet wiejer’, zag de voorman, en hae zoot mit de wage in de baek.
‘Laot mer alles euver dich haer gaon’, zag de voorman, en hae loog ónger ’t raad.
‘Det wènt waal, poeske’, zag de bekker, en hae vaegde mit de kat d’n heite aove oet.
‘Det haet gein zjwaorigheid’, zag de bekker, en hae haw zien broad te lóch.
‘Noe kump ein kunssjtök’, zag de sjoester, en hae maakde de sjoon zónger zaol.
‘Is nog lang neet aovend’, zag de kraojevenger, en hae haw al ein.
‘Waat ein prakkezere’, zag de sjnieder, en hae zat de lap naeve ’t laok.
‘Ich zal dich helpe’, zag de sjmeed, en hae haw gein vuur en gein iezer.
‘Det zit d’r in’, zag de sjmeed, en hae veel in eine nagel.
‘Dao ligk de knoup’, zag d’n directeur taege de chef, en hae heel zien bóks op mit zien henj.
‘Dao kóm ich op trök’, zag de sjpeelman, en hae koos mer ein leedje.
‘Det is anger kaore’, zag de mölder, en hae beet in eine moezekeutel.
‘Alles mit maote’, zag de sjnieder, en hae sjloog zien vrouw mit de éllemaot.
‘Alle begin is zjwaor’, zag de deef, en hae klawde eine meulesjtein.
‘Dao mót ich bie zeen’, zag de deef taege ’t loupend volk, en ze vore hem nao de galg.
‘Det zal mich neet mieë gebeure’, zag d’n deef, wie hae wórt opgehange.
‘Det is ein zónger sjtein’, zag de proemedeef, en hae beet in ein sjlek.
‘Prakkezere is de kuns’, zag de sjreuër, en hae zat ’t sjtök naeve ’t laok.
‘’t Hoof gein kirkewerk te zeen’, zag de metselieër, en hae metselde den altaor sjeif.

• *Sjpreuke van luuj wo get bezunjers mit is*

‘’t Is waal get vääl’, zag de sjelm, en hae moos veur twintjig jaor de bak in.
‘Good euverlèk is ’t hawf werk’, zag de bróddelieër, en hae zat ’t sjtök naeve ’t laok.

'Dao heuër ich dich', zag d'n douve, en ze sjloge hem in ziene nak.
''t Is mich get', zag d'n douve, 'vreuger kreijde de hane noe gape ze allein nog mer'.
'Alles mit maote', zag de zoeplap, en hae drónk de sjnaps mit de liter.
'Ich vènj mien bèd waal', zag de zoeplap en hae kroop in de verkessjtal.
'De wien haet geine sjmaak', zag de zoeplap, en de flesj woor laeg.
'Det zal neet lestig zeen', zag einoug, 'went ich sjterf hoof ich mer ein te sjloete.'
'Eder 't zient', zag d'n eigezinnige taege zien vrouw, en hae zaegde 't bèd in twieë.

• *Sjpreuke van Ulesjpegel*
'Ze hate mich', zag de vos (Ulesjpegel), 'mer ich maak 't ouch dao nao'.
'Wo 't rouk, is 't werm', zag Ulesjpegel en hae wermde zich aan eine paerskeutel.

B. Sjpreuke van bieëster

• *Sjpreuke van de vos*
'Ich wól det ich heim woor', zag de vos en hae zoot mit twieë peuët in ein klem.
'Wo noe op aan?' zag de vos, en hae zoot in de val.
'Die is mich te krómp', zag de vos, en hae koom neet aan de woos aan de balk.
'Noe zólle weer mer beginne', zag de vos taege de hinne, en hae sjnapde de haan 't ieëste.
'Versjrik dich neet', zag de vos, en hae sjpróng op de haan.
'Gojendaag allemaol', zag de vos, en hae sjtook ziene kop in 't hoonderhok.
'Num mich neet kwaolik', zag de vos, en hae beet de aenj de kop aaf.
'De droeve zeen zoer', zag de vos, wie hae neet d'raan koos.

• *Sjpreuke van anger bieëster*
'Alle bate helpe', zag de wouf, en hae oot zich ein mök.
'Alle bate helpe', zag de mök, en hae pisde in de zieë.
''t Is mer eine euvergank', zag de knien, en toen trochte ze 'm 't vel euver de oare.
'D'n tied wurt sjlechter', zag de kraoj, en ze broke de galg aaf.

C. Sjpreuke van d'n duvel

'Vääl gesjrieëf en weinig wol', zag d'n duvel, en hae sjoor 't verke.
'Men mót de kirk in 't midde laote', zag d'n duvel, en hae zat zich tösje twieë begiene.
'Hel taege hel', zag d'n duvel, en hae sjeet taege d'n hómmel.
'Dao kan ich neet taege', zag d'n duvel, en hae bäökde óm zien groatmoder.

Bibliografie

Bakkes, P. (2007), *Mofers Waordebook*. Montfort, Stichting Mofers Waordebook.

Dickens, Ch. (1836), *Posthumous papers of the Pickwick Club.* London, Chapman and Hall [1860].

Heeroma, K. (1947), *C. Kruyskamp, Apologische Spreekwoorden, verzameld en ingeleid door …, 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff. 1947* in: Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde 65 (1947), blz. 313-318.

Kruyskamp, C. (1947), *Apologische Spreekwoorden, verzameld en ingeleid door…,* 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff.

Ulrich, Miorita (1997), *'Bref' comme disait Pépin; Zur Hierarchie der Übersetzungsnormen am Beispiel der Wellerismen*. In: *Die Sprache als Sache: Primärsprache, Metasprache, Übersetzung; Untersuchungen zum Übersetzen und Übersetzbarkeit anhand von deutschen, englischen und vor allem romanischen Materialien*. Tübingen, Narr, blz. 158-163.
Geraadpleegd op 19 sept. 2016 via de link https://books.google.nl/books?id=TFGuSorfvGQC&pg=PA159&lpg=PA159&dq=Miorita+Ulrich+Wellerismus&source=bl&ots=lhhCUz3AU3&sig=2U0hqiuJk31SvOIzHom1ZuyPymk&hl=nl&sa=X&ved=0ahUKEwjkmt270JvPAhXD5xoKHROCDTQQ6AEIHDAA#v=onepage&q=Miorita%20Ulrich%20Wellerismus&f=false

FINALE LIMBURGSE DECLAMATIEWEDSTRIJD 2015 EN 2016

2015

Ter gelegenheid van de Finale Limburgse Declamatiewedstrijd 2015 was het Cultuurhuis in Heerlen op zaterdag 16 mei omgedoopt tot Jongerenhuis van de Limburgse Dialecten. In een zaal met ruim 200 supporters declameerden de 28 finalisten uit de voorrondes in Venlo/Tegelen, Weert, Roermond, Echt/Susteren, Geleen/Sittard en Kerkrade hun gedichten.

Juryvoorzitter Suzan Seegers maakte aan het eind van "eine hieërlike middig" de uitslag bekend:

Groep 3/4
1e plaats: Tijs Rijvers (Venlo/Tegelen)
2e plaats: Evy Lousberg (Roermond)
3e plaats: Chloé Pötgens (Kerkrade)

Groep 5/6
1e plaats: Meike Mooren (Echt)
2e plaats: Maud Lucker (Venlo)
3e plaats: Jolijn Verheijen (Weert)

Groep 7/8
1e plaats: David Jetten (Echt)
2e plaats: Jeike Veenstra (Geleen)
3e plaats: Noor Vanhommerig (Kerkrade)

De jury bestond dit jaar uit Dwayne Horbach (zanger en presentator van de reeks VeldekeKids), Elly Pötgens (toneelregisseuse), Marleen Schmitz (schrijfster van (kinder)boeken), Suzan Seegers (musicalzangeres) en Ton van de Wijngaard (streektaalfunctionaris).

2016

In 2016 was DOK6 in Panningen weer het kloppende middelpunt van de jaarlijkse finale van de declamatiewedstrijd voor de jeugd. Op 21 mei lieten de 29 finalisten aan een zaal, afgeladen met publiek, horen waarom juist zij de voorrondes hadden gewonnen in Venlo/Tegelen, Weert, Roermond, Echt/Susteren, Kerkrade en Geleen/Sittard.

Linda Zijlmans, voorzitter van de jury, maakte aan het eind van een spetterende middag de uitslag bekend:

Groep 3/4
1e plaats: Sophie Sassen (Venlo)
2e plaats: Thijmen Höppner (Weert)
3e plaats: Gijs Broekman (Venlo)

Groep 5/6
1e plaats: Sofie Zeegers (Roermond)
2e plaats: Isa Meuwissen (Echt)
3e plaats: Hannah Vranken (Echt)

Groep 7/8
1e plaats: Kiki Severijns (Venlo)
2e plaats: Senna Valk (Echt)
3e plaats: David Jetten (Echt)

De jury werd gevormd door Linda Zijlmans (zangeres), Elly Pötgens (toneelregisseuse), Marleen Schmitz (schrijfster van (kinder)boeken), Anke Peters (oud-winnares van de declamatiewedstijd) en Ton van de Wijngaard (streektaalfunctionaris).

DECLAMATIEWEDSJTRIED 2015

Winnaer 2015 groep 3-4
Tijs Rijvers oet Venlo

Lache!

Mei den mót ich lache, öm alles wat ich zeen
Ich kóm den nimmer beej, en hou mich oppe kneen
'ne mop is neet nuuedig, nem blik is al zat
Ich wíl waal serieus zien, maar ich lik öm alles plat

Mei den zaet de juf: "Nu is het niet meer leuk!"
Maar had die det maar neet gezag, ich lik alwir in 'nen deuk…
Of saoves thoes aan taofel, vur pap en mam 'n moment van rös
Ich zit zelfs te giebele as ich 't aete gaar neet lös!

Maar met al det leid in de waereld is die lol mesjiens waal good
Want lache is gezónk en lache guuef dich mood!

Susan Janssen

Winnaar 2015 groep 5-6
Meike Mooren oet Ech

Parfum of parfum

'n Awd vruike woondje oppe 5e etaasj
Ging op waeg nao de garaasj.
Ze ging nao de lif, ze haw haos
"Laot gaon, ich höb 'n vol blaos."

De lif stopdje op twieë
't Vruike haw 't neet mieë.
'n Dame stapdje in en in 'n mum
Rook de ganse lif nao parfum.

"Ja," zag ze hieël snel
"Det is 'ne echte Chanel
300 euro per fleske
Kiek mer, ich höb h'm in mien teske."

't Vruike vónj 't neet fijn
Mer de lif stopdje ouch op ein.
Weer 'n dame en in 'n mum
Rook de lif weer nao parfum.

"Ja," zag ze, "ech waor,
Dit is eine echte Dior.
500 euro per fleske
Kiek mer, ich höb h'm in mien teske."

Oppe begane gróndj leet
't Vruike 'ne vreselike sjeet.
"Broen boane van Hak
99 cent per blik, rech oet 't vak."

Piet Aben

Winnaer 2015 groep 7-8
David Jetten oet Ech

Dement

De Prins van ’54 is aan ’t dementere
’t Zaet h’m niks mieë -klatergoud- det jaor van roem.
De zuster zaet: “Vandaag gaontj geer uch amusere
Want ’t is carnaval, g’r wètj waal: boem, boem, boem!”

Ze haet h’m zien medaalje óm de nak gehange
Aan ’n klein tuike, want ’t lintje det woor kwiet.
En merkt inèns: hae is weer achteroet gegange
Ouch DIE herinnert h’m nimmieë aan dae aoje tied.

De zuster dènkt: “Woróm zoe ich de zaak forcere?
Es d’r ’t mitkrig, duit ’t h’m allein mer pien.
Ich gaon h’m vääor de televisie installere
Mit ’n tas kóffie en get extra medicien.”

Ze dènkt: “Ze zègke det de luuj die dement zeen
Net zoa gelökkig kènne zeen wie ich en dich.
En in hun eige waereldje toch hieël kóntent zeen
Mer ich… ich zoog ’t lever aan ’n blie gezich.”

Ze dènk: “Det is de man dae oajt mit sjlók gegoajd haet
Hae woor, waat hieël vääol luuj zich oajt hawwe gewèns.”
En zien medaalje, wo d’r puddink op geknoadj haet
Geit in de sjoondoas bie de foto’s van de Prins.

Arnold Wassen
Echs: Patricia Beijer

DECLAMATIEWEDSJTRIED 2016

Winnaer 2016 groep 3-4
Sophie Sassen oet Venlo

Sjoppe

Sjoppe met mien man vind ik ech neet fijn!
Alles passe, 't ein te groeët, 't ander te klein.
"Gaef mich ein hand, loup noow neet weg!
Kóm ens heej, as ik det zeg!"

Nao ore loupe door de stad,
heb ik 't ech waal ein bietje gehad!
Met euvervolle tasse sleipe weej door de straote.
"Leef mam, had mich toch gewoeën thoes gelaote!"

Maar oh, waat vind ik det te gek,
as weej daonao aete beej de Mac!

Linda Hanraets-Weber

Winnaer 2016 groep 5-6
Sofie Zeegers oet Remunj

Ein zomerwunjerke

Ein beesje zo groot
wie ein körrelke zandj
Zoot op ein eikeblaad
Juus aan de randj.
't Wiebelde, kriebelde
flot op en aaf.
Ich dach bie mien eige:
"Medein völt 't d'raaf."
't Hóng ein paar maeter
hoag baove de gróndj.
Ich wol 'm get zègke,
mer heel miene móndj.
't Dee zo van alles
waat zó'n beesje al duit.
Ich heel mien henj aope,
opvanges gereid.
't Waas ein mirakel
waat det beesje neet al kós.
't Riskeerde te vääl
en asof 't zo mós,
't Blaedje det weegde,
't beesje det veel.
Ich waas blie det ich dao waas,
En mien henj aope heel.
't Waas get verduzeld,
't had zich versjrik.
't Stèlt neet vääl veur,
As zó'n beesje zo ligk.
Mer zónger det ich 't
nog wis van te veure,
zoog ich opins
ein klein wónjer gebeure.
't Dreijde zich óm,
zat zich rech op de bein
en vaajde twee zilvere
vleugels oet'trein.
't Zoot zich ins aaf
en toen zónger pardón
vloog 't ómhoog
regelrech nao de zón.

Winnaer 2016 groep 7-8
Kiki Severijns oet Venlo

't Ierste kösmuulke

Jónges vind ik dóm,
die doon altied hiel stóm.
Ze peste, schrieëve, speje op de grónd,
doon ruig en crosse met eure fiets waat rónd.
Meine det zeej stoer zien en oersterk,
zumpe neet, nae det is maedjeswerk.

Jónges dinke det zeej alles meuge en kinne.
Dao kin ik as maedje neet aan winne.
Die hove neet te poetse of aaf te wasse.
Die kinne blieve staon as zeej mótte plasse.

Die boere, laote fieze puupkes
en staon altied beejein in gruupkes.
Want allein weite zeej zich gen halding te gaeve
en praote d'r maar waat naeve.

Nae, jónges, ik mót d'r niks van hebbe… wies lets.

Dao kwaam d'r mich toch eine beej ós in de straot woeëne.
Ik waas geliek van slaag en in de boeëne.
Kós neet mier aete, laot staon slaope,
mien ouge bleve kónstant aope.

Um um te zeen en niks van um te misse,
ik wis 't zeker, det is d'r miene, jao det is se!
Nao 'n paar waeke ware weej 'n stel
Maar, waat geit det in de leefde snel.

In de gats, twieë deure beej ós naeve,
Haet hae mich toen 'n kösmuulke gegaeve.
Vanaaf toen, det mót ik ierlik bekinne,
vind ik jónges waal leuk, al is 't winne.

Leo de Ronde

A G'NE BOAN[1]
Peul, pómpe en pöthuuskes in Zuud-Limburg

Els Diederen, Valkebergs

Drinkwater waor in vreuger tieje dèks 'n groate zörg. Oos veurouwersj mooste tot 'n ièw geleje hièl väöl meujte doon um dao aan te kómme, zoawaal veur ziechzelf es veur 't viè. Dat beteikende ederen daag 'ne gank nao 'n bron, pöt of pómp, örges in de buurt, sóms wiejer weg. Dat is niks vergeleke mèt allewiel, noe drièje veer gewoon de kraan ope en 't water löp, zoaväöl, zoalang en woa v'r wille. Zelfs euver de temperatuur hove veer oes neet drök te make.

Ieëpe (Epen), aan de Paulusbron, 2011[2]

Berg (Valkeberg), drenk en pöthuuske, 1936 (CRCE[3])

En bekans op dezelfde plek de replica, 2009

Umdat water van laevesbelang is veur miensj en deer, vestigde luuj zich in vreuger tieje leefs in de buurt van oppervlaktewater, meistal 't dal van 'n rivier of baek. Mestreech is b.v. óntsjtange aan 'n doorwaadbaar plaats in de Maas, dat zou ouch de verklaoring zin van de naam Mestreech of de Latiense naam Mosa Trajectum. Es gein oppervlaktewater in de buurt laog, ging me euver tot 't grave van 'ne pöt[4]. Dat weite veer van verhaole oet de biebel. Vanoet de Romeinse tied zint oes diverse locaties van waterpötte bekènd vanwege recente opgravinge. In 'Sjteinland', de naam van 'n archeologisch rieksmonument bie Arensgenhout, zint dat reste van 'ne Romeinse waterpöt. De Romeine in Coriovallum (Heerlen) boewde al 'n soort waterleiding, ze gebruukde 't water oet de Caumerbeek es aan- en de Gelaenbeek es aafveur van hun therme.[5] Pas saer riviere en baeke vervoeld raakde van allerlei soorte aafval, moos me op zeuk nao ander bronne. Dere drónke vanouds oet 'n baek of waterpool.

Tot zoa'n 2-3 ièwe truk drónke luuj nog raegewater oet de (houte) ton, dat waal ièrsj gekook waor. Es veurbeeld dat nog lang oet de rivier woort getap, geldt de Geul bie Valkeberg rónd 1875. De inweunersj van Geulem, Berg en Vilt drónke in de zomermaonde gewoon daovan, óndanks dat 't aafval van de vlakbie gelaege polfermeule 't water veróntreinigde. Die van Houtem èvvel lete allein 't viè drin drinke.[6]

Toponieme mèt de naam van 'n baek of mèt 't suffix baek, bik, brook en bron wieze nao nederzèttinge mèt water in de buurt, zoa-es Baek, Gääl (Geulle), Mechele, Gebrook (Hoensbroek) en Sjoanbron.[7] In Norbik (Noorbeek) is

De Brigidabron mèt pómpepileer aan de Wesj bie Norbik, 2005

buurtsjap 'de Wesj' geneump nao de ouw wesjplaats, die zich metein achter de Brigidabron bevingk. De buurt De Roeëpöt (De Rodeput) in de gemeinte Zumpelveld (Simpelveld), haet ziene naam te danke aan 't iezerriek bronwater ter plaatse.

Waterpötte woorte gegrave um gróndwater nao baove te kènne haole. Dat gebeurde op 't eige erf of, es dat neet meugelik waor, in de dörpskern veur gemeinsjappelik gebruuk. Sjtraotname es Putwaeg, Putsjtraot, Putberg, Putveld, Putgats, Putbrook herinnere dao nog aan.

Noe de meiste hoeshouwes al bekans 'n ièw sjtruimend water höbbe, huère de pöthuuskes en pómpe tot de historie. Ze valle in de categorie (klein) karakteristieke landsjaps-cultuurmonumente. In Zuud-Limburg bevinge zich op dit moment, veural op 't plateau gelaege, 13 openbaar waterpötte en 1 pómp mèt de sjtatus van rieksmonument, terwiel dat in de res van Limburg 1 pöthuuske (St. Wilbersput in Meijel, geboewd 1900, vermelding 1325[8]) en 7 pómpe zint.[9] In Nederland bevinge zich concentraties waterpöthuuskes es monument veurnamelik in Overijssel, Drente en Gelderland, veur de res veurnamelik pómpe.[10] Wat de rieksmonumente betref zint in Mestreech nog twiè paerdsjdrinkbek gekwalificeerd (Boschsjtraot en Stationssjtraot).[11]

Böatenake (Beutenaken), veurt of door-waadbaar plek in de Gulp, 2008

Mameles, doorwaadbaar plek in de Selzerbach (Sinzelbeek), 2007

Pool, koel, maar, drenk

In de dale maakde boere, luuj en viè gebruuk van wiejersj (vieversj) b.v. in Baek of Wieënesroa (Wijnandsrade) en doorwaadbaar plaatse ('n veurt) in riviere en baeke (Maas, Geul, Gulp, Gelaenbaek en hun ziebaeke).

De plaats- of veldname 'veurt', 'väört', 'voort', 'voorde' of 't suffix tricht / treech (Lat. trictum) gaon truk op zoa'n doorwaadbaar plek, woa doorheen bie lièg water euvergesjtaoke koes waere.[12] Bieveurbeeld in Böatenake (Beutenaken) door de Gulp, in Mameles door de Selzerbach en in Ter Feurt bie 't Breer (Barrier) door de vreuger Zevensprongbaek (sprong = bron). Väöësj (Veurs, Voort bie Voeren, B.) lik aan de gelieknamige baek.

Naodat de luuj zich allerièrsj in zoa'n baekdal houwe gevestig, ginge ze op e gegaeve moment van dao oet nao baove 't plateau óntginne. Aan de aanvankelike benaminge van bepaalde gehuchte kent me de relatie met 'n 'moderdörp' soms nog aaflaeze. Zoa boewde de hière van Gulpe 'n Mariakapel op de berg 'Maria ad Gradus', woa de naam Mergraote (Margraten) vanaaf zou sjtamme, meh me zag ouch Gulpen op den Berg. Segietere (Sint Geertruid) heesj ièrsj Breust op den Berg, Bruusterbösj (Bruisterbos) kump van Breust en bosj en Herkenter (Herkenrade) waor in 't begin Eijsden op den Berg.[13] De waterwinning baove waor èvvel problematisch. Umdat hie gein oppervlaktewater aanwezig waor, ging me langs de groate waeg en op diverse plaatse in 't dörp gemeinsjappelike waterpeul aanlègke. Luuj zagte: *koel, maar, drink of drenk*, ze waore eigelik bedoeld veur de dere. De plaatsnaam Termaar sjtamp van zoa'ne waterpool. *Maar,* Latiens *mare*, beteikent 'meer'. Sommige groate boerderieje houwe 'nen eigen drenk.

Dèks óntsjtóng 'n koel umdat me leim houw oetgegrave veur 'n vakwerkhoes es völling of reparatie van de gevlochte weng en veur de din (deersjvloer). Me gebruukde de leim ouch veur 't fabricere van fómme[14], dat waore klute

van 'n gedruèg mengsel van kolegruus, rölle leim, sjlibmergel en get luèter (wesjwater), um daomèt d'n haard en 't fornuis te sjtaoke. Mergraote houw zelfs 'n Fómmesjtraot, es opsjlaagplek van die sjtaokbrigke. In de zoageneumde leimkoele woort de leim weggesjtaoke en de baom waterdich gemaak door keu of wèrkpaerd dreuver te laote trampele. Ouch dege ze de baom waal bedèkke mèt gelooide derevelle.

'ne Pool kreeg zie water van sjniè en raege wat van de daker van hoezer, sjure en sjtel leep via götte en ander waterluipe. 'nen Inkele waor gevöld mèt bronwater. Zien veurnaamste functie waor, wie gezag, 'nen drenk veur 't viè meh ouch veur de bezjwètde paerd um te baaie; um de sjees of dogkar in zuver te wesje en veur sjroeb- en wesjwater. Teves fungeerde hae es blöswaterveurraod bie brand. D'n dörpstummerman leet 't hout veur 'ne te make karrenaaf of veur 't gerièmsj van e vakwerkhoes drin oetloge of oetharde. Meh neet allein hemelwater leep in die koel, ouch de gier van 't viè en 't mèswater kaom drin terech. Op zienen sjtruim naom 't water nog de nuèdigen drek mèt. Dat alles zörgde veur onnöt (vies) water. In 'n druèg periode, es de watersjtand lièg waor, kaom de maoj (pratsj) teveursjien. De baom woort dan oetgemaojd, de sjlam op de sjlaagkar gesjmaete en verzameld op 'ne houp. Nao 'n paar sezoene, minstens de winter en zomer euver, woort de massa mèt kalk of fiene mergel vermengk um, es prima mès, akker en wei te drekke. In de druègdale bevóng de koel zich in 't liègs gelaege gedeilte van 't terrein. Es 'r toegesjlib waor, moos obbenuuts gebaggerd waere.

Naeve de groate openbaar koele laoge hie en dao nog de nuèdige klein kuulkes. In de weie waorte de peul meistal speciaal oetgegrave.

Haof en pool aan de Schonepoel in Berg (bie Valkeberg), ca 1930. Hie kaom 't viè drinke, dat daonao, via vièdriefwaeg, diverse kante oet ging. Aan ein van die waeg haet me 'ne ouwe, aardewerke drinkbeker opgegrave (gedetermineerd 1275)[15] (Foto CRCE).

Um te veurkómme dat 't water toegreujde mèt eendemoos (kroos), wat trouwens gewild greujvoor waor veur de pölle (jóng hinne), krege de meiste gemeinsjappelike dörpspeul aan de zuudzie 'n begreuiing van knotwieje (knotwilgen), èsje (essen), deunehègke en aelzesjtruuk (els). Zoa bleef 't water keul en zónder alge, daobie druègde hae neet zoa sjnel oet. Rónd en in de pool óntwikkelde zich 'ne apaarte flora en fauna. Aan de waterkant greujde moerasplante zoa-es dotterblome, lisje (lis), reet en reetsigare (lisdodde). In de zomer sjaerde boerezjwalbere euver 't water um dansende mögke te vange. Vleermuus ginge saoves op zeuk nao voor. Op zjwoel zomeraovende klónk, sóms oerelank, 't gekwaak van kwakkerte of 't lokgeroop van kroddele (klungelkes of klökskes) (vroedmeesterpad). 't Geluid van de lètste besjteit oet 'n heisj monotoon gefluit, wat klink es 'n klokkesjpel es mièrder mennekes tegeliek bezig zint, mèt eder hun eige toanhuègde. Wiejer laefde sjière (libelle), 't gaelboekvuurpadje, watersalamandersj, sjpringsjtaarte, wantse, kaeverkes, watertorre, watervluè en koeleköpkes (kikkervisjes) rónd en in 't water. Vösje zaote neet drin, umdat 'r gereigeld oetdruègde of oetgebaggerd woort.

De dörpsjeug houw zien eige sjpelkes rónd de pool. Lietsje of sjievele dege ze mèt platte sjteinekes, die ze euver 't water lete duke en sjaere. In de winter woort gekejd, gesjaats of mèt 'ne ieswagel of sjtool drop gesjleid. Kinger vónge 't sjpannend um koeleköpkes te vange in 'n glaas water. Sjtoer jónges daagde zich ónderein oet wae eint dörfde aaf te sjlikke! Sóms waor 't 'n gevièrlike sjpeelplaats, veural umdat vreuger bekans nemes koes zjwumme. Wat de ouwersj dan dege um hun kinger te waarsjuwe waor, ze aafsjrikke, wie gebrukelik mèt bang verhaole. Dat in 't water 'ne haokeman hoesde, dae dich 't water in trok es se te kort bie kaoms. Of, es 'ne jóng, sjtaonentaere op de rand, in zien patsj zoaväöl meugelik sjière probeerde te vange, dat es zoa'n bièske in zien haore terech kaom, ziene ganse kop kaal gesjaore moos waere. Degene dae kwakkerte vóng, um die mèt 'n sjtruèsjpier op te blaoze, kreeg te huère dat de ander kwakkerte sjnachs zien teng kaome tèlle...

In 1930 waore nog väöl koele intak. Bieveurbeeld op 't plateau in Mergraote nog 28, in Keer 18, in Hóntem 6, op 't Root 5, St. Antoniusbank 2.[16]

In Katsep (Catsop) geit de naam 'Aan d'n Dreesjpool' truk nao 'ne pool dae hie op d'n dreesj[17] gelaege haet es drenk veur de dere. Allewiel lièt 'n kunswerk op die plek dat good zeen. De toponieme Krapool (Crapoel) (van kroddelpool?), Schonepoel (Berg), Plaskoel tösje Suub en Iezere (Sibbe en IJzeren) en Dreenk (Voere, B.) verwieze in hunne naam nao zoa'ne waterpool binne hun grenze. In Dreenk bevingk zich tegeneuver d'n drink 'n sjtruimende waterbron mèt zuver water. Dao sjteit nog 'ne incomplete pómpepaol zónder zjwungel...

In g'n Bauerkoel, 2016

De plek 'g'n Bauerkoel' (ouch Marepool) in Termaar (in Mergraote) geuf oes noe nog 't beeld zoa wie 't in minnig dörp oetgezeen moet höbbe: 'n paar häöf gelaege aan 'ne waterpool, 'n veldkruus taege 'ne boum, get kopwieje, 'n mergele kapel en 'n traditioneel zjwungelpöthuuske.

Ouch op de Boanhei (Baneheide) is nog zoa'n nostalgisch dörpsgezich intak mèt pool, pöthuuske en 'ne groate gesjlaote haof in kundersjtein.

In Hozelt (Holset) veur de kèrk bevingk zich 'ne pool bie 'n Lourdesgrötsje en de Lambertusbron. Aan die bron is 'n legende verbónge. In de prehistorie zouwe de Eburone op de heuvel 'ne tempel höbbe gehad, gewiejd aan de aafgod Bel. In 692 kaom bisjop Lambertus van Mestreech de door Bel vergiftigde bron zaegene, toen de inweunersj zich bekièrde. Bie de wiejing versjeen 'nen draak dae Lambertus wegjoog. Saer zou de wonderbron de Heilige Lambertus es petroan höbbe[18]. 't Sjtilsjtaond, brak water in de pool waor van sjlechte kwaliteit umdat vääl verontreiniging drin zaot van aafvalwater, mès, óngesiefer, waeg- en plantereste. Vanwaege ziektekieme en ónhygiënische toesjtande, mèt es gevolg krenkdes en zelfs epidemieë bie 't volk, zint de peul op e gegaeve moment vervange door betonne bek of later ouch ouw badkoepe, die nao de aanlèk van de waterleiding gevöld koeste waere mèt water oet de kraan.

Sumpel takelraad in 'n oud pöthuuske op 'ne binneplei van 'nen haof bie Meersje. (Nat. foto-archief)

Waterpöt

Tot 1925 houw eder dörp, gehuch, buurt, plein en sjtraot 'ne openbare drinkwaterpöt of 'n pómp opgerich door buurtbeweunersj of 'n pötbesjtuur. Kesjtièle en groate hièrehääf houw meistens 'n eige veurziening. Mestreech tèlde rónd 1800 140[19] openbaar waterpötte, alhoewaal me dao toen al 'ne tied bezig waor um dao pómpe op te plaatse, in 1900 waore tr'sj nog mer 6 euver. Heële (Heerlen) houw in 1800 vief openbaar waterpötte, terwiel in 1900 in de ganse gemeinte 34 pötte aanwezig waore.[20]

Inweunersj van 'n buurt haolde edere, of um d'n anderen, daag frisj drinkwater oet de pöt, te voot, gedrage in ein of twiè ummere (of tobbe) um dat thoes euver te sjötte in 'n pötbaar, die in de achterkeuke of op d'n aere[21] sjtóng. De wesj sjpeule deeg me in de baek, aan de gezamelike wesjplaats en zich zelf wesje aan de privépómp (meistal manne) of mèt water oet de lampètkan. In bad ging de familie ums de beurt in de zinke badkoep (of tien). Mèt 't begin van de aanlèk van waterleiding in 't ièrsjte kwaart van de twintigste ièw raakde de waterpötte en pómpe langsaam in onbruuk um plaats te make veur sjtruimend water oet de kraan. In sommige gehuchte kaom die aansjleting pas jaore later. In Ieëperhei (Eperheide) bieveurbeeld boewde ze in 1939 nog 'ne waterpöt en 't gehuch Vink baove Wienesroa en Voere (B.) krege pas in de jaore 60 'n aansjleting.

Mergele pöt mèt veldbrandsjteine opboew in Sjtokkem, 2016

't Grave van 'ne pöt in de mergel

In Zuud-Limburg zit op 'n bepaalde huègde mergel in de grónd. Bie 't grave van 'ne pöt in vreuger tieje ging me es volg te werk[22]. 'n Plek van 'n tièntal vootsjtep in 't veerkant woort óntdaon van de lösjlaog, de dikke leim en de kiezellaog. Dan begoes me 'n trechtervörmige koel oet te grave. De grónd bewaarde me es reserve, um later wir bie te kènne völle. Bie de mergel aangekómme, sóms waal 25 maeter deep, woort ièrsj de rinkvormige sjach (doorsjnee 1.20-1.50 m) bekleid mèt mergelsjtein, vuursjtein, haerd, baksjtein of houte belk en iezere sjtange um te veurkómme dat de boel zou insjtorte en teves veur de veiligheid van de wèrkman.

Daonao kaome sjtoatbeitel, biele en sjeetload aan bod. De wèrkruumde bedroog zoa'n anderhauve maeter bie twiè en 'ne hauve maeter in de deepde, bie 't leech van 'n sjtalluuch. 't Waor zjwoar werk, dat in aafwisseling ging mèt de handlengersj. Mèt de bergbaom, 'ne sjtoatbeitel mèt 'ne *knik*, kapde me 'n sjleuf in de runde op de gewunsjde pötrónding. De vaste binnemassa in de mergel woort losgekap of gebraoke. De handlengersj, die baove sjtónge, takelde via 'n provisorische pötröl, die sjteunde op twiè X-vörmige houte sjteune, mèt e diek zeel (kempetouw) woa-aan 'ne veerkante ophaolbak hóng, de mergel nao baove. 't Sjeetload zörgde deveur dat me loadrech nao ónder ging. Hièl hel

mergellaoge houwe de naam *haerd* en *touw.* Soms mooste vuursjtein weggekap waere. De groatste exemplare gebruukde me es sjampsjtein bie de inriepoort van de boerderie. Es dan op e gegaeve moment 't water es ièrsjte helder water langs de pötwand siepde, graof me nog e paar maeter door en es bleek dat genoeg watertoevoer waor, dan waor 't grave gereid. Op 't ing takelde ze de pötteboewer van ónder oet de pöt, gezaete in de ophaolbak, nao baove.

'n Ander, nujer methode maakde gebruuk van betonne of metale ring. Um te beginne woort in 'n gegrave laok 'ne betonne rink geplaats. Vervolges ging me dao ónder de grónd weggrave, mèt es gevolg dat hae zakde. Dan ging de twiède rink baovenop de ièrsjte en zoa wiejer. De weng van de pöt hoofde neet aafgewèrk te waere. 't Water in de pöt besjting oet hemelwater dat ièrsj door de baovegrónd is gezak en vervolges door de mergel is gefilterd. Daorum waor 't zuver, ieskoud en kalkriek.

Vinkeberg (Sjin op Geul), pöt mèt eenvoudige takelinstallatie, 2016

Op de grónd woort noe 'n muurke opgetrokke, mèt dao-op 'n takelinstallatie. 't Ophaole van water ging op de sumpelste meneer mèt de hand, door 'ne pötummer of tob aan 'n lank kempetouw[23] nao baove of euver 'n rol of ketrol te trèkke. Dat waor de zoageneumde trèkpöt. Woa 't gróndwater tamelik kort aan de oppervlakte zaot, dege de luuj 't soms mèt 'ne lange sjtek mèt 'nen haok draan, b.v. in Sjtraobaek (bie Houtem) is bekènd dat dat gebeurde in 'ne privépöt bie 'nen haof.

Koajónges sjmete waal ins rotzooi in de pöt. Soms veel 'n kat, 'ne hond of 'n moes drin. 't Kaom ouch veur dat luuj in de pöt vele en verdrónke, mèt 't gevolg dat 't water verontreinigde. Daorum bedèkde me de bovekant mèt twiè houte dèksele, iezere vlechwerk of gaas. Um te veurkómme dat sjtöb, blaar, tekskes of andere voel in 't drinkwater terech kaome, ging me rónd de pöt 'n pöthuuske tummere. Dat begoes in de twiède hèlf van de 19de ièw.

Suub (Sibbe), veurmalige waterpöt aan de Bergsjtraot. In 1944 ramde, ondanks de sjampsjtein op de heuk, 'ne legerauto van de Amerikane 't pöthuuske, dat daonao neet miè opgetrokke is gewore. (Nat. foto-archief)

Karakteristieke pöthuuskes in Zuud-Limburg

In Zuud-Limburg besjting zoa'n pöthuuske traditioneel oet 'n ongevaer 65 tot 75 cm hoag, in 't veerkant rónd de pöt opgetrokke muurke van materiaal wat in de umgeving te vinge waor: hout, mergel, Kundersjtein, veldbrandsjtein of sjpeklaoge. Dao-op kaom 'ne (eike) houte sjtool mèt 'n zaaldaak gedèk mèt panne of leie. 'n Hèkwerk van houte latte of 'n iezere sjtankètsel róntelum zörgde veur de veiligheid van kinger en dat veugel neet in 't water poepde. 'n Drièjpäörtsje gaof toegank tot de pötummer. Tösje de sjtiele van 't huuske zaot de wel (pötrol) verankerd, woa-um de nuèdige maetersj touw (zeel) opgerold zaote um d'n ummer nao baove te trèkke. 't Touw waor zoa lank dat es 't ein ing baove aan de wel waor, 't ander ing 'n sjtök in 't water laog. Aan beids kante hóng 'nen houten pötummer mèt 'nen inhoud van ca 25 lieter.

Houte zjwungelraad vasgezat mèt 'ne iezere pin binne in 't pöthuuske van Raath (Bingelrade), 2016

Veural op de plateaus waore de pötte tiëntalle maetersj deep, tot soms miè es 70 m. Dat trèkke vroog väöl krach, later woort 't zeel daorum vervange door 'ne sjtaole kabel. Door aan 'n groat iezere pötraad mèt zjwungel te drièje, koes via 'n sjtèl tandraar, de wel in bewaeging gebrach waere. Terwiel 'ne laege ummer nao ónder ging kaom de volle nao baove. Zoa óntsjtóng de zjwungelpöt. De meiste pötraar zaoge-n 't zelfde oet want ze kaome oet de iezerfabrieke in Luuk. Mèt 'nen iezere pin koes 't raad sjtop gezat waere um zoa óngehinderd d'n ummer laeg te kènne sjötte in de eige ummere, eder mèt 'nen inhoud van 10 lieter. Daoveur zaot um de sjtang aan beids kent van de pötrol 'ne verplaatsbare iezeren haok woa de luuj hun eige ummere aan koeste ophange. Mèt twiè heng sjot me 't water oet de pötummer ièrsj in d'n eine en de res in d'n andere euver. Väöl pöthuuskes houwe èvvel daoveur 'n helsjteine, zinke of houte göt (sommige zagte *grub*, *krub* of *traog*), die nao boete 't pöthuuske leep, woa-oet getap koes waere in de eige ummere. Um bie raege en sjniè druèg te kènne zjwungele, houw zoa'n pöthuuske aan dae kant 'n wied euversjtekend daak.

Nao 't völle ginge de ummere aan 'nen houte pöthaam of 'n jök van wiejehout (wilg) um vervolges nao heim gedrage te waere. Dao kump de oetdrökking: *Eine gank pöt* (= 2 ummere water) vandaan. Dat drage herinnert oes ouch aan 't oud kingerleedsje: 'Twee emmertjes water halen, twee emmertjes pompen'. De pötummer of -tob, hie en dao d'n eker[24] geneump, waor aanvankelik van eikehout, besjlage mèt iezer. Draagummere waore van zink of email.

In 't geval 'ne pötummer op de baom van de pöt bleef ligke, moos dae mèt 'nen iezere pöthaok nao baove gehengeld waere.

Cadier en Keer, traditioneel pöthuuske, 2016

Wel en tandraar in de zjwungelpöt van Herkenter (Herkenrade), 2011

Aolbaek, wel, tandraar en zjwungelraad, 2016

Pöt haole

Pöt(water) haole waor meistal vrouwluujswerk, die zich dan get goods aandege, in eder geval 'ne zuvere sjolk. Umdat de aafsjtand soms wied en 't luchte van vol ummere aan 'ne haam zjwoar waor, doerde *'t pöt haole* soms 'ne ganse tied. Dan dook de sjörger(ster) op e gegaeve moment ónder d'n haam oet um effe oet te röste en es me in gezelsjap waor dan koes die paus lang doere. De inweunersj van 't gehuch Kuiteberg (Keutenberg) bie Sjin op Geul houwe-n 't ech neet mekkelik. Umdat ze zelf geine waterpöt houwe, zaot niks andersj drop um 't drinkwater te haole ónder aan de berg oet 'n bron in de Geul: de Gronzelepöt[25]. Daonao mooste ze mèt de zjwoar las wir ettelike hónderde maetersj, euver 'n sjmaal paedsje, truk de berg opsjravele (22% helling). Ouch dege de vrouwluuj dao de wesj sjpeule...

Twiè vrouwe mèt twiè kinger sjpeule de wesj en haole water aan de Gronzelepöt ónder aan de Kuiteberg bie Sjtokkem, ansichtkaart, 1910

Thoes ging 't water in de pötbaar, de baar mèt pöt, want de luuj zagte *pöt* (zónder lidwoord) taege dat drinkwater. Mèt de pötbaeker of 't heifke[26] (inhoud 'nen hauve lieter), sjöpde me 't water droet. Bie 't werm middigaete waor 't de geweunde um 'n glaas pöt te drinke en aan gaste presenteerde me sóms gruètsj of mèt 'ne gekke sjlaag echte *barewien*. Wien en beer kaome allein op kèrmes en hoagfièsdaag op taofel. 'Biologisch en gezónd', zouw me allewiel opmerke, alhoewaal 't pötwater neet ummer zoa zuver waor es gedach. Es wesjwater voldeeg

pötwater neet, umdat te vääl kalk drin zaot, wat geine sjoem produceerde. Wesje deeg me daorum in de baek of in raegewater oet de ton. Veural in de dale, woa 't gróndwater neet deep zaot, waor miè gevaor van vervoeld water, mèt es gevolg dat op diverse plaatse besjmettelike krenkdes oetbraoke. In Meersje b.v. waarsjuwde 'n gezondheidscommissie in 1903 veur besjmettingsgevaor umdat in de buurt van de pöt mèshuip laoge en in de gemeinte St. Pieter woorte publicaties opgehange vanwege cholera in 1909. De pötte in Bieëmele (Bemelen) en Cadier ligke op ca 20 maeter van 't kèrkef. Umdat luuj zelfs water oet 't kanaal drónke en bleve drinke, gaof de gemeinte d'n opdrach um petrol in 't kanaal te sjötte ónder toezich van de *bao*, de veldwachter. 1911 Waor 'ne druège zomer, mèt es gevolg dat peul en pötte druèg kaome te sjtaon. Boere lepe kilomaetersj mèt hun viè nao 'n baek. 't Pötte ging op rantsoen, veur edere bewoner eine ummer. Op 'n lies noteerde de pötvereiniging naam en tied veur 'n ièrlike verdeiling. In daezelfde tied heel 't leger 'n oefening in Limburg. De militair artse cóntroleerde es ièrsjte 't water in de pötte, en wat bleek? 't Zaot vol Typhus-bacterië en woort dus aafgekäörd veur soldaot én paerd! Zelf krege ze toen water van de koele (mijnen), èvvel de bevolking trok zich niks aan van 't gegaeve en bleef water oet de pöt drinke. 't Gekke waor dat nemes krank woort.[27] In 1920 ginge diverse waterpómpe in Houtem op sjlaot i.v.m. besjmettingsgevaor, umdat zich mèshuip in de buurt bevonge.

In Geulem dreug 'ne jóng 'ne pöthaam mèt twiè ummere. Rechs löp de Geul-meuletak nao de watermeule (ansichtkaart)

Mergraote, centraal in 't dörp gelaege, traditionele, nog besjtaonde waterpöt bie de kèrk. Aan de veurkant zit de helsjteine göt (CRCE, 1989)

Nieswieler (Nijswiller), geetiezere dörpspómp, 2008

't Water oet de pöt, wat lekker keul waor umdat 't van deep oet de gróndkaom, woort nao de aansjleting op de waterleiding toch nog lang gebruuk um te drinke. Ouch ging me nog 'ne ganse tied door um daomèt boter te karne, die dan hel genoeg woort um te verveure nao de mert. Daorum zint nog redelik get pötte bewaard gebleve, meh door de jaore ging 't verval door. Väöl pötte euverwoekerde, sjtinge in de waeg, woorte toegesjmete of gedemp. Naoderhand zint hie en dao pöthuuskes, naodat ze vervalle of verdwene waore, ter plaatse wir opgetrokke um de dörpskern 't oud, vertroewd beeld truk te gaeve. Dat 't laeve rónd de waterpöt in 2016 nog laef, leet Èèsjde-Mergraote (Eijsden-Margraten) zeen, woa de sjtichting Muziek- en Theaterproducties in oktober 2016, i.s.m. 't Mergelland Mannekoar, Mergraotes toneelgezelsjap, de Jonkheid van Mergraote en Breust, dansgroep Big Girls Tebannet, hermenie Concordia en zenger Laur Rutten, 'n theaterveursjtèlling presenteerde, die sjpeelt rónd 'D'r Pöt' (van Mergraote) in 't jaor 1541.

Pómp

In 't geval 't gróndwater neet deep zaot of es 't pötte neet sjnel genoeg ging, bie brand b.v., ging me euver tot pómpe. Dan woort de pöt aafgedèk mèt 'n plaat of 'ne sjteinen dèksel mèt 'n laok drin woadoor 'n zuugbuus, tot ruum in 't water reikde. 't Pómpe gebeurde mechanisch, door 'ne zjwungel op en neer te bewaege zörgde 't drökversjil dat 't water nao baove woort gedreve. Meistal sjting 't apparaat taege 'ne bak- of natuursjteine pilaer of moer. De pómp zelf kaom van 'n fabriek en waor gemaak van geetiezer en load, soms van kaoper en tin. Mèt toen vergeleke is de pómp noe de kraan; de pómpesjtein d'n aanrech

Èèsjde (Eijsde), pómp mèt 'ne sjtruè jas (foto Nat. foto-archief)

en de pómpbak de gootsjtein. De loodgieter heesj vreuger pómpemaeker. In 't geval van brand ginge vriewilligersj op 'n rie sjtaon, vanaaf de brand tot aan de pómp, um van hand tot hand laere brandummere door te gaeve, die deende um de hand-brand-sjpuite te völle. Daegenige dae pómpde verdeende zich 50 cent.[28]

Taege bevreze krege de pómpe sjwintersj 'ne jas um van jute zek en sjtruè. Dèks tummerde me 'n houte kas drumheen, die dan opgevuld woort mèt isolatie-materiaal. Me moos in de winter trouwens veurziechtig te werk gaon, want rónd pöt en pómp waor 't 'ne hendige glitsje boel. 't Waor 'n taak van de luuj zelf um de zaak op orde te houwe, door zand te sjtruie of 't ies weg te haole. Zeker is dat 't gein plezeer waor um dich sjwintersj mèt dat ieskoud water te wesje...

Sociaal functie

Umdat van eder hoeshouwe bekans ederen daag emes nao de pöt of pómp moos gaon, moet dat af en toe 'n laevendige, mesjiens waal drökke bedoening zin gewaes. In eder geval waore de waterdragende vrouwluuj, mèt d'n haam op de rök woa-aan twiè ummere hónge, 'n vertroewd beeld op sjtraot. Vanzelf dat me zich onderein alle nuujs vertèlde van 't gezin, de familie en de buurt en alle leef en leid deilde. Soms houw me zoaväöl te vertèlle dat me vriewillig 'n beurt euversjloog. De gesjprekke koeste soms hendig oetloupe. Luuj zagte dan: *Dao waert 'n 'baar gebónge'*, in dit verband 'n hièl toepasselik gezèkde. Allerlei activiteite en zake betreffende de gemeinte, de politiek, de kèrk en van diverse vereiniginge (voetbal, toneel, sjötterie, hermenie), fièste, noadsjlach, veiling, mert, kèrmes, trouw-aankondiging, sjterfgeval gaof me hie door. Ofwaal persoonlik onderein of soms te laeze op 't aanplekbord of op e sjtök papier. Soms hóng hie de brevebös en 'n veldkruus. Op dees meneer fungeerde de waterpöt generaties lank es trefpunt van de luuj en waor 'n ankerpunt van de gemeinsjap. 'ne Pötmeister keek of alles ordelik verleep, 't pötbesjtuur zörgde veur 't onderhoud en veur 't in sjtand houte van de pöttradities en aciviteite. De gehuchte Hoontem (Honthem)

Oud-Berg, pöthuuske op de driesjprunk baoven op de Geulemerberg, 1913. Op de achtergrónd op sjtraot löp 'ne groep dames mèt witte sjölk um (CRCE)

en Dringsele (Trintelen) organisere noe nog eder jaor 'n pötfiès.

't Gezèkde: *Dae zit in de pöt* beteikent dat hae 't neet miè zuut zitte, dat hae gein oplossing miè zuut veur zien probleme. *Loup nao de pómp*, bezige de luuj es vlook of krachterm es reactie op 'n onaangenaam opmerking, verzeuk of veursjtèl. 't Beteikent: 'gank weg, hoepel op.'

ca 1920. 't Is drök aan 't pöthuuske baovenop de Geulemerberg in Berg. Twiè vrouwe zjwungele aan 't weus pötraad. Emaille ummere sjtaon greid um gevöld te waere. Eine man dreug 'nen haam mèt ummere, 'nen andere verveurt mesjiens per fiets? Maedsjes en vrouwe höbbe allenei 'ne sjolk um, jónges en manne patsje op. Ederein dreug laere sjeun, terwiel klómpe in daen tied normaal waore op 't platteland. Waor 't mesjiens zóndig?

Baar

'n Baar[29] is 'ne sjteine of aardewerke pot mèt oare (handvatte) um aeteswaar in te beware, wie eier, zoermoos, braekboane en sjroap. De baar woa-in pöt woort bewaard kaom meistal oet Raore (Raeren), bie de grens mèt Duutsjland op 't Belsj. Tot op 't ing van de 19de ièw maakde me dao nog op groate sjaal de zoageneumde Rienlandse kroeke, pöt en bare. Dit aardewerk is broen van kleur en dunner es 't sjteingood van Kölle, wat gries getint is mèt blauw decoraties. Volges Sluijsmans gebruukde me dit type in en um Mergraote. 'n Baar gol me op de mert of soms aan de deur van 'ne róndtrèkkende krièmer, de zoageneumde bare- of döppesjörger.[30]

Saer de Romeinse tied gaof 't al bare van aardewerk. Door middel van ingebakke merkteikes, sjildsjes of roaze geneump, sjting de inhoudsmaot aangegaeve. De *ein-sjildbaar* houw 'nen inhoud van 20 lieter. De baar mèt twiè sjildsjes of roaze houw 30 en die mèt drie sjildsjes of roaze 40 lieter inhoud. 't Ouwer woord veur ummer of tob is *ein-bar*, wat 'door ein hand gedrage kènt waere' beteikent. *Swibar* waor 'n baar mèt twiè handvatte.

'Bare binge'

Bare binge[31] beteikent vääl kalle of moele. Luuj die 'n gebarsjde baar repareerde kalde sjienbaar gaer en vääl en 't kosde hièl vääl werk en tied um die te reparere. De oetdrökking: *Höbs se 'n baar gebónge?* beteikent, dat emes lang is weggebleve. *Dao zint t'rsj twiè aan 't bare binge* of *Die höbbe 'n baar gebónge* geit euver twiè, meistal vrouwluuj, die lang sjtaon of höbbe sjtaon kalle. En, es 't wegblieve waal hièl lang gedoerd houw, dan reageerde me mèt: *Dat waor zeker 'n baar van drie roaze!*, dat natuurlik sjloog op de gruètde van de baar. De reparatie moos me mèt z'n twièje doon. Aan beids kante van de barsj boorde me leukskes woadoor-heen dan sjansedraod woort gereje. Theodoor Dorren (samesjtèller van de Vallekebergse woorde-lies oet 1917), beweert dat 'n gebarsjde baar nao de barebinger woort gebrach

St. Gerlach, ein-sjildbaar van 20 lieter oet Raore, 2009

en dat me dao lang moos wachte op de reparatie, die gebeurde door houte bendsjes um de pot te sjpanne[32]. De vraog is waal of zoa'n baar dan nog waterdich waor. Bie 'nen houte tob mèt duige binne 'ne gesjpanne bandiezere rink, lökde dat in eder geval beter.

Woa sjtaon nog openbaar pöthuuskes en pómpe?

'n Groat aantal pöthuuskes besjtaon neet miè, meh de pötsjach zit waal nog dèks in de grónd. Op sommige höbbe ze noe 'n monument geplaats, vanwege de historische plek, b.v. in Mwórveld (Moorveld) en Bruusterbösj (Bruisterbos) 'n kapel, in Gulpe 'n sjtandbeeld van 't Heilig Hart; in Nuienhage (Nieuwenhagen) 'n transformatorhuuske. Andere krege 'ne tegel mèt inscriptie (Groeselt (Gronsveld) of 'n glazere plaat (Jaobik) es aandinke in de sjtraot. In Segietere (St. Geertruid), in Palemig en op Sjuuëlder (Scheulder) herinnert 'n cirkelvörmig klinkerpetroan aan 't veurmalig pöthuuske. De sjach van de lètste besjteit nog. 't Verhaol geit dat Nederlandse soldaote in de 2de Waereldoorlog mooste vlöchte en op hunne weeg hun gewere en oetrösting in deze pöt flikkerde. Nao de oorlog höbbe ze nog geprobeerd dat allemaol droet te vösje, meh dat is neet gelök. De pöt waor eve deep es de kèrktore hoag: 35 maeter.[33]

Traditioneel, typisch Limburgse zjwungel-pöthuuskes sjtaon noe nog, of zint gerestaureerd, gerenoveerd of herboewd, in tal van dörper en gehuchte. Bie de meiste is 't houtwerk in de kleur road, broen, soms greun geverf. Die van Mergraote

Op de Huls, traditioneel pöthuuske, 2010

in 't centrum★[34] haet 'n sjach mèt 'n deepde van 65 maeter. De luuj hie bewaerde dat, wie miè hie gepöt woort, wie miè water hae leverde[35]. Zeker is dat hae zelde druèg sjtóng. In de buurt sjtaon t'rsj nog in Termaar★ langs de Riekswaeg en A g'n Bauerkoel★. Iezere haet 2 exemplare in de Groenstraat. Wiejer in Ikkelder (Elkenrade) 'ne 18de ièwse trèkpöt. De Mösjepöt★ op 't Gastes (Gasthuis). In Cadier★, twiè aan de kèrksjtraot. In Klein Welsde★. In Sint Antoniusbank. In Bieëmele (Bemelen)★, bie de kèrk. In Terbliet★. In Segietere, (Sint Geertruid) behuèrende bie 'ne vakwerkhaof. In Maer (Mheer) tösje de vakwerkhoezer. Op Sjilberg★ bie Sjlennich (Slenaken) naeve de St. Joepkapel. In Terhoorsj (Terhorst-Banholt). In Dringsele (Trintelen). Op Walem. De Sjaopspöt in de Gièlender (Gerendal in Oud-Valkeberg). Oppen Boanhei (bie Eijs). Op Sjei bie Norbik. Op de Sjniedersjberg★ baove Bung (Bunde) waert 't huuske gebruuk es berghok. Op De Huls; op Kaze. In Merkelbeek sjteit 'n groat achkantig baksjteine pöthoes baove en rónd de rónne waterpöt. In Oeësjbik (Oirsbeek), 'ne rónne pöt mèt 'n aope daak, zoa ouch in Terpoate (Terpoorten bij Epen). Op Berg 'ne replica op de mert en 'n klein model in 'n wei. In Geverik 'n pöthuuske mèt eenvoudige installatie. Herkenter (Herkenrade) haet 'ne herboew op 'n ander plek, de oarsjprónkelike pöt haet miè in 't gehuch gesjtange.

Sjteine pöthuuskes vinge v'r op de berg bie Aolbaek, aan de Haasdallerweg, 'ne baksteine gebuuwke mèt aan eine kant 'n kruusnis. In Gääl aan de Maas★ (Geulle), baksjtein, op 'n graasveld. In Lötterao, baksjtein. Sjtein koestert ziene, ouwe sjteine *Zonpöt* mèt water oet de Pötbaek en haet aan 't Wilhelminaplein nog 'n baksjteine pöthuuske (reconstructie) sjtaon es herinnering. In de buurt Raffelsberg bie Zumpelveld op 'ne driesjprunk, baksjtein. Op Iezere, eine pöt van mergel zónder opboew. In Sjtokkem, langs de Dörpssjtraot, veldbrand mèt mergele tuupgevelke. In Vroeële (Epen), baksjtein, hoag in 'ne graaf gelaege. In Vääësj (Veurs, B.), aan de sjtraot, rónd gebuuwke van veldbrand. In Valkeberg in de berg (mergelgrot) en tegeneuver de Nicolaas en Barbarakèrk 'ne ouwe mergele pöt[36] mèt 'n aafdaak. In Mestreech in de Jezuïeteberg. Op de Vinkeberg in Sjin op Geul bevingk zich 'ne mergele privépöt mèt 'n eenvoudige takelinstallatie, dae ouch door buurtbewonersj gebruuk moch waere. Houtem haet 'ne mergele pöt zónder opboew in de Undersjtesjtraot.

Ander soorte bronne zint 't Sjteepötje in de Eyserbeek in de buurt d'r Broch (bie Bocholtz); de Roeëpöt in de gelieknamige buurt van Zumpelveld; de Grónzelepöt in 'ne boch van de Geul ónder aan de Kuiteberg. In Ulesjtraote sjtruimp water van de krachtige Catharinabron oet de berg aan de gelieknamige sjtraot. Op Blierhei (Blijerheide) 'n waterbron langs de Baamwaeg. 't Terhagerpötje is 'n ièwenouw bron gebruuk es drink- en wesjplaats bie 't gehuch Terhage bie Aelse (Elsloo). In Aelse zelf, op de Maasberg, ónder aan 'ne trap vlak aan de sjtraot, löp klaterend 'n waterbron. In 't park van Hoes Bloemendaal bie Vols (Vaals) ligke twiè helsjteine tegele baovenop de waterpötte die de fónteine bedeende.

Sjtokkem, gelaege in 't dal van de Geul, sjteine pöthuuske mèt mergele tuup, de pötsjach is hie 7 maeter deep, 2016

Openbaar pómpe tref me nog aan in Baek. In Mestreech op de mert (1824)*. In Rot langs de sjtraot. Middenin Rimmesjtok (Reijmerstok) op 'n pleintsje. In Partei op 'ne driesjprunk. In Zjwier (Swier), 'n reconstructie taege 'n hoes op 't ing van de veurmalige Putsjtraot. Riekelt (Rijckholt) haet 'n waterpómp naeve 'n veldkruus. Op Lanserao (Landsrade) höbbe ze 'n pómpinstallatie op de pöt gezat vanwaege de groate deepde (65 m).

Dan, de dörpspómpe van Wintjhage (Winthagen), Nieswieler (Nijswiller), op de Bies (Sjömmert), Lummel (Limmel) op 't kèrkplein; Oansel (Oensel); in Griezegröbbe; in Ter Ziepe (Nut) tösje de hoezer van architect Jan Stuyts. 't St. Janspötje aan de Vieversjtraot in Zitterd. Taege 'ne gevel aan de Broekstraat in Leiebrook. In Uèrmend (Urmond) sjtaon t'rsj drie op ein riej aan de Groatesjtraot op de krusinge Baeksjtraot, veur 't terpkèrkske en aan de Hoolsjtraot. In Berg aan de Maas taege 'ne gevel van 'n boerderie aan de Julianasjtraot. In Aelse (Elsloo) achter 'n neogotische kapel verbörg zich 'n sjmaal baksjteine pómphuuske (soort dieke pilaer) mèt 'n pómp, die nog tot 1965 functioneerde. In 1919 haet de gemeinte Cadier en Keer in de *Roezekojle*, onderaan de Keunesjteeg, 'ne extra waterpöt gesjlage, um in geval van noad (druègte periode) water te höbbe veur 't viè. 't Pómphuuske is nog aanwezig. Op 't Rooth zoa'n zelfde exemplaar. Èesjde (Eijsden) haet 'n reconstructie van 'n pómp in de Diepsjtraot. In Groéselt (Gronsveld) lik 'ne groate helsjteine taegel in de sjtoep mèt de inscriptie *Den Witten Put* mèt 't jaortal 1754. Voelender (Voerendaal) plaatsde es aandinke op plein het Hof 'n klein, geetiezere waterpómp mèt pómperaad op 'ne sokkel. In Aolbaek verlevendig 'n pómp d'n ingank van d'n dörpskaffee mèt de naam: 't Pöthuuske.

Opmerkelike monumente zint te zeen in Ieëpe (Epen) woa zich de Paulusbron bevingk, plaatselik: *a g'ne boan*, in 't zich van de gelieknamige kèrk. Vanouds kaome luuj oet de wiej umgeving water haole oet de bronpool. Op 't ing van de

19de ièw boewde me ter plaatse 'ne veerkante, baksjteine waterpöt. 't Gerestaureerde exemplaar dreug noe 'n betonne puntdaak. Van 1920 tot 1939 houw 't dörp 'n eige waterleiding vanoet die Paulusbron. In 1940 volgde de aansjleting op 't provinciaal nèt. De bronpool is saer 1955 'n cultuurhistorisch monument[37].

In Raath★ (Bingelrade) sjteit 'n mergele, kapelechtig, pöthuuske mèt 'n hoag, sjpits, gebraoke tentdaak, daterend in ièrsjte vakwerkvorm oet 1664. Binne is de houte installatie good te zeen.

Boete Mestreech, in 't Jekerdal aan de Kannerwaeg kumps se de St. Servaosbron★ (ca 1600) taege achter 'n paort in Lodewiek XV sjtiel. In 1888 woort 't monument ingezaegend. Baovenop de baksjteine pöt sjteit 't beeld van besjermheilige St. Servaos ónder 'ne baldakien. Hae zou besjerme taege raege en sjniè en in 't volksgeluif zou 't water genaeskrachtig zin. In mei waert hie 'n Heilige Mès opgeveurd mèt aansjletend de bronprocessie. Mèt 't bronwater haet me vreuger geprobeerd um via houte piepleidinge de Servaosfóntein op de Vrietef van water te veurzeen. Dat lökde neet gans, me moos euvergaon op leidingwater. Saer 1840 waert mèt 'n passage in de Servaoslegende van Hendrik van Veldeke de bron in verband gebrach. De heilige zou op zien trukreis van Roame nao Tongere versjrikkelike doorsj höbbe gehad. Hae zou toen mèt ziene sjtek 'n kruus höbbe geteikend en gebaed. Dao-op sjpróng 'n bron. 'nen Ingel goof hääm 'ne baeker, hae lèsjde zienen doorsj en zörgde deveur dat 'n kranke vrouw genaos. In de 15de ièw woort dees passage in Mestreech èvvel nog verbónge mèt 'n plek in de Elzas.[38]

Pöthuuske van Raath (Bingelrade) oet 1664. 'n Vrouw mèt haam haet zjus twiè ummere water oet de göt van 't pöthuuske getap (achter de rechter erm). Rechs taege de gevel hingk de brevebös, in de gevel 'n nis veur affiches (CRCE)

In St. Gerlach (Houtem) sjtaon 2 Gerlachuspötte, de oudste naeve 't kesjtièl, is 'ne rónne pöt zónder baovewerk oet de 14de ièw[39], opgetrokke van Maaskeie en vuursjtein, allewiel geflankeerd door 5 bronze beelde. Nummer 2 betref 'n mergele monumentsje★ opgetrokke in de 18de ièw, sjtaond in de Pötbaend bie 't kesjtièl, geseerd mèt 'n beeldsje van de petroanheilige op 't puntdaak★. 'n Gerlachusbron waert vermeld in 'n

Gerlachuspöt (1) mèt beeld van 'ne pelgrim

Gerlachuspöt (2) in de Pötbaend 2014

laevesbesjrieving oet 1599 van de Heilige Gerlachus (12de ièw), dae op dees plek drinkwater haolde oet 'n bron. De legende vertèlt dat 't water op e gegaeve moment es wien sjmaakde ('t zgn. wienwonder). Ouch waere dao baovenatuurlike krachte aan toegekènd, minsj en deer wat hievan drink, zouw genaeze van allerlei kwale.

Waterleiding

In de 20ste ièw ging me ummer minder gebruuk make van de waterpötte um langsaam euver te gaon op sjtruimend water. Zoa minderde geliek 't zich wesje aan de pómp of op de sjlaopkamer mèt de lampètkan. 't Huuske op de wei of naeve de sjtal maakde plaats veur 'ne wc (watercloset) in hoes. In Mestreech, Remunj en in Heële besjtonge al op 't ing van de 19de ièw particulier waterleidingbedrieve. Begin twintigste ièw ouch in Sjweeberig (Schweiberg) en in Valkeberg-Meersje. Tösje 1913 en 1920 kaome in de Oastelike miensjtreek in Zuud-Limburg openbaar waterleidingbedrieve, vanwaege de koele. In 1919 woort begoes mèt de boew van 't waterpómpsjtation in Krawbik (Craubeek), dat vanaaf 1921 via 5 pómpe, water laeverde oet 't mèt 7 bronne riek waterwingebied in de buurt 'de Sevensprongh', aan Heële, Kirchroa (Kerkrade), Voelender en Gebrook (Hoensbroek). Nao 1925 kaom sjtillekesaan euveral sjtruimend water, toen door de provincie en 16 gemeintes besjlaote woort um de Waterleiding Maatschappij voor Zuid-Limburg op te richte. In 't begin van de jaore 50 naom 't aantal aansjletinge flink toe. 't Leidingnèt houw toen 'n capaciteit van 6 miljoen kuub per jaor. Eind jaren 50 woort de behoefte aan water ummer groater, veural bie de opkoms van 't wesjmesjien, de douche, cv en ander wermwater-apparatuur.

Bibliografie

Hove van den, Frank (2007), *Op ontdekkingstocht door Zuid-Limburg*. Leerdam: Filatop.

Krikke, Doeke (2001), De vormgeving van poelen en putten 'Heilige grond', archeologie in en rond het Geuldal. In: *Historische en Heemkundige Studies in en rond het Geuldal*, blz. 109-122.

Lemmerling, H.W.A. (1978), De waterpool op 't durp. In: *Oet vreuger jaore*, deil 1, blz. 24-27.

Lemmerling, H.W.A. (1981), De waterputte in 't mergellaand. In: *Oet vreuger jaore*, deil 5, blz. 3-14.

Sluijsmans, J.M.G. (1983), De koele en waterputten van Margraten. In: *Een bijdrage in de geschiedenis van Margraten*, blz. 169-176.

http://cultureelerfgoed.nl/sites/default/public_ftp/CultGIS/Zuid_Limburg.pdf

https://li.wikipedia.org/wiki/Waterpöt

https://nl.wikipedia.org/wiki/Zwingelput (foto's)

https://www.wml.nl/nl-nl/158/5820/geschiedenis.aspx

www.dbnl.org/

http://www.routeyou.com/user/pois/223031/eijsden-margraten

http://www.routeyou.com/nl-nl/route/view/4215701/fietsroute/hap-en-traptocht-langs-putten-en-pompen

http://rijksmonumenten.nl/monumenten/alle-rijksmonumenten/provincie=limburg/Lijst van Rijksmonumenten Limburg

http://www.nationaalarchief.nl/

Bronne en noate

1 boan = born (bron), Dale van, Etymologisch woordenboek zegt: "oudnl. brunnen vgl. Burne nu Born (plaatsnaam). middelnl. brunne, borne. In born zien wij methatisis van r. O.i.v. hd Brunnen is deze ontwikkeling weer omgekeerd, zodat thans de normale vorm bron is". Vergelijk ook Sjoanbron, Schoonbron (eertijds Schoonborn). Het dialectwoord *boan* haet 'n vorm van r-deletie die gebrukelik is in de Oas-Linburgse dialekte.

2 Foto's door Els Diederen, mits anders vermeld.

3 Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

4 Schrijnemakers, M.J.A.H. (2014), *Codex Nederlands Limburgse toponiemen*, zegt: "put betekent zowel bron als een aangelegde watervoorziening. Mid.n.d. Putt(e) is: 'eine Grube in der Wasser steht'. Het Vlaamse woord 'putteken' betekent kuiltje. Derhalve zouden nederzettingen als Puth en Pütt hun naam kunnen ontlenen aan een 'Pfütze' = plas of poel".

5 http://www.landvanherle.nl/editie/1963/196305.pdf

6 Claessens, V.Th.J., Houben, A.H.H., Raeven, H.L. (1981,) *Berg en Terblijt, van twee heerlijkheden naar een gemeente,* pag 277.
7 't Suffix baek: Baek, Jaobik, Nagelbaek, Norbik, Gerieësjbrich (Retersbeek), Oeësjbik (Oirsbeek), Krawbik (Craubeek); 't suffix bron: Broenssem (Brussum), Sjuèmer = Sjoanbron; Bor(n); 't suffix pool: Krapool (Crapoel); 't suffix brook (moerassig gebied): Gebrook (Hoensbroek), Brokem (Broekhem); Bulkemsbroch (Bulkemsbroek); Hellebrook; naam van rivier of baek: Geulem, Sjin op Geul; Gääol, Gulpe, Mechele, Sinzelbaek, Mestreech (Maastricht), Maasbrach, Gelaen, suffix tricht of treech: Mestreech (Maastricht); veurs-voort: Tervoeësj (Tervoort in Nuth); Väöësj-Veurs (bij Voeren).
8 http://www. dbnl.org/monumenten in Nederland. Limburg.
9 http://www.rijksmonumenten.nl/monumenten/straatmeubilair/
10 Noordhoff Atlas Producties (2014) en Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed Limburg.
11 Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed Limburg.
12 Haartsen, A.H., *CultGis*, Beschrijvingen van Limburgse regio's, pag. 8 (pdf).
13 Schrijnemakers, M.J.A.H. (2014), *Codex Nederlands Limburgse toponiemen.*
14 Dorren, Theodoor (1917), *Woordenlijst uit het Valkenburgsch plat:* zegt: "Fom, m. zn. (lat. fomes) is een bol van kolengruis, leem en slibmergel".
15 Krikke, Doeke (2001), De vormgeving van poelen en putten 'Heilige grond', archeologie in en rond het Geuldal. In: *Historische en Heemkundige Studies in en rond het Geuldal*, pag. 110.
16 http://historischekringcadierenkeer.nl
17 Dreesj of dries is een driehoekig pleintje dat dreesj (braak) lag vanwege het drieslagstelsel. Vaak werd hier het vee bij elkaar gedreven, om vandaar uit langs de drijfwegen naar de weilanden te trekken.
18 https://nl.wikipedia.org/wiki/Lambertusbron_(Holset)
19 http://cultureelerfgoed.nl/sites/default/public_ftp/CultGIS/Zuid_Limburg.pdf
20 http://www.landvanherle.nl/editie/1963/196305.pdf
21 d'n Aere is een inkomhal, voorhuis of gang, die na 1800 in een oorspronkelijk woonstalhuis werd afgescheiden. Omdat hier niet werd gestookt was het er koel. Meestal had de ruimte een *aarden* (lemen) vloer.
22 Lemmerling, H.W.A. (1981), De waterputte in 't mergellaand. In: *Oet vreuger jaore*, deil 5, blz. 8-11.
23 Kempetouw is een touw gemaakt van kemp (hennep, Cannabis sativa).
24 Debrabandere, Frans (2011), *Limburgs etymologisch woordenboek*: 'nen aker of eker is een putemmer; een metalen of koperen melkemmer. Het woord stamt van Lat. aquarium = watervat, aqua = water. Etymologisch woordenboek van Dale: aker, eker = emmer. Lat. aquarius = lampetkan, Waterman.
25 Dorren, Theodoor (1917), *Woordenlijst uit het Valkenburgsch plat:* "Gronselenput, de naam wijst wellicht naar den Keltischen brongod Gronus of Granus. Het is een hypothese, er van uitgaande dat onze voorouders de bronnen

godsdienstige vereering brachten. Het heidendom leerde, dat water, op heiligen tijd geput en gedronken heilwerkende kracht bezat. Deze vrijwel afgezonderd liggende bron heeft haar oerouden naam behouden, zoowel als de er bij gelegen vallei, de Gronsdel".

26 Sluijsmans, J.M.G. (1983), De koele en waterputten van Margraten. In: *Een bijdrage tot de historie van Margraten*, blz. 175, en in Prikken, P. (1998), *Woordebook* AGL.

27 Sluijsmans, J.M.G. (1983), De koele en waterputten van Margraten. In: *Een bijdrage tot de historie van Margraten*, blz. 169-176.

28 Olterdissen, Alfons Oet: *Mestreechter vertèlsels*.

29 Het woord baar komt van van 't Midnd. bare, Oudfr. bere, Oudnoors bára of bera, Oudsaksisch en Oudh. bara of beran, Oudeng. baer, beran, allemaal verwant met baren, voortbrengen, dragen (Etymologisch woordenboek van Dale 1989). Het woord zie je ook in draagbaar (brancard); baarmoder, gebaore en bare. In het Frans barre of baril, Engels barrel (vat, ton); Duits (Trag)bahre.

30 Dorren, Theodoor (1917), *Woordenlijst uit het Valkenburgsch plat:* "ne Baresjörger is een pottenkruier, kleine koopman in aardewerk, ook döppesjörger, met vlak aardewerk, vaatwerk, potten. Hij loopt met zijn koopwaar op een sjörgskar (kruiwagen) het land af." Debrabandere, Frans (2011), *Limburgs etymologisch woordenboek:* "Mnl. dop, doppe, dup (schotel, pot); Vnnl. doppe (schaal, pot) (Kiliaan); Mhd. tupfen, topf. Mnd. dop(pe), D. topf. Ablautend bij diep, tief, de schotel is nl. een verdiepte vorm." In 't woadbook va Heële, 2000, is 'ne döppesjörger, 'ne kloemeleer, een prutser.

31 Debrabandere, Frans (2011), *Limburgs etymologisch woordenboek:* "bare binje, ww. kletsen, blijven praten. Samenstelling van baar en binje. Gebroken aardewerk werd gekramd. Tijdens het krammen werd blijkbaar veel gesproken. vgl. telen binnen."

32 Dorren, Theodoor (1917), *Woordenlijst uit het Valkenburgsch plat:* "bare binge is langdurig samen staan praten. Een gebarsten baar moest naar den barebinger (pottenbinder) gebracht worden, die er houten hoepeltjes omlegde; men bleef op het onmisbaar huisraad wachten tot het gebonden was, zoodat het een langdurige en spraakrijke boodschap werd."

33 www.routeyou.com/ (Margraten-Eijsden)

34 ⋆ = Rijksmonument (http://www.rijksmonumenten.nl/monumenten/straatmeubilair/)

35 Sluijsmans, J.M.G. (1983), De koele en waterputten van Margraten. In: *Een bijdrage tot de historie van Margraten*.

36 Welters, Ad., Schuttenhuis en Grendelpoort. In: *Valkenburgs verleden*, pag. 121.

37 Tekst staat op een bord ter plaatse.

38 https://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Servaasbron

39 Krikke, Doeke (2001), De vormgeving van poelen en putten 'Heilige grond', archeologie in en rond het Geuldal. In: *Historische en Heemkundige Studies in en rond het Geuldal*, pag. 118.

LIMBURGISCH EIN DIALEKT FEIERT GEBURTSTAG (2016)

Georg Cornelissen

Um ganz genau zu sein: Nicht ein einzelner Dialekt, sondern eine Dialektgruppe feiert Geburtstag. Es sind die in der niederländischen Provinz Limburg gesprochenen Dialekte. Die Karte zeigt diese Provinz sowie das östlich benachbarte Rheinland (soweit es zu NRW gehört). Hauptstadt Limburgs ist Maastricht, ein Ort, der spätestens durch die Maastrichter Verträge (1992) im Rheinland Bekanntheit erlangt hat. Wer noch nie dort war, sollte diese schöne und interessante Stadt, die sich gern als die älteste in den Niederlanden bezeichnet, unbedingt einmal besuchen.[1]

Die niederländische Provinz Limburg

In Limburg hat der Dialekt einen ganz anderen Stellenwert als im Rheinland: Die Frage, ob Dialekt gesprochen werden sollte, ist dort Teil des gesellschaftlichen Diskurses. Das Limburgische ist seit 1997 als Regionalsprache im Sinne der „Europäischen Charta der Regional- und Minderheitensprachen" anerkannt, die Provinzverwaltung hat einen „Raad voor het Limburgs" gegründet, die limburgischen Dialekte sind im Radio und im regionalen Fernsehen präsent. Im diesem Jahr, 2016, begeht man dort das „Jahr der limburgischen Dialekte" (auf Limburgisch: „Jaor van de Limburgse dialekte"), ausgerufen von der Vereinigung „Veldeke" (s. unten).

Es gibt zwei Provinzen namens Limburg, die zweite grenzt im Westen an die gleichnamige niederländische Provinz und gehört zu Belgien. Die

Namensgleichheit hat folgenden Hintergrund. Nachdem 1815 das Königreich der Vereinigten Niederlande gegründet worden war, wurde eine Reihe von Gebieten, die im 18. Jahrhundert noch zu ganz verschiedenen Territorien gehört hatten, zu einer Provinz zusammengefasst, die den Namen „Limburg“ erhielt. Im Anschluss an die Revolution von 1830 trennte sich der Süden (das heutige Belgien) vom Norden (die heutigen Niederlande). Die neue belgisch-niederländische Staatsgrenze lief von Nord nach Süd durch die bisherige Provinz Limburg; beide Teile behielten den Namen. Hasselt und Maastricht sind die Hauptstädte.

Wenn von „Limburg“ und vom „Limburgs“ (dem „Limburgischen“) die Rede ist, kann man also nie ganz sicher sein, was gemeint ist: Die eine Provinz? Die andere? Oder beide? Das große Dialektwörterbuch mit dem Titel „Woordenboek van de Limburgse dialecten“, um ein Beispiel zu nennen, deckt beide Provinzen ab; die Daten dieses vielbändigen Werks sind nun im Internet verfügbar (s. Literaturverzeichnis). Im vorliegenden Aufsatz geht es ausschließlich um das Gebiet, das direkt an das Rheinland grenzt: um die niederländische Provinz Limburg. Dort sind u. a. Gennep, Venlo, Roermond, Kerkrade und, aus rheinländischer Sicht bereits jenseits der Maas, Maastricht zu finden. Wegen der geographischen Gestalt der Provinz liegen fast alle Orte unmittelbar an der Staatsgrenze oder zumindest doch in deren Nähe.

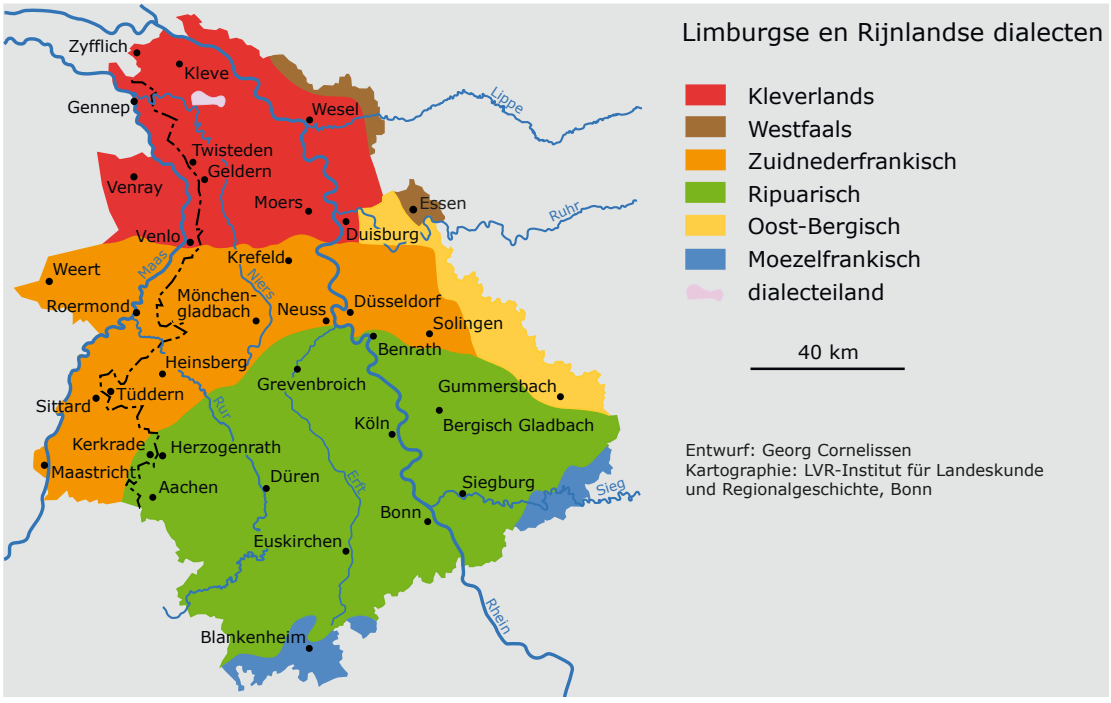

Dialektkontinua im limburgisch-rheinischen Sprachraum

90 Jahre „Veldeke“

Eigentlich feiert im laufenden Jahr auch nicht das Limburgische Geburtstag, sondern die Menschen in Limburg, die Dialekt sprechen. Ein herausragender Akteur auf der Dialektebene ist die Vereinigung Veldeke, gegründet im Jahr 1926. Veldeke ist 2016 also 90 Jahre alt geworden. Genau das ist der Anlass für das „Jaor van de Limburgse dialekte“ – Veldeke begeht ein Jahr lang das Fest seiner Gründung vor neun Jahrzehnten.

Pünktlich zum Fest erschien der 373 Seiten umfassende Band „Veldeke Limburg. 1926-2016“, geschrieben von Luc Wolters. Das erste Exemplar des Buches wurde am 21. 2. 2016 in Roermond dem Gouverneur der Provinz, Theo Bovens, überreicht. Zugleich wurde er zum Schirmherrn der Vereinigung Veldeke ernannt.

Was ist – sprachlich gesehen – „Limburgisch“?

Die Dialekte des Rheinlands werden mit Hilfe der Benrather Linie und der Uerdinger Linie eingeteilt. Zieht man diese Linien, die der aus dem Rheinland stammende Dialektologe Georg Wenker im 19. Jahrhundert beschrieben hat, nach Westen durch, ergeben sich für die niederländische Provinz Limburg drei Gebiete (s. Karte): Eins liegt nördlich der Uerdinger Linie, „Kleverländisch“ (auf niederländisch „Kleverlands“) genannt. Das dritte ist südlich bzw. (aus niederländischer Sicht) östlich der Benrather Linie zu finden: Die Dialekte dort werden als „Ripuarisch“ (auf Niederländisch ebenso) bezeichnet. Der Dialektraum zwischen diesen beiden Gebieten hat nie eine griffige Bezeichnung erhalten; oft firmiert er als „Südniederfränkisch“ („Zuidnederfrankisch“).

Schon diese Gliederung legt nahe, dass das Limburgische (das Gesamt der in der Provinz Limburg gesprochenen Dialekte) ein Dialektraum mit zahlreichen Varianten ist. Vor neun Jahren (2007) gab Veldeke einen Band heraus, in dem die geographischen Varianten des Limburgischen im Mittelpunkt standen. Das Buch trug den Titel „Riek van klank“ (auf Deutsch: „Reich an Klang“). Der Untertitel lautete „Inleiding in de Limburgse dialecten“. Unter „Limburgs“ waren in diesem Fall beide Provinzen dieses Namens zu verstehen.

Zur Bedeutung der Uerdinger Linie für die Einteilung der limburgischen Dialekte wird derzeit intensiv geforscht (s. unten). Über die Benrather Linie in Limburg war auch schon in unserer Zeitschrift (bzw. in deren Vorläuferin „Volkskultur an Rhein und Maas“) zu lesen (s. van de Wijngaard 1996).

Limburgisch und Rheinländisch I

Die grenzübergreifende Karte führt es vor Augen: Die limburgischen Dialekte und die rheinländischen Dialekte bildeten einmal ein „Kontinuum"; die Kommunikation über den Grenzzaun hinweg war vor 100 und wohl auch noch vor 50 Jahren noch relativ problemlos möglich – mit dem Dialekt als gemeinsamer Sprache. Seitdem sind die beiden Seiten enorm auseinandergewachsen, was auf den Einfluss der jeweils überdachenden Sprache (dem Standardniederländischen – dem Standarddeutschen) zurückgeht und auch stark mit den Kommunikationsverhältnissen entlang der Staatsgrenze zusammenhängt: Limburger sprechen Dialekt vor allem mit Limburgern, Rheinländer mit Rheinländern. Der Dialekt westlich der Grenze wird also immer „limburgischer", der Dialekt bei uns immer „rheinländischer" (s. Cornelissen 2005).

Diese Entwicklung ist natürlich ein überaus reizvolles Thema für die Sprachforschung. Schon früh hat es Untersuchungen gegeben, die den Dialektraum auf beiden Seiten der Grenze einbezogen haben. Zu nennen ist etwa Winand Roukens' Atlas aus dem Jahr 1937 (s. Literaturverzeichnis). Roukens war über Jahrzehnte eine prägende Gestalt innerhalb der Vereinigung Veldeke, 1970 wurde er zum Ehrenmitglied ernannt.

Während Roukens' Atlas und andere grenzübergreifende Arbeiten lange Zeit auf die sprachlichen Gemeinsamkeiten ausgerichtet waren, wird seit dem ausgehenden 20. Jahrhundert auch das Auseinanderbrechen des alten Dialektkontinuums in sprachwissenschaftlichen Untersuchungen thematisiert. Die Sprachabteilung des ILR-Instituts für Landeskunde und Regionalgeschichte hat dazu verschiedene eigene Projekte durchgeführt und an Kooperationsprojekten mitgewirkt. Erwähnt seien in diesem Zusammenhang die Publikation „Nachbarland Niederland", die 1991 als Sonderheft unserer damaligen Zeitschrift „Volkskultur an Rhein und Maas" erschienen ist, und die 2001 abgehaltene grenzüberschreitende Tagung in Rolduc (Kerkrade/NL). Deren Titel lautete „Aus der Nähe betrachtet. Dialekt und Volkskultur an Rhein und Maas nach 1945" bzw. „Van dichtbij bekeken. Streektaal en volkscultuur tussen Rijn en Maas na 1945". Organisiert wurde die Veranstaltung von der Vereinigung Veldeke, von der in Belgisch-Limburg ansässigen „Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde" („Vereinigung für limburgische Dialektologie und Namenkunde") und vom damaligen Amt für rheinische Landeskunde (dem heutigen ILR). Für Veldeke trat dort Pierre Bakkes auf, der einen Vortrag über „Streektaalliteratuur na 1945" („Dialektliteratur nach 1945") hielt. Aus Veldeke-Sicht gehörte die Tagung zu einer Reihe von Veranstaltungen, mit denen sie damals ihr 75-jähriges Bestehen beging.

Limburgisch und Rheinländisch II

Die Sprachsituation entlang der deutschen Grenze hat sich in den letzten Jahrzehnten tiefgreifend verändert, vor allem deshalb, weil die Zahl der DialektsprecherInnen an der deutschen Seite deutlich abgenommen hat. Aber immer noch wird hüben wie drüben Platt gesprochen. Das zeigt sich etwa bei der vor Kurzem durchgeführten Untersuchung in Laurensberg und Vaals sowie im belgischen Gemmenich. Auch die Bedeutung der Uerdinger Linie für die Einteilung der limburgischen (und niederrheinischen) Dialekte ist Thema derzeitiger Untersuchungen; Teilergebnisse sind vor drei Jahren auch auf Deutsch publiziert worden (s. Bakker/van Hout 2013).

Wer die niederländisch-deutsche Grenze im Raum Limburg-Rheinland sprachlich überwinden will, der hat vier Sprachoptionen: den Dialekt (Platt), die beiden Standardsprachen (Niederländisch und Deutsch) und Englisch. Früher, vor etwa dreißig, vierzig Jahren, sprachen viele NiederländerInnen gut Deutsch, so dass beim kleinen Grenzverkehr Platt und Deutsch die beiden wichtigsten Sprachen waren. Da junge Leute in den Niederlanden heute aber häufig kaum noch Deutschkenntnisse haben und Deutsche zumeist kein Niederländisch sprechen, weichen die Menschen immer öfter auf das Englische aus. Wie sich diese Situation aktuell am Arbeitsplatz gestaltet, wenn Limburger und Rheinländer aufeinandertreffen, soll nun in einem Projekt zur Mehrsprachigkeit untersucht werden: „Multilingualism at the work place: the use of Dutch and German in the Meuse-Rhine Euregion". Beteiligt ist Leonie Cornips, seit 2012 Professorin an der Universität Maastricht. Für die Einrichtung ihrer Professur hat sich die Vereinigung Veldeke über Jahre eingesetzt.

Grenzüberschreitende Kooperationen kommen allen Beteiligten zugute. Die ILR-Sprachabteilung wird deshalb die Zusammenarbeit mit ihren Partnern und Partnerinnen in Limburg auch in Zukunft fortsetzen, ob nun im Rahmen des „Raad voor het Limburgs", auf der Arbeitsebene des limburgischen „Streektaalfunctionaris" (Ton van de Wijngaard) oder in den Netzwerken, in denen die Vereinigung Veldeke tätig ist. Veldeke hat den Verfasser dieser Zeilen zu einem der „Ambassadeurs" („Botschafter") des Jahres der limburgischen Dialekte ernannt. Dafür, auf gut Limburgisch, „mersie"!

Das „Jahr der limburgischen Dialekte"

Das Jahr 2016 ist voll von Veranstaltungen zum Thema Dialekt. Veldeke hat eine eigene Homepage eingerichtet, auf der alles dazu nachzulesen ist. Ein sprachwissenschaftlicher Kongress, zu dem auch publikumstaugliche Angebote gehören werden, fällt ebenfalls in die Veranstaltungsreihe. Derzeit (Juni 2016) wird

im Internet eine wissenschaftliche Erhebung durchgeführt, die ermitteln soll, wer denn nun in Limburg Dialekt spricht und wo und wann das Limburgische verwendet wird. Und nicht zu vergessen: Am 22. Juni wurde in Maastricht eine limburgische Übersetzung der Biografie André Rieus der Öffentlichkeit präsentiert („André Rieu. Miene meziek, mie leve"); auch der Musiker ist einer der „Ambassadeurs".

Am 17. Mai 2016 ist, ebenfalls in Maastricht, die Publikation „Toekomst voor erfgoed! Uitvoeringsprogramma Immaterieel erfgoed 2016 t/m 2019" erschienen. Darin stellt die Provinz Limburg ihr Vierjahresprogramm zum Schutz und zur Förderung des immateriellen Kulturerbes („erfgoed") vor. Der limburgische Dialekt nimmt in diesem Programm einen zentralen Platz ein, wie u. a. auf den Seiten 11/12 zu lesen ist:

„[…] is het gebruiken en levend houden van het Limburgs. Het Limburgs wordt gesproken, in liedjes be- en gezongen, op toneel gebruikt en is overal te horen en te lezen zoals in literatuur en gebruik van (sociale) media. De Limburgse streektaal is een elementair en springlevend onderdeel van de culturele identiteit van de Limburger."

Auf Deutsch: „[…] ist der Gebrauch und das Bewahren des Limburgischen als lebender Sprache. Das Limburgische wird gesprochen, in Liedern be- und gesungen, auf der Bühne verwendet und ist überall zu hören und zu lesen, so in der Literatur und in den (sozialen) Medien. Die limburgische Regionalsprache ist ein elementarer und quicklebendiger Bestandteil der kulturellen Identität des Limburgers."

Anmerkung

1. Dieser Aufsatz erschien zuerst in der Zeitschrift 'Alltag im Rheinland' 2016. Er war für rheinische Leser bestimmt, denen das 'Jaor van de Limburgse dialekte' vorgestellt werden sollte.

Literatur

Bakker, Frens, Roeland van Hout (2013), Die gegenseitige Abgrenzung der nord- und südniederfränkischen Dialekte in der niederländischen Provinz Limburg. In: *Rheinische Vierteljahrsblätter* 77, S. 266-295.

Cornelissen, Georg (2005), Grensdialectologie tussen Arnhem en Aken. In: *Taal en Tongval* 57, S. 44-60.

Fragebogen zum Limburgischen: https://radboudletteren.eu.qualtrics.com/jfe/form/SV_9vLuxDcyOgwCRCt. (21. 6. 2016)

Jaor van de Limburgse dialekte: (http://www.jvdld.nl/) (14. 6. 2016).

Keulen, Ronny, Ton van de Wijngaard, Herman Crompvoets, Frans Walraven (red.), *Riek van klank (2007). Inleiding in de Limburgse dialecten*. Met medewerking van Pierre Bakkes, Rob Belemans, Georg Cornelissen. Sittard.

Nachbarland Niederland (1991). *Volkskultur an Rhein und Maas* 10,VRM-Spezial. Bonn.

Rieu, Marjorie (2016), *André Rieu. Miene meziek, mie leve.* Maastricht.

Roukens, Winand (1937), *Wort- und Sachgeographie Südost-Niederlands und der umliegenden Gebiete. Mit besonderer Berücksichtigung des Volkskundlichen*. Nimwegen.

Toekomst voor erfgoed! (2016) Uitvoeringsprogramma Immaterieel erfgoed 2016 t/m 2019. Maastricht.

Wijngaard, Ton van de (1996), Die Benrather Linie in den Niederlanden. In: *Volkskultur an Rhein und Maas* 15, H. 3, S. 45-51.

Wolters, Luc (2016), *Veldeke Limburg*. 1926-2016. Roermond.

Woordenboek van de Limburgse dialecten, digital: e-wld.nl (24.1.2017).

VELDEKE
90 JAOR

21-2-2016

Jubileumaovend in de
Oranjerie in Remunj

2016
JAOR VAN DE
LIMBURGSE
DIALEKTE

90 jaor
Veldeke Limburg

Oetreiking van 't ieësjte exemplaar van 't jubileumbook aan gouvernäör Bovens

Theatervuursjtelling 'Limburgere 2.0'

Gouvernäör Theo Bovens weëd durch vuurzitter Lei Pennings tot besjermheer va Veldeke beneumd

2016 JAOR VAN DE LIMBURGSE DIALEKTE

Veldeke Limburg 90 jaor

'Op Geveul': Dyanne Sleijpen, Linda Zijlmans en Maud Wilms

TOWSPRAOK BGV AANVAARDING BESJERMHIERSJAP VEREINEGING VELDEKE, ROERMOND, 21-2-2016

Theo Bovens, Mestreechs

Dames en Hiere,

Besjermhier zien vaan Veldeke, iech vin 't 'n groet veurrech! Neet in de lèste plaots umtot iech heimèt in de vootspore maag trejje vaan de groete Jo Hansen zaoleger, wie't geer wèt 'ne icoon es 't um de Limburgse cultuur en taol geit.

Tot iech dee maag opvolge, zeen iech euvereges neet es 'n verdeenste vaan miech persoenlek, noch vaan mien ambt es Gouverneur vaan (Wes-)Limburg.

Nein, dat is feitelek de verdeenste vaan mien ma en miene pa. Want zie waoren 't die 't miech lierde spreke. Zie waoren 't die 't miech lierde sjrieve. Zie waore 't die 't miech lierde waardere, devaan lete hawwe.

En daan mein iech: hawwe vaan mien moojertaol; d'n moojertaol is miestal de taol vaan de plaots boe me gebore is. En mesjiens höb geer dat al kinne thoes bringe: bij miech is dat 't Mestreechs.

Hawwe vaan d'n eige taol, verknoch zien aon d'n geboorteplaots, en e bitteke oongerösheid euver de towkoms, maakde tot iech in 1992, same mèt miene kompaan Ralph Leenders, es gemeinteraodslid 'ne kleine nota sjreef oonder d'n titel "Investere in Mestreech". Dao-in doge veer veurstèlle, zoewie:

- Twietaolege straotnaombördsjes;
- Mestreechs es oonderdeil vaan e vak Maastrichtkunde op de basissjaol;
- De erkinning vaan 't Mestreechs qua spelling en grammatica;
- 'n Ambtenerekorps dat minimaal 't Mestreechs mós kinne verstoon.

Iech weet 't: 't stèlt niks veur in vergelieking mèt wat Jo Hansen heet beteikent veur 't behaajd vaan eus taol en cultuur. Es Mestreechteneer vaan geboorte bin iech netuurlek vaan nature zoegezag besjeie genóg um dat tow te geve.

Meh tien jaor nao 1992 móch iech constatere tot de twietaolegheid vaan de straotnaome, te beginne bij die wat in de Mestreechse en Nederlandse Taol aanders zien, in Mestreech is gerealiseerd, tot in 1998 't stadsbestuur es ierste euverheidsorgaan in Limburg de Mestreechter grammatica en spelling heet erkind en tot beveurbeeld ouch 't Mestreechs Volksleed die erkinning kraog.

En dèks weure noe beuk euver de Mestreechse historie en taol gratis aon alle sjaole ter besjikking gestèld, en besteit euze bibliotheek Céramique, same mèt de Veldeke-krink euvereges, regelmaoteg aondach aon zake die 't Mestreechs betreffe.

Dames en Hiere,

Negenteg jaor weurt Veldeke dit jaor. Maag iech uuch, en miechzelf ouch, dao allemaol vaan harte mèt felicitere?! En dat viere veer daan ouch nog op 21 februari, 'nen zier symbolische daag, want de 21e februari is door de UNESCO oetgerope tot Internationale Moedertaaldag, d'n daag dee de taolkundege en culturele diversiteit viert! Kin 't towpasseleker?

Negenteg jaor geleie dus. In 'nen tied tot 't zelfbewustzien vaan Limburg mier en mier greuide; eigelek e bitteke te vergelieke mèt d'n tied vaan noe. D'n tied vaan noe, boe-in iech gere – zeker in Den Haag – beweer tot Limburg Nederland groeter maak. En dat is get wat mekelek is um te bewere, umtot Limburg 't vendaog d'n daag good deit. Veer zien economisch gezeen zeker gein naokuimerke mie, mèt de op Zieland nao liegste werkloosheidsciefers vaan Nederland. Veer zien ein vaan de innovatiefste en veer zien de mies internationale provincie vaan eus land. Um mer 'ns get te neume.

Meh ouch toen – in d'n tied tot de Vereineging Veldeke 't levesleech zaog – had Limburg voldoende aonleiing um stökke zekerder es daoveur in z'n sjeun te goon stoon.

In deen tied greujde Limburg jummers oet tot de kachel vaan Nederland, lètterlek en feguurlek. 't Maakde de ierste succesvolle transitie door vaan 'n erm agrarisch gebied naor 'n modern industrieel gebied, noe ouch boete de industriestei vaan de 19e iew. En 't had mèt Charles Ruys de Beerenbrouck de jongste en ierste katholieke premier vaan Nederland gelieverd.

En de vergelieking geit weier want Limburg had in deen tied douch 'ne gouverneur mèt – toen veurluipeg de lèste – knievel, naomelek Van Hövell tot Westerflier.

En netuurlek spraok dat zelfbewustzien, dames en hiere, ouch oet de opriechting vaan Veldeke, 'n vereineging die vaan toen aof de culturele riekdom vaan eus dialekte zow besjerme, zow koestere.

Koestere en besjerme. Op de ierste plaots tege dat "voortdringende Hollandsch". 't Hollands wat daoveur amper gesproke woort, meh noe al zoe'n 20 jaor mètkaom mèt de vääle neet-Limburgers die hei naortow kaome vaanwege de transitie naor veural de moderne mijnindustrie.

Boemèt ouch de zörge kaome, want de dialeksprekende Limburger woort zoe es vaanzelf gedwónge Hollands te goon spreke in d'n umgaangk mèt neet-Limburgers.

D'r waore zelfs toen al Limburgse kinder veur wee 't dialek neet langer de moojertaol waor. Kinder, die al in hun vreugste kinderjaore 't Hollandsch vaan 'Moessie' en 'Pappie' naozagte, zoe stoond 't in die daog in de Limburgse gezètte te leze.

En daotege kaom Veldeke dus in 't geweer. Want: "… de eigen zeden en eigen taal zijn het kostbaarste bezit van een volk. Limburg moet dat koesteren om de 'eigen zeer hoogstaande cultuur' te behouden. Onze beschaving is immers de oudste van Nederland…" En: "Als Limburg zijn taal verliest, is het het oude Limburg niet meer. De taal die gevormd is overeenkomstig de behoefte der Limburgse volksziel".

Zoe klónke toen de motivaties vaan de stiechters. Sjoen motivaties es geer 't miech vraog, die, dink iech, ouch zier typerend zien veur dat greujend zelfbewustzien vaan deen tied, wat iech uuch al expliceerde. Zeker es geer ouch nog 'ns bedink tot "het oude Limburg" boe euver gesproke woort, nog neet 'ns zoe aajd waor.

Geografisch staatkundeg gezeen waor 't Nederlands Limburg, dat gevörmp woort in 1839, dus zelf nog gein 90 jaor aajd. Es normale Nederlandse provincie waor 't sinds 1867 zelfs pas 'n klein 60 jaor aajd in 1926. Terwijl 't ech bij Nederland wèlle hure vaan nog vääl jongere daotum waor. Dao waor feitelek nog gein 10 jaor spraoke vaan. Wie veer jummers nao d'n Ierste Wereldoorlog ech neet mie op de Belsje avances in wowwe goon.

De verklaoring veur dat 'oude gevoel' ligk mesjiens daan ouch sjus in die taol die wat Veldeke 90 jaor geleie zoe gere mèt ziel en zaolegheid wow goon besjerme.

Want al waor 't huidege Limburg vreuger veural 'n staotkundege lappedeke, 't waor wel altied 'n lappedeke boe 't spreke vaan 'n verwant dialek vaan 'hoog tot laag' 'n gemeinsjappelek kinmerk waor. Neet dat dialek zelf – d'r besteit jummers gei Limburgs zoewie 't Fries besteit – meh 't spreke vaan 'n dialek, waor de groetste gemeine deiler. Zelfs al hoonderde jaore veur veer es Limburg gebore woorte.

Neet veur niks lete de opriechters vaan Veldeke de naom Veldeke ouch 'n aofkorting zien vaan: Voor Elk Limburgs Dialect Een Krachtige Eenheid.

Veldeke brach daomèt vaanaof 't ierste begin 'n ode aon euze versjeienheid. 't Góng jummers: "om de beoefening en het in stand houden der Limburgsche dialecten in zeer breeden zin, niet enkel plaatselijk, maar gewestelijk en zelfs in de toekomst aanraking zoekend met de aanverwante dialecten als vallen deze buiten de enge grenzen van het Staatkundig Nederlands Limburg". Zoe lete de opriechters 't um "reden van practischen aard" in 't "officiëel Nederlandsch" opteikene in 't *Limburgs Dagblad* vaan zaoterdag 13 miert 1926.

Meh in 't dialek of neet, deze formulering gief sjoen aon tot Veldeke en 't DNA vaan eus provincie exact samevalle in 't euver grenze eweg zeuke vaan verbindinge. En tot Veldeke mesjiens ouch euze groetste krach bloet lègk: eus ein zien in versjeienheid, boe-in veer ederein 't eigene gunne.

Meh, dames en hiere, es oet 't eigene vaan Limburg – 't spreke vaan 'n eige dialek oongeach de sociale klasse – zoe'n geweldege krach sprik, boerum blieve veer 't daan "plat praote" neume?

Iech weet netuurlek ouch tot 't etymologisch neet verkierd is. Want "plat" kump plat gezach vaan 't oondersjeid tösse 't Hoog-Duits en 't Neder-Duits.

't Hoeg-Duits dat in de heuvels en de berge woort gesproke, en 't Lieg-Duits vaan 't platte neder-land.

Meh los vaan 't feit tot Limburg 't hoegste ligk binne Nederland, vin iech persoenlek de banale – wieneg erudiete – sfeer dee 't woort 'plat' opreup bij ganse volksstamme landgenote, neet ech thoes hure bij wat zoe'n hoeg good is: 'n hoeg Limburgs good. Es Mestreechteneer höb iech d'r mesjiens 't minste las vaan, want veer mojle gei plat, meh spreke de Mestreechter Taol.

Meh ouch es eure nuie besjermhier veul iech miech neet allein stoon in dees opvatting. Ouch de stiechters spraoke al in 1926: "we schamen ons niet meer voor de eigen taal, al heet die dan ook het "plat", een naam die zo onrechtvaardig mogelijk is".

Meh iech voolt miech pas ech comfortabel wie iech oontdèkde tot ouch miene veurgenger Jo Hansen zaoleger "plat" 'n vervelend woord voont. 't Doog volges hääöm vääl lui dinke tot 't plat zow zien um dialek te spreke. En dat terwijl heer meinde tot 't dialek pertinent neet oonder hoofde te doen aon 'n cultuurtaol.

Sterker nog – zoe betoogde heer – 't woord 'dialect' kaom vaan 't Griekse 'dialegomai' wat 'spreke' beteikent. 't Woord dialek beteikent dus niks aanders es taol. In dit geval de oorsprónkeleke taol vaan 'n gewes (*oet: Het Recht van het Limburgs, Jo Hanssen 1947, p.8*).

Dames en hiere, iech wèl miene veurgenger dao gere in volge. Mesjiens wèl iech zelfs e stepke weier goon, en uuch veurstèlle um 't spreke in 't dialek vaanaof noe "hoeg praote" te goon neume.

Wie daan ouch, iech zeen 't es 'n echte ier um es eure besjermhier 't dialek, de Limburgse Taol, 't spreke vaan 't dialek, 't hoeg praote, zier hoeg te hawwe. Zoe veul iech miech plezereg verpliech aon mien awwers,
Aon miene veurgenger Jo Hansen,
Jao, aon gans Limburg!

Iech höb gezag.

SIGNALEMENTEN

Veldeke Limburg

EEN FUNDAMENTEEL WERK OVER DE WOORDENSCHAT VAN DE STREEKTAAL IN OOSTBELGIË

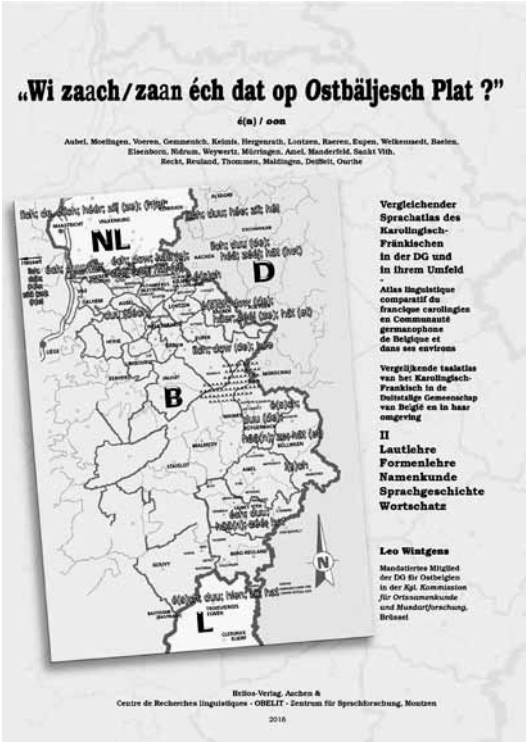

L. Wintgens, Vergleichender Sprachatlas des Karolingisch-Fränkischen in der DG und ihrem Umfeld – Atlas linguistique comparatif du francique carolingien en Communauté germanophone de Belgique et dans ses environs – Vergelijkende taalatlas van het Karolingisch-Frankisch in de Duitstalige Gemeenschap van België en in haar omgeving. Deel 1. Aachen: Helios-Verlag (ISBN 978-3-86933-112-5).

Van de hand van em. prof. dr. Leo Wintgens, internationaal gewaardeerd taalhistoricus en dialectonderzoeker en lid van de *Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie*, ligt sedert mei 2014 een zoveelste standaardwerk voor ons: Deel 1 (Woordenschat) van de *Vergleichender Sprachatlas des Karolingisch-Fränkischen in der DG und ihrem Umfeld – Atlas linguistique comparatif du francique carolingien en Communauté germanophone de Belgique et dans ses environs – Vergelijkende taalatlas van het Karolingisch-Frankisch in de Duitstalige Gemeenschap van België en in haar omgeving*. De drietalige ondertitel maakt duidelijk dat het de bedoeling is dat niet enkel Duitstaligen, maar evenzeer Frans- en Nederlandstaligen in dit werk hun gading vinden. De wetenschappelijke commentaren en de woordvertalingen zijn dan ook doorgaans in de drie landstalen gesteld. De hoofdtitel zelf luidt *Wie zaach éch dat op Ostbäljesch Plat?* [Hoe zeg ik dat in het Oost-Belgische Plat?] en gaat voort *é(n) / oon* [in] *Aubel, Moelingen, Voeren, Gemmenich, Kelmis, Hergenrath, Lontzen, Raeren, Eupen, Welkenraedt, Baelen, Elsenborn, Nidrum, Weywertz, Mürringen, Amel, Manderfeld, Sankt Vith, Recht, Reuland, Thommen, Maldingen, Deiffelt, Ourthe. Plat-* in *"Platdütsch"* betekent dus geenszins 'plat, ordinair', maar is een vlag die in oorsprong een geografische lading – een landschappelijke ligging – dekt!

Het *Platdiets/Platdütsch*, een overgangsdialect tussen het Limburgs en het Ripuarisch, is door Wallonië erkend als binnenlandse regionale taal. Maar zoals in het Noordwesten van Frankrijk het Frans-Vlaamse dialect stilaan vergaat, is ook deze regionale taal bedreigd met de ondergang. Vooral bij de jongere generatie is dit het geval. De zgn. *Sprachenwechsel* is historisch vaak een eenrichtingsweg naar Franse eentaligheid gebleken. Deze is nu al een feit in Ourthe-Beho en in Aubel, dat ooit (meer bepaald tot 1914) het enige viertalige dorp van België was (zodanig een opstel van L. Wintgens, 1998). Deze betreurenswaardige trend neemt ook toe in Montzen-Welkenraedt. Zelfs in Kelmis, van 1916 tot 1918 als *Neutral-Moresnet* bekend, spreken de kinderen de streektaal onder elkaar haast niet meer. De gemeenteraad van Kelmis, vóór Eupen de dichtst bevolkte Duitstalige gemeente, zetelt evenwel nog steeds in de streektaal, wat ook het geval is in de meeste Duitstalige gemeenten van de Belgische Eifel.

De achteruitgang van de streektalen is overal algemeen, het is o. m. een gevolg van migratie en globalisering. Deze talen dreigen verloren te gaan. Des te groter is de verdienste van de auteur om middels jarenlange *Felduntersuchungen* en vergelijkende studies een uiterst zorgvuldig samengestelde lexicologische inventaris te hebben verzameld vooraleer het te laat is. Hij steunde daarvoor op de opbrengsten van twee studieopdrachten van de universiteit *Louvain-la-Neuve* (reeks *Architecture rurale de Wallonie*) uit de jaren 1986 en 1991 over de alledaagse woordenschat van de landbevolking in het *Pays de Herve* (verschenen in 1987) en de *Ardenne herbagère* (1992). De daar voorgestelde hoofdstukken zijn thans behouden gebleven, maar de hoeveelheid van woorden werd meer dan verdubbeld, de vertaling in het Duits en het Nederlands werd bijgevoegd. De voorliggende atlas is in drie kolommen gestructureerd, waarvan de eerste de varianten van DG-Noord en omgeving, de tweede DG-Zuid en omgeving en de derde het lexicale vergelijkmateriaal van Heinsberg (D) en Maastricht (NL) tot en met Luxemburg onthoudt. De studie van L. Wintgens toont zo op overtuigende wijze aan dat het noordelijke en het zuidelijke deel van het gebied van de Duitstalige Gemeenschap van België samen met een aantal buurstreken uit de regio Aken-Limburg-Luxemburg sinds de Karolingische tijd, uitgaande van het aloude centrum *Aachen*, taalkundig één groot weefsel - het Karolingisch-Frankisch - vormden. Door een fonetische grafie, die zelfs fijnheden als de regionale stoot- en sleeptoon (b.v. énge Daach, twaai Dáach) uitbeeldt, kan ook de minder ingewijde lezer de taalvarianten op de voet nagaan.

Aan de hand van een Duitse Index komt de zo rijke woordenschat, in talrijke schakeringen van de streektaal genoteerd, binnen het bereik van verder wetenschappelijk onderzoek. Overigens was het er L. Wintgens al vanaf het begin van de jaren 80 om te doen om de regionale taal in dit gedeelte van de oude *Francia Media* Lotharingen een wetenschappelijke grondslag te verlenen. Zo verscheen in de taalkundige boekenreeks *Ostbelgische Studien* in 1982 zijn Luikse

doctorthese *Grundlagen der Sprachgeschichte des Herzogtums Limburg,* 1986 *Grundlegung einer Geschichte der Literatur in Ostbelgien* (zijn Luikse neventhese), 1988 de broneditie *Weistümer und Rechtstexte im Bereich des Herzogtums Limburg*. Hij volgde zodanig het spoor van de grote Luxemburgse filoloog Robert Bruch. Deze gaf in 1955 een eerste tweetalige spraakkunst van zijn moedertaal uit, maar mocht zelf de editie van zijn *Luxemburgischer Sprachatlas* in 1963 niet meer meemaken. Zijn levenswerk legde echter de grondslag van de erkenning van het *Lëtzebuergesch* als enige nationale taal van het Groot-Hertogdom in 1984. In het Luxemburgs parlement hoort men er dan ook doorgaans deze taal klinken.

Leo Wintgens heeft kort geleden in opdracht van de Regierung der DG te Eupen twee belangwekkende opstellen over de *Romaans-Germaanse taalgrens* (o.m. steunend op het werk van de historicus G. Kurth, 1896-1897) en de *Taalgeografie van Oostbelgië* gesteld en met gepaste kaarten gedokumenteerd. Ze zullen begin 2015 in Deel I van de boekenreeks met titel *Grenzerfahrungen* over de geschiedenis van de DG (in al 6 delen) verschijnen.

De verdiensten van het hier voorliggende werk van L. Wintgens liggen nog op vele andere vlakken. Men kan het boek een schatkamer vol wegwijzers naar het verleden noemen, maar het propageert evenzeer de toeristische troeven van het nog grotendeels ongerepte *Ostbäljesch Plat*. Het boek is verlucht met talloze prachtige kleurenfoto's en -kaarten, die tot een bezoek uitnodigen, en is grafisch een streling voor het oog. Leo Wintgens uit Hergenrath, die de hulp mocht krijgen van tal van zegslieden uit geheel Oostbelgië, bracht aldus een eeuwige ode aan zijn heimat en aan haar unieke taal. *Monumentum aere perennius*! Hij besluit zijn boek dan ook met *"Wää zing Schprook néét mie kalt, verlüst zing Idäntitäät!"* [Wie zijn taal niet meer spreekt, verliest zijn persoonlijkheid].

In grote trekken ziet de opbouw van de voorliggende *Atlas I* er als volgt uit.

Groet door de minister-president van de DG - Woord vooraf door de districtscommissaris
+ excursus 1 'Hoe men het bij ons zegt'
Ter inleiding
Voorstelling van de regio DG-Noord: het Land van Herve
Voorstelling van de regio DG-Zuid: de Belgische Eifel
Gemeenten van de DG en het omliggende – Grafische weergave van de klankeninventaris
Vergelijkend woordregister DG-Noord / DG-Zuid / omliggende streken
1. Basisbegrippen
+ excursus 2 'Voorzetsels, etc.'
2. Landschappelijk milieu
3. De boerderij
4. Bouwmateriaal en onderdelen van constructies

5. Huisraad
6. Werktuigen
+ excursus 3 'Het lichaam'
+ excursus 4 'Ziekten'
+ excursus 5 'Uitdrukkingen uit het geloof'
Bibliografie
Lijst van de kaarten en illustratiebladen
Afkortingen - Dankwoord aan de medewerkers - Over de auteur
Index in het Duits

Deel 2 van de *Vergelijkende taalatlas van het Karolingisch-Frankisch* (met typische fenomenen van Klank- en Vormleer, bijzondere lexicale hoofdstukken) is in voorbereiding. De publicatie ervan is voorzien voor 2016.

Het 182 bladzijden tellende boek in A4-formaat (29,5 cm X 21 cm) is verschenen in de HELIOS-Verlag te Aken (ISBN 978-3-86933-112-5). Het is een basiswerk dat onder de auspiciën van de DG en van de CF tot stand kwam en dat bovendien mocht rekenen op de steun van tal van bekende sponsors uit de regio. Daarom kan het boek aangeboden worden voor de uitzonderlijk gunstige prijs van 20 euro (exclusief verpakkings- en portkosten).

Het is in België verkrijgbaar bij het *Zentrum für Sprachforschung-OBELIT*, rue Gustave Demoulin 4 te Montzen (e-mail: lwintgens@skynet.be), in het *Göhltal-Museum* van Neu-Moresnet, in het *Töpferei-Museum* van Raeren, in het Rijksarchief van Eupen en in het ZVS-Museum te Sankt Vith. Het kan ook via de plaatselijke boekhandels besteld worden (vrijblijvende prijs).

Dr. Luc Van Durme,
Lid van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde te Gent

VEURLAESWAORDEBOOK VEUR KINJER

Riky Simons-Julicher, Leny Geraedts-Simons, Hans Simons, Mien eerste wäördjes, veurlaeswoordebook veur peuters en kleuters.
Oetgaaf: Milieu- en HeemkundeVereniging Swalmen, oktober 2016.
ISBN 978-90-805050-9-4. 't Kos € 12,50

Riky Simons-Julicher, hääre man Hans Simons en häär sjoonzöster Leny Geraedts-Simons höbbe 'n beukske gemaak det in oos Limburgs taalgebied waarsjienlik nog geine veurgenger had. Riky sjreef de verskes, Leny maakde dao teikeninge bie, Hans verzorgde de opmaak. 't Haet zoget de vorm van… 'n waordebook.

't Is 'n beukske wo-oet elders en verzorgers van peuters en kleuters kinne veurlaeze. 't Beukske van 59 pagina's besjteit oet gedichskes en teikeninge bie wäörd oet de waereld van klein kienjer. 't Is ech neet allein bedoeld veur veurlaeze wobie de kienjer mótte loestere. 't Is ouch 'n ech kiekbook mit prachtige teikeninge wo-euver kan waere vertèld. De teikeninge zeen gans dudelik veur kleintjes.

De kernwäörd zeen alfabetisch geordend; natuurlik óntbraeke de letters c, q, x en y: die zeen veur grote miense… 't Begint mit 't waord 'aje' en 't sjtop mit 't waord 'Zjwaam'. Det letste waord is natuurlik veural neet te misse veur kienjer oet Zjwame. Riky, Leny en Hans zeen alle drie oet Zjwame.

Bie eder letter sjtaon 'n deil wäörd. Bie de a zeen det 'aje, appelekits, apeneutje'; bie de z: 'zeip, zoebbele, zónnebloom, zandjkesjteel, Zjwaam.'

Waal jaomer det a en de g in de veur kienjer lestig te laeze vorm sjtaon. Mer 't book is natuurlik bedoeld óm veur te laeze. Eder waord haet zien eige gedich en teikening.

De gedichte zeen op 't niveau van de kienjer gesjreve. Men moog verwachte det de 'toppers' ónger die gedichte nao 'n paar keer veurlaeze ónthaje en dalik opgezag gaon waere. De teikeninge sjloete prima aan bie de gedichskes. Ouch zeen d'r altied details te zeen wo-euver gesjpraoke kin waere. 't Is allemaol op 't niveau van peuters en kleuters.

’n Veurbeeld van ’n ‘trefwaord’: det bie ‘appelekits’:

appelekits
Es se ’ne appel its,
kriegs se vanzelf
’n appelekits.

Geer zeet ’t: korte zinne, nieks euverdreves drin, sumpel mer waor.
Welk verhaol zit achter dees oetgaaf? Riky, Leny en Hans höbbe zelf kleinkienjer. Ze wille det die ’t Limburgs good lere. Dao kin dit beukske prima bie helpe, thoes bie elders en grootelders, in peutersjpeelzale en in de eerste groep van ’t basisóngerwies.
Is ’t allein in Zjwame te gebroeke? Nae heur. De teks van de trefwäörd is in gans Limburg good te volge; de gedichskes kan men gemekkelik aanpasse; de teikeninge wèrke euveral.
Good getróffe, trouwens, det dit in ’t jaor van de Limburgse dialekte is versjene! ’n Prima initiatief van de Milieu- en HeimkundeVereiniging van Zjwame, en van Riky, Leny en Hans.

Yvonne de Vries

VELDEKE LIMBURG JAORVERSJLAAG 2014

Algemeine informatie euver de vereiniging Veldeke

Algemein vergadering
't Hoogste orgaan van de vereiniging is de Algemein Vergadering, die besjteit oet twee leje van edere krink en de leje van 't houfbesjtuur van Veldeke Limburg. De Algemein Vergadering haet sjtatutair de volgende take:

- de besjtuursleje en de leje van de kascontrolecommissie te beneume;
- 't beleid van de vereiniging te bepaole;
- de begreuting vas te sjtèlle;
- de heugde van de kóntributie te bepaole;
- de jaorsjtökker vas te sjtèlle;
- 't hoeshajelik reglement en 't krinkreglement vas te sjtèlle.

De Algemein Vergadering kwaam in 2014 twee keer bie-ein: op dinsdaag 20 mei en op dónderdaag 20 november. In de veurjaorsvergadering waerde de jaorsjtökker euver 2013 vasgesjtèldj. De vergadering waerde aafgesjlaote mit 'n optraeje van Ann Philipsen en Gerda Schattorjé. In de naojaorsvergadering is de begreuting 2015 en 't jaorversjlaag 2014 vasgesjtèldj.
De zenger Ruud Verhoeven verzorgde de muzikaal aafsjloeting mit 'n sjoon optraeje.

Houfbesjtuur
Op 31 december 2013 waas 't houfbesjtuur samegesjtèld wie noe volg:

- Mr. Lei Pennings (veurzitter)
- Dr. h.c. Lei Heijenrath (vice-veurzitter)
- Yvonne de Vries (sikkertaris)
- Pieter Ebus (penningmeister)
- Jos Stassen (projekte)
- Har Sniekers (communicatie: website en nuutsbreef)

Op zaoterdaag 12 april 2014 is officieel aafsjeid genaome van aad-sikkertaris Frits Kamps. Veurzitter Lei Pennings bedankde Frits veur ziene inzat veur Veldeke-Limburg. Veural de sjpitse opmèrkinge van Frits blieve ós bie. De taak van Frits is euvergenaome door Yvonne de Vries.
't Houfbesjtuur vergaderde in 2014 nege keer. Dees vergaderinge waerde genotuleerd door Ria Corstjens van 't Hoes veur de Kunste Limburg. De documentatie en 't wèrkarchief wurt ouch door Ria biegehaje.

't Veldeke-achtergróndj-archief is in 2014, dankzij 't Hoes veur de Kunste Limburg, geïnventariseerd door Coen Thevissen. De verwachting is det oos archief in 2015-2016 is gedigitaliseerd.
De website Veldeke Limburg wurt biegehaje door Har Sniekers. In 2014 zeen initiatieve genaome óm de website te vernuje.
De veurzitter haet 'n deil euverligke mit 't besjtuur van 't Hoes veur de Kunste Limburg geveurd euver de toekóms van de samewèrking tösse de twee organisaties.
De veurzitter haet tweemaol vergaderd mit de kemissie-Literair euver de verangeringe bie de Veldeke-Literatuurpries.
Daonaeve ware de besjtuursleje bie heel get aktiviteite, wie de nuujjaorsreceptie van de provincie en de nuujjaorbie-einkóms in As (B).
Bie de Raod veur 't Limburgs is Lei Heijenrath de vaste aafgevaardigde.
Daonaeve zeen kóntakte mit 't Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootsjap, 't Limburgs Museum, 't Institut für Landeskunde en Regionalgeschichte, de Jo-Hanse-sjtichting veur Volkscultuur en de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde.

90 Jaor Veldeke Limburg
'n Kemissie ónger leiing van Pieter Ebus is gesjtart mit de veurbereiding van 't 90-jaorig jubileum van Veldeke-Limburg, in 2016. De kemissie, besjtaonde oet: Pieter Ebus, Wiel van Aarsen, Har Sniekers en Yvonne de Vries, vergaderde drie keer in 2014. Daonaeve zeen drie gesjprekke gewaes mit Maurice Ambaum van Ambaum Brandmakers. Maurice Ambaum geit 't jubileumjaor van Veldeke-Limburg coördinere.
In dit kader is bie 'n feestelike bie-einkóms op 't houfkentoor van Dagblad De Limburger op 6 november 2014, 't jaor 2016 oetgerope toet 't Jaor van de Limburgse Dialekte. In det jaor zal ouch 'n book euver de gesjiedenis van Veldeke en de óntwikkelinge bie de sjtreektale en de volkscultuur in de aafgeloupe 90 jaor versjiene. Drs. Luc Wolters is as auteur aangesjtèld, biegesjtange door 'n laeskommissie. Dees besjteit oet: Pierre Bakkes, Pieter Ebus, Har Sniekers, Jos Stassen, Lei Pennings, Lei Heijenrath, Ton van de Wijngaard.

Leje
't Aantal leje van Veldeke Limburg is in 2014 gegreujd van 2571 op 31 dec. 2013, toet 2572 op 31 december 2014. Óngersjtaonde tabel gif 'n euverzich van de óntwikkeling in 't aafgeloupe jaor.

LEJEBESTAND VELDEKE		
Krènk	**31-12-14**	**31-12-13**
Ech	111	112
Gelaen	51	51
Heële	96	97
Mestreech	1365	1323
Um Mamelis	47	37
Remunj	144	154
Zittert	195	210
Valkeberg	64	65
Venlo	201	211
Venroj	159	162
Wieërt	77	84
Euveral	62	65
Totaal	2572	2571

Ereleje
Mw. Hannie Craghs, krink Venroj en Mw. Els Ottenheim en dhr. Jef Loontjes, krink Mestreech waerde in 2014 beneump es erelid van Veldeke-Limburg vanwaege häör krinkeuversjtiegende activiteite veur 't dialek en de volkscultuur in Limburg.

Activiteite in Limburg

Jaorbook 2013 en Nuutsbreve
't Achste jaorbook 2013 is op 7 februari gepresenteerd op kesjteel Doonder. Toen is ouch 't Rouwtekstebook gepresenteerd. Veur de muzikaal ómliesting zorgde Ton Custers. De jaorbeuk zeen nao de leje gesjik.
Veldeke-Limburg publiceerde in 2014 twee nuutsbreve: nómmer 17 in juli 2014 en nómmer 18 in december 2014, die nao alle lede waerde versjtuurd.

Digitaal sjikke Wim Kuipers en Har Sniekers mit häöre wèrkgroep *Veldgewas* (veldgewas@home.nl) veur de leefhöbbers waekeliks drie gedichte en op zaoterdaag *'t Waord van de Waek* toe.

Platbook
In opdrach van 't Huis voor de Kunsten Limburg is in samewèrking mit de sjtichting LiLiLi en Veldeke-Limburg gewèrk aan de oetgaaf van Platbook 11, *Vastelaovend* ónger redaksie van gouverneur Theo Bovens. Platbook 12 ging euver 't getal 12. Platbook 13 geit euver Geldj.

Kemissie Literair
Dees kemissie besjteit oet Arno Gubbels, veurzitter, Har Bokken, Jan Moonen, Huub Nijssen en Jan Ridderbeekx. De kemissie is bezig mit 'ne angere opzat van de Veldeke-Literatuurpries. Dit wurt oetgewirk door 'n kleine kómmissie ónger leiing van Arno Gubbels, Lei Heijenrath, Guus Urlings en Jan Moonen. D'r wurtj gedach aan de opzat van workshops veur sjrievers ónger leiing van Bennie Lindelauf.

Kemissie Volkskultuur
Ouch dit jaor haet de kemissie, besjtaonde oet Yvonne de Vries (veurzitter), Annie Schreuders-Derks, Netty Engels-Geurts, Els Lahey-Diederen, Riky Simons-Julicher, naeve häör normaal take 'ne lesbreef veur de basissjole euver 'n volkskundig of historisch óngerwerp veurbereid.
In 2014 is gewèrk aan de lesbreef euver De Peel in samewèrking mit de krink Venroj. De presentatie daovan wurt in 2015 verwach.
De kemissieleje leverde wiejer biedrages aan 't jaorbook van Veldeke en de website van Veldeke-Limburg. 't Rouwbeukske mit tekste veur begrafenisse is februari 2014 gepresenteerd, ónger de titel *Leste Wäörd*. Óngertösse is 'ne tweede drök versjene.

Door Riky Simons-Julicher is de enquête euver tradities in Vlaandere en Limburg oetgewèrk. Dit óngerzeuk is op 5 juli 2014 aangebaoje aan de Prins De Merode, op zien kesjteel in Westerlo, Belsj. Ouch haet Riky de enquête euver de gebroeke mit Driekeuninge oetgewèrk. In 2015 wurt de publicatie hievan verwach. Versjillende Veldekekringe in Nederlands- en Belsj-Limburg höbbe mitgewèrk aan dees óngerzeuke.

Yvonne de Vries is in 2014 gesjtop es veurzitter van de kemissie Volkscultuur, vanwaege häör functie es sikkertaris van Veldeke-Limburg. Mit 'n prachtige excursie langs vakwerkhoezer, opgezat door Els Laheye-Diederen, is aafsjeid genaome van Yvonne.

Veldekekids
In 2014 is Veldeke, same met Ambaum Media & Communicatie 'n nuuj projek gesjtart óm de jeug - die ummer méer met dialek aan de sjlaag geit, via Social Media (Facebook, Twitter en You Tube) - 'n podium te gaeve óm op häör eige meneer zich te kinne presentere in 't Limburgs. 't Eerste óngerwerp det

is opgepak: de jeug op 11 plaatse in Limburg same met gevestigde artieste 'n vastelaovesnómmer te laote make en dit via Social Media in de lóch te brènge. Dit waas 'n groot succes.
Later in 't jaor is 'ne LimboQuiz! via de sociale media opgesjtart. Èlf bekinde Limburgers waerde getes op haor kinnis van dialek en volksgebroeke, wie Beppie Kraft, Lucas en Arthur Jussen, Lex Uiting en Jack Vinders. De sjpetterende presentatie waas in de henj van Dwayne Horbag.

Declamatiewedsjtried veur de jeug
De 11e finale van de Limburgse declamatiewedsjtried waerde op zaoterdaag 17 mei 2014 gehaje, in de sjone zaal van theater DOK 6 in Kepel ('Panningen'). De jury besjtóng oet: Ton van de Wijngaard, Marleen Schmitz, Ann Philipsen, Silvia Weusten, Pierre Bakkes.
D'r ware 25 deilnummerkes, de prieswinneers zeen:
Groep 3/4: 1. Eefke Koninkxs, Venlo, 2. Step Leenders, Ech-Zöstere, 3. Isa Meeuwissen, Ech;
Groep 5/6: 1. Meike Mooren, Ech, 2. Noor Vanhommerig, Kirchroa, 3. Quin Schatorie, Venlo;
Groep7/8: 1. Luuk Mohnen, Kirchroa, 2. Juul Brueren, Venlo, 3. Marscha Roelofs, Gelaen.
In 2015 wurt de finale gehaje in Haerle ómdet DOK 6 neet besjikbaar is. De organisatie is dan ouch weer in de henj van Jos Stassen.

Sjrieverskringe
D'r zeen op dit moment drie sjrieverskringe. Dae van Midde-Limburg, van Noord-Limburg en de Algemeine Sjrieverskrink van Limburg. Al dees kringe kómme regelmaotig bie-ein en sjrieve euver vanteveure vasgesjtèlde thema's.

Kringekóntakdaag 2014
Dit jaor waas de krink Um Mamelis aan de beurt. Zie gove 'n sjoon beeld van de prachtige ómgaeving, mit ein rondjleiing door Vaols en 'ne böstoch nao de Volmeule in Ieëpe.
Dae daag begós en eindigde op kesjteel Hotel-Restaurant Bloemendal.
De Veldekevlag waerde dao aan de krink Haerle gegaeve, dae in 2015 de kóntak-daag organiseert.

Vassjtèlling van 't jaorversjlaag 2014 Veldeke-Limburg

Dit jaorversjlaag is vasgesjtèld door de Algemein Vergadering op 19 mei 2015, te Remunj.

Yvonne de Vries, sikkertaris mr. Lei Pennings, veurzitter

VELDEKE LIMBURG JAORVERSJLAAG 2015

Algemein informatie euver de vereiniging Veldeke Limburg

Algemein vergadering
't Hoogste orgaan van de vereiniging is de Algemein Vergadering, die besjteit oet twee leje van edere krink en de leje van 't houfbesjtuur van Veldeke Limburg. De Algemein Vergadering haet sjtatutair de volgende take:

- de besjtuursleje en de leje van de kascontrolecommissie te beneume;
- 't beleid van de vereiniging te bepaole;
- de begreuting vas te sjtèlle;
- de heugte van de cóntributie te bepaole;
- de jaorsjtökker vas te sjtèlle;
- 't hoeshajelik reglement en 't krinkreglement vas te sjtèlle.

De Algemein Vergadering kwaam in 2015 twee keer bie-ein, op dinsdig 19 mei en op dónderdig 26 november 2015. In de veurjaorsvergadering waerde de jaorsjtökker euver 2014 vasgesjtèldj. De vergadering waerde aafgesjlaote mit 'n optraeje van Sharon Hegt mit de einakter "Mien keuke en ich".
In de naojaorsvergadering zeen de begreuting 2016 en de notule van de ALV van mei 2015 vasgesjtèldj. Bie dees vergadering waas Wil Wintjens de muzikale gas.

Houfbesjtuur
Op 31 december 2015 waas 't houfbesjtuur wie noe volg samegesjtèld:

- Mr. Lei Pennings (veurzitter)
- Dr.h.c. Lei Heijenrath (vice-veurzitter)
- Yvonne de Vries (sikkertaris)
- Pieter Ebus (penningmeister)
- Jos Stassen (projekte)
- Har Sniekers (website en nuutsbreef)
- Riky Simons-Julicher (volkscultuur en nuutsbreef)
- Henk Buskes (kringkóntakte en euregionaal kóntakte)
- Bèr Brounts (communicatie en p.r.)

De letste drie leje zeen in 2015 oos houfbesjtuur kómme versjterke.

't Houfbesjtuur vergaderde in 2015 èlf keer. Dees vergaderinge waere genotuleerd door Yvonne de Vries. De documentatie en 't werkarchief wurt door Ria Corstjens van 't Hoes veur de Kunste Limburg gearchiveerd.

De website Veldeke Limburg wurt biegehaje door Har Sniekers. In 2015 zeen initiatieve genaome óm de website te vernuje.
De veurzitter haet 'n deil euverligke mit 't besjtuur van 't Hoes van de Kunste geveurd euver 't transitietrajek en de verhoezing van 't Hoes nao 'n anger lokatie in Remunj.

- De veurzitter haet tweemaol vergaderd mit de kemissie-Literair euver de verangeringe bie de Veldeke-Literatuurpries.
- Daonaeve ware de besjtuursleje bie heel get aktiviteite present, zo wie de Nuujjaorsreceptie van de provincie.
- Bie de Raod veur 't Limburgs is Lei Heijenrath de vaste aafgevaardigde.
- Dao ware drie vergaderinge mit de provincie euver 't sjtreektaalbeleid. Ein en anger resulteerde in de nota 'Sjiek is mich det'.

En wiejer:

- Vergadering mit de Sjteunsjtichting Veldeke;
- Vergaderinge euver de Nuutsbreef, en de redactiesamesjtèlling.
- Daonaeve zeen kóntakte mit 't Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootsjap, 't Limburgs museum, 't Institut für Landeskunde und Regionalgeschichte, de Jo Hansensjtichting en de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde.

De sjtreektaalfunctionaris Ton van de Wijngaard is altied bie de HB- en ALV-vergaderinge.

90 jaor Veldeke Limburg

'n Kemissie ónger veurzittersjap van Lei Pennings haet hel gewèrk aan 't 90-jaorig jubileum van Veldeke-Limburg, in 2016. De kemissie, besjtaonde oet Lei Pennings, Pieter Ebus, Wiel van Aarssen, Har Sniekers en Yvonne de Vries, vergaderde 8 keer in 2015, meistal same mit Maurice Ambaum van Ambaum Brandmakers. Dit bedrief geit de aktiviteite in 't jubileumjaor van Veldeke Limburg coördinere. Dao is 'n sjpeciaal site óntworpe óm de activiteite in oos Jubileumjaor te promote.
As eerste activiteit is de veursjtèlling 'D'n Aaftrap' op 17 december 2015 georganiseerd. Det waas veural óm te benadrökke det 't jaor 2016 oetgerope is toet 't Jaor van de Limburgse Dialekte. In det jaor zal ouch 'n book euver de gesjiedenis van Veldeke en de óntwikkelinge bie de sjtreektale en de volkscultuur in de aafgeloupe 90 jaor versjiene. Drs. Luc Wolters is as auteur aangesjtèld, biegesjtange door 'n laeskómmissie. Dees besjteit oet Pierre Bakkes, Pieter Ebus, Har Sniekers, Jos Stassen, Lei Pennings, Lei Heijenrath en Ton van de Wijngaard. Ouch waerde 'n kerswins versjik óm de aandach te vestige op 't Jubileum van Veldeke Limburg en 't Jaor van de Dialekte 2016.
Dao is heel vääl bekinde Limburgers gevraog óm ambassadäörs te waere, mit heel vääl sukses!
De veurzitter haet inkel euverligke gehad mit de provincie Limburg euver 't besjermheersjap bie Veldeke Limburg van gouvernäör drs. Theo Bovens.

Leje
't Aantal leje greujde, de sjtandj waas op1-1-2014: 2571 en 2572 op 1-1-2015. Op 1-1-2016 waore d'r 2737 leje; daobie zeen 133 gratis lidmaatsjappe, dus 2604 betalende leje.

Activiteite in Limburg

Jaorbook 2014 en Nuutsbreve
't Negende jaorbook 2014 is gepresenteerd op 27 februari 2015 in Kesjteel Groot-Bögkenem. De presentatie waerde muzikaal ómlies door de zangeresse van "Op Geveul". De jaorbeuk zeen óngertösse nao de leje gesjik.
Veldeke-Limburg publiceerde in 2015 twee Nuutsbreve, nómmer 19 in juli 2015, en nómmer 20 in december 2015. De redactie waas bie Har Sniekers, Hans Simons, Riky Simons-Julicher en Yvonne de Vries.
Digitaal sjikke Wim Kuipers en Har Sniekers mit hääre wèrkgroep Veldgewas (veldgewas@home.nl) veur de leefhöbbers waekeliks drie keer gedichte en kritische tekste toe.

Platbook
In opdrach van 't Huis voor de Kunsten Limburg is same mit de sjtichting LiLiLi en Veldeke-Limburg gewèrk aan de oetgaaf van Platbook 14, ónger redaksie van Ria Oomen-Ruijten. Thema: Grenze. Ouch versjeen Platbook 15, mit as thema (Aaf)lieëre, mit as redakteur Elle Eggels.

Kemissie Literair
Dees kemissie besjtong oet Arno Gubbels, veurzitter, Jan Moonen, Huub Nijssen, Har Bokken en Jan Ridderbeekx. De kemissie is bezig mit 'ne angere opzat van de Veldeke-Literatuurpries. Dit wurt oetgewèrk door 'n klein kómmissie ónger leiing van Arno Gubbels, Lei Heijenrath, Guus Urlings en Jan Moonen. Dao is besjlaote veur de opzat van 't Veldeke Verhaole Kónkoer. De béste sjrievers kinne mitdoon aan 'ne workshop ónger leiing van Benny Lindelauf.

Kemissie Volkskultuur
Ouch dit jaor haet de kemissie besjtaonde oet Annie Schreuders-Derks, Netty Engels-Geurts, Els Lahey-Diederen, Riky Simons-Julicher, naeve hääor normaal take 'ne lesbreef veur de basissjole euver 'n volkskundig of historisch óngerwerp oetgegaeve.
In 2015 is de lesbreef euver "De Pieël" in samewèrking mit de krink Venraoj gepresenteerd. Dit gebeurde in 't museum "De Peelstreek" van Ysselsteyn. Wethajer van Cultuur Lucien Peeters nom de lesbreef in ontvangs, nao det hae zich haw laote interviewe door de kienjer van basissjool St.Oda. As aafsjloeting waas d'r veure kienjer ein zeuktoch door dit geweldige museum.

De kemissieleje leverde wiejer biedrages aan 't jaorbook van Veldeke en de website van Veldeke-Limburg. Ouch wurt 'n vaste katern in de Nuutsbreef verzorg mit volkskundige thema's róndjóm de jaorkrans.
De enquête 'Driekeuninge' is oetgewèrk door Riky Simons-Julicher veur 't Algemeen Nederlands Verbond, aafdeiling Volkscultuur.

Veldekekids
In 2014 is Veldeke, same met Ambaum Media & Communicatie 'n nuuj projek gesjtart óm de jeug, die sjteeds meer mit dialek aan de sjlaag geit, via Social Media (Facebook, Twitter en You Tube) 'n podium te gaeve óm op eur eige menier zich te kinne presentere in 't Limburgs.

Declamatiewedsjtried veur de jeug
De 12e finale van de Limburgse declamatiewedsjtried waerde op zaoterdig 16 mei 2015 gehaje, in de sjone zaal van 't Cultuurhuis in Haerle. 28 jóng declamatiekunstenaers, winnaers van de wedsjtrieje in eige krink, lete zeen en huëre wat ze kènde. Hans Jacobs waas de presentator. De jury besjtóng oet zangeres Suzan Seegers (veurzitter), toneelregiseuze Elly Pötgens, sjriefster Marleen Schmitz, presentator Veldeke-kids Dwayne Horbach en sjtreektaalfunctionaris Ton van de Wijngaard. 't Waas ein geweldige middig. Sjpannend veur de deilnummerkes en nog vääl sjpannender veur de ruum 150 aandachtige aanwezige in de zaal. Meike Mooren oet Ech is winnaar gewore mit 't hoogste aantal punte van alle deilnummers (467 van de 500).

Sjrieverskringe
Dao zeen op dit moment veer sjrieverskringe: Midde-Limburg, Noord-Limburg, Weert en de Algemeine Sjrieverskrink van Limburg. Dees kringe kómme regelmaotig bie-ein; de leje sjrieve euver bepaolde thema's, doon mit aan krinkaktiviteite wie literair wanjelinge. Wiejer drage zie bie aan de Platbookserie.

Kringekóntakdaag 2015
Dit jaor waas de krink Haerle aan de beurt. Op zaoterdig 19 september waerde de kringe verras mit 'n geweldig sjoon programma. 't Begos mit ein sjtadswanjeling, ein bezeuk aan de Pancratiuskerk en 't Thermenmuseum. Nao de lunch ein rondjrit langs de mienkolonieje en de omgaeving van Haerle. As aafsjloeting ein muzikaal bezeuk aan 't Cultuurhoes en ein diner in 't Glaaspelies.
Dao waerde de Veldekevlag aan de krink Zitterd gegaeve, dae in 2016 de kóntakdaag organiseert.

Vassjtèlling van 't Jaorversjlaag 2015 Veldeke Limburg

Dit jaorversjlaag is vasgesjtèld door de Algemein Vergadering op 19 mei 2016.

Yvonne de Vries, sikkertaris mr. Lei Pennings, veurzitter

JAOREUVERZICH VELDEKE-VOLKSCULTUUR 2015 EN 2016

Els Lahey-Diederen, Valkebergs

Jaorversjlaag 2015

Euverzich activiteite van de commissie Volkscultuur Veldeke Limburg
De Commissie Veldeke-volkscultuur besjteit oet de dames: Netty Engels-Geurts, Els Lahey-Diederen, Riky Simons-Julicher en Annie Schreuders-Derks. De commissie hèlt ziech binne Veldeke-Limburg speciaal bezig mèt Limburgse volkscultuur. In 't wèrkplan sjtaon o.a. de volgende take:
't verzamele, documentere, rubricere en 't gebroek sjtimulere:
- van Limburgse tekste bie sjarneermomente;
- van Limburgse tradities en gebroeke;
- van regionale gastronomie;
- van Limburgse historie en heimkunde;
- van Limburgse legendes, volksverhaole, gediechte, verhaole bie monumente of landsjappe;
- van kingersjpele in woord, meziek en besjrieving;
- van Limburgse meziek.

Enquête Driekeuninge door ANV-werkgroep volkscultuur
Op de Enquête ANV euver Driekeuninge zin oeteindelik 17 reacties binnegekómme. Riky haet die bie-eingezat in 'n euverzich. Allein in Vènlo en op 't Belsj laef dees traditie nog.
Versjillende respondente höbbe vertèld euver wie 't vreuger bie hun ging. Driekeuningekeuk waere nog waal gebakke.

Lèsbreef
De lèsbreef 'De Pieël' is gepresenteerd aan de kinger van de basissjoal St. Oda op 13 november 2015 in 't Peelmuseum in Ysselsteyn, georganiseerd door de krink Venroj.

Veldeke Nuujsbreef
De commissielede völle katerne euver volkscultuur in de Veldeke Nuujsbreef. In 2015 zint dat de onderwerpe: De symboliek van de dere in de kaersjsjtal en Woveur neet inmake es men óngesjtèld is (Annie); Verse proemevlaaj en Winteraete (Netty); Kretse en wil kem (Grote en kleine kaardenbol) en Ruuk 't veurjaor (meizäödsje en wille knoflook) (Els).

Digitaal sjteunpunt
De commissie zal fungere es digitaal sjteunpunt veur vraoge euver Limburgse volkscultuur. O.m. via de knop volkscultuur op de nuuj website en de submenu's mèt b.v. lèsbreve, gebroeke bie jaorkrans, regionale gastronomie, gebroek bie sjarneermomente, traditie, folklore.

Euverige activiteite van de commissielede
Ze sjtèlle zich besjikbaar um in 't Jaor van de dialekte laezinge te gaeve:
Annie euver o.m. de mienwèrkersjvrouw (nuuj) en wiejer euver de ganse Santekraom.
Els euver de sjtreektaal in 't Limburgs vakwerkhoes; de sjpreekweurd en gezèkdes rond dat vakwerkhoes; Wat (dialek)name van plante oes vertèlle.
Netty euver Limburgs kaoke en bakke.
Els haet de vertaling in 't Valkebergs gemaak van *De zoe van Doedeljoe*. Dit riek geïllustreerde kingerbook in 't Nederlands versjeen tegeliek in 't Kirchröadsj, Landgraafs, Mestreechs, Remunjs, Zittesj en Vènloos, op 15 november 2015 in Gayazoo. Ze is besjtuurslid / webmaster van de Veldeke-krink-Valkeberg, geuf 'ne workshop Valkebergs en is bezig aan de samesjtèlling van de lèsbreef Meziek.
Annie haet mitgewèrk aan 't Zösters laesplenkske. Ouch is ze actief betrokke bie 't vereinigingsblaad van de Natuurvrienden van Zöstere en geuf laezinge door de ganse provincie. Netty is bezig aan 'n book euver 't kweke, tele en conservere van greunte: 'Van moestuin tot appelmoes'.
Riky haet werk gedaon veur de lèsbreef euver De Pieël. Ze maak kingerversjkes veur 'n veurlaeswaordebook veur peutersj en kleutersj. Ze deit mèt aan activiteite van Sjrieverskrink en Krink Ech.

Jaorversjlaag 2016

De lèsbreef 'In Limburg zit meziek'
Op 21 oktober 2016 is de lèsbreef 'In Limburg zit meziek' gepresenteerd in Basissjoal Valkenburg mèt mètwèrking van de jeughermenie van Walram's genootschap oet Valkeberg o.l.v. Evelyn Dirix. 't Iersjte exemplaar is oetgereik aan de Valkebergse dialekzenger en componis Guus Sjmeets. Samesjtèlling en teks is van commissielid Els Diederen. De opmaak en lay-out lik in heng van Hans Simons.

't Sjoanste woord volges de kinger van de basissjoale
In oktober 2016 organiseerde en jureerde de commissie *'t sjoanste Limburgs woord*, door kinger oetgezeuk. Oet de 150 ingezónde weurd houw ze 'n veurselectie gemaak in diverse categorieë en daonao veel de keus op dit winnende woord:eiketske (eekhoorn). Op de twiède t/m de zèsde plaats sjtoon: kruutje (sjroap, sjroep, sjtroep, zeem), bleumke, sjörker, zwegelestekske en laesheukske.

Euverige activiteite van de commissielede

De commissielede sjreve ouch dit jaor euver volkscultureel onderwerpe in 't Limburgs in de Veldeke Nuujsbreef. Aete mèt de kèrmes en Sinterklaoslekkernieje (Netty); 't Hommelt in de kroedwösj en Haamsjeut vs. Heksebessem (Els); Communie in Limburg en Kaersjkaarte (Annie) en 't Draaksjtaeke in Beesel (Riky).

In 't veurjaor kaom 't book 'Tussen moestuinen en appelmoes' oet (Netty).

Riky (versjkes), Leny Geraedts-Simons (illustraties) en Hans Simons (opmaak) verzörgde, same mèt Milieu- en Heemkundevereniging Swalmen, de publicatie van 't Veurlaeswaordebook veur peutersj en kleutersj. Op 't ing van 2016 zint al mië es 600 exemplare verkoch.

Els sjreef 'n artikel euver 'De geschiedenis van een oude vakwerkhoeve in Zjwier', gepubliceerd in 't Bulletin van Wijnandsrade in dec. 2016.

Annie redigeerde Platbook 16 'Mode' en vervolgde zien diverse lezinge door de ganse provincie.

SJRIEVERSKRINGE

Dialeksjrieverskrink Midde-Limburg

Karel Ruiten

De Sjrieverskrink Midde-Limburg (SML) is 'ne informele krink van 10 ambitieuze amateursjrievers mit es doel in de Limburgse taal, mit al zien versjille, te sjrieve, zich óngerein dao-in mit goje raod te óngersteune en zich neet hove te sjenere.
De SML is vrieblievendj en volledig ónaafhankelik van de vereniging VELDEKE en haet ouch geine officiële status es stichting of vereniging. Daonaeve zeen waal weer twieë leden van de SML lid van 't hoofdbestuur van Veldeke.
De SML is, mit alle waardering en respek, neet verantwaordelik veur activiteiten en publicaties die lede privé samestèlle, presentere en organisere.
Alle lede zeen lid van ein of mieë kringe van VELDEKE en de SML wuuertj geregeldj gevraog óm aan activiteite van kringe mit te doon. Det kinne veurdrachte zeen op Veldekeaovendje of 't óngersteune van wanjeltochte mit veurlaeze van passendje gedichte. Werk van lede van de SML zeen op persuuenlike titel te laeze in Platbook, Veldjbekèt, Veldjgewas en in versjillende waekblajer in de regio.
Óm lid te waere van de SML zeen gein eise gestèldj aan laeftied en/of woonplaats. Vanzelfspraekendj mótte de lede 'n redelijke oetdrökkingsvaardigheid in de Limburgse taal höbbe, zoeawaal sjriftelik es ouch mondeling.
Óngerein is aafgespraoke waem de rol haet van veurzitter, notulis, contactpersoon en beheerder van de pot 'Leef en Leid'.
De lede van de SML kómme (es regel) edere ieëste zaoterdig vanne maondj bie-ein in kefee 't Heukske in St.-Joeas. De maondje juli en augustus zeen fekansiemaondje.
't Aantal bie-einkómste in de periode 2015-2016 waas 9-10 per jaor mit 'n opkómspercentage van 70-80%.

Meistal spraeke veer 'n oetdagendj thema aaf óm euver te sjrieve. Det kintj 'n gedich zeen, 'n kort verhaol, e sprookje of 'ne column. Die wèrkstökke waere 'n aantal daag veure bie-einkóms aan alle lede gestuurdj en oppe bie-einkóms beurtelings veurgelaeze en van opboewendj commentaar veurzeen.
Thema's wore de aafgeloupe periode o.a.: zintuiglik sjrieve (veule, zeen, ruke, huuere en preuve), vrieheid/ónvrieheid, kirmes, sprookjes, humor, en vriejen tied. In de loup van de jaore zeen veer óngerein de versjille in spelling en oetspraok gaon waardere. Veer maken ós waal, mit respek, attent op pertinente spellingsfaelers, ónnuuedige herhaolingen, stopwäördjes en 'Hollandisme'.
De bedoeling is óm in de verhaole en gedichte euver 't laeve de wörkelikheid mit fictie sjoeaner en sterker te make. 't Geit veural óm spele mit taal en orginaliteit.

Daobie lètte veer op de signale van de sjriever: waat hae wiltj zègke, zien houding en geveul, de keuze en zien ómstandighede, de benaderbaarheid, gedraag en waat bie hem speeltj. Det moog ouch aaf en toe e bietje stout zeen, mit ein knipuigske nao 't frivole en óndeugendje. Mer veural mót 't oetdagendj, humoristisch en dan weer emotioneel en realistisch zeen. De bedoeling is óm zich óngerein te rake, neet te vääl vas te haje aan waat veilig is, mieë 't avontuur opzeuke. Belangriek is: good laeze, kieke en loestere.
Veural: mit laeze probere te veule waat de sjriever bedoeltj. De verhaole mótte waal geluifwaardig euverkómme. Op eder bie-einkóms gebeurtj get ónverwachs en is 't ummer ein verrassing óm te laeze waat noe weer gesjreve is.
Naeve de vaste bie-einkómste organisere veer eine kieër per jaor 'n oetstepke in de vorm van 'n korte wanjeling, 't bezeuke van 'n interessante lokaliteit, bedrief of bezeenswaardigheid.
In de aafgeloupe periode is in 2015 door de SML deilgenómme aan 'n cultureel-literaire wanjeling van de Veldekekrink Ech in de ómgaeving van 't kloeaster Lilbósch en de boerderie. Dees wanjeling veurdje langs de, bie de meiste miense oet de regio, bekindje plekke dao. Mer 't woor gein róndjleijing mit oetlèk.
In 2016 woor ein poëziewanjeling, same mit de 'Vereniging voor Natuurvrienden in Zöstere', mit es bestumming de ómgaeving van de basiliek in aad Zöstere en 't natuurgebied 't Hout.

Conclusies

In zien algemeinheid zeen veer kóntent mit de opkóms en 't enthousiasme van de actieve lede. De bekindjheid en oetstraoling vanne SML blief veuralsnog beperk toet de regio Ech, mit name door mit te doon aan activiteite van Veldekekrink Ech. In de loup vanne jaore is 't aantal lede gestabiliseerd, mer is de krink waal hechter gewore mede ómdet ouch aandach is veur 'Leef en Leid'. En zeker ouch door (toename) van de kwaliteit van 't werk waat gesjreve wuuertj.
Veurluipig is d'r alle aanleiding óm op de huidige waeg wiejer te gaon: op nao 't 15-jäörig bestaon in 2018. Dao is nog ruumte veur 'n paar gemotiveerde leden óm oze sjrieverskrink aan te völle.

Oetsjtepke Sjrieverskrink 2 april 2016

SAMENSJTÈLLING KRINGBESJTURE

Ech
Ton van Wegberg, veurzitter, Oleanderstraat 2, 6101 BX Echt
Miel Coenemans, sikkertaris
Riet Bougie-Jeuken, penningmeister

Heële
veurzitter, vacant
Stef Quaedvlieg, sikkertaris
Elly Nieuwenhuis, penningmeister

Mestreech
Hortense Brounts, veurzitter, Hubèr Jaminstraat 12, 6226 DK Maastricht
Iwan Bruijnzeels, sikkertaris
J. Ottenheym, penningmeister

Remunj
Henk Giesbers, veurzitter, Schuttecleef 6, 6042 NH Roermond
Anneke Huiskens, sikkertaris
Jos Even, penningmeister

Um Mamelis
Mia Hounjet, veurzitter, Mamelisserweg 25, 6294 NH Vijlen
Leny Souren, sikkertaris
Miets Schepers, penningmeister

Valkeberg
Lies Silverentand, veurzitter, Dr. Erensstraat 16, 6301 DX Valkenburg aan de Geul
Els Lahey-Diederen, sikkertaris
Léon Pluijmaekers, penningmeister

Venlo
Henk Buskes, veurzitter, Helbeek 130, 5914 SB Venlo
Anneke van Kleef, sikkertaris
Martin Doesborg, penningmeister

Venroj
Colien Jacobs, veurzitter, Bergkwartier 11, 5801 PS Venray
Mariel van den Munckhof, sikkertaris
Lei Potten, penningmeister

Wieërt
Jan Feijen, veurzitter, Hortensiastraat 28, 6031 VC Nederweert
Jan Moonen, sikkertaris
Thieu Vossen, penningmeister

Zitterd
Jean Knoors, veurzitter, Kastanjestraat 8, 6127 EA Grevenbicht
Patrick Werdens, sikkertaris/penningmeister

Veldeke Belsj Limburg

Veldeke Belsj Limburg:
Jos Boiten, veurzitter, Haverenbosstraat 34, B-3570 Alken
Gust Caelen, sikkertaris
Gaby Nies, penningmeister

Veldeke As
Stan Mardaga, veurzitter
kóntakadres: Alida Massot, Kantonnale Baan 12, B-3665 As

Veldeke Genk
Pierre Claesen, veurzitter, Hoogstraat 62/B, B-3600 Genk
Theo Achten, sikkertaris

Veldeke Hasselt
Marco Clerinx, veurzitter, Sasput 6, B-3500 Sint-Lambrechts-Herk
Gerda Sas, sikkertaris

IEËRELEDE

Fons Even, Roermond

Lé Giesen, Venlo

Mia Maessen, Echt

Frans Walraven, Sittard

Herman Crompvoets, Meijel

Colla Bemelmans, Nuth

Jeanne Alsters, Venlo

Rita Bartels, Maastricht

Jos Stassen, Puth

Jacques Nijsten, Geleen

Jean Knoors, Grevenbicht

Peter Bokken, Thorn

Ton Janssen, Echt

Toon Claessens Venray

Pierre Bakkes, Roermond

Hanny Craghs, Venray

Els Ottenheym, Maastricht

Jef Loontjens, Maastricht

AUTEURSINFORMATIE

Flor Aarts woort in 1934 in Mestreech gebore. In 1953 doog heer indexame gymnasium aon 't Henric van Veldeke College. Heer studeerde Ingels aon de universiteite vaan Nimwege, Bristol en Londen. Vaan 1959 tot 1994 waor heer aon de universiteit vaan Nimwege verboonde, de lèste 15 jaor es hoeglieraar. In 1994 kaom heer trök nao Mestreech en is heer ziech met de besjrijving vaan 't Mestreechs goon bezighawwe. In 1999 sjreef heer (same mèt Carlos Gussenhoven) *The Dialect of Maastricht*, 'n besjrijving vaan 't klaanksysteem vaan 't Mestreechs (*Journal of the International Phonetic Association*). In 2001 versjeen zie book *Mestreechs. Eus Moojertaol* (Veldeke-Krink Mestreech) en in 2002 sjreef heer, same mèt Ben Salemans, *Maastrichts* (Sdu uitgevers, Den Haag). Mèt Lou Spronck is heer redacteur vaan *Boekèt Mestreechs*, 'n blomlezing mèt proza, poëzie en leedsjes in Mestreechs dialek (Veldeke-Krink Mestreech, 2005). In 2005 versjeen ouch *Dictionairke vaan 't Mestreechs*, mèt mie es doezend Mestreechse wäörd, oetdrökkinge en gezègkdes. In 2009 publiceerde heer *Mestreechs. 't Verhaol vaan eus Taol*. Bij gelegenheid vaan de herdinking vaan Pieter Willems in 2015 versjeen *Professor Pieter Willems. Een Maastrichtse Belg. 1840-1898. Zijn dialectenquête en haar betekenis voor de studie van het Maastrichts*. In 2017 zal zien *Etymologisch Dictionairke vaan 't Mestreechs* versjijne.

Pierre Bakkes (1941) studeerde Nederlandse Taal- en Letterkunde en promoveerde in 1996 aan de Katholieke Universiteit in Nijmegen op de variatie en de klankveranderingen in het Montforts in drie generaties. Hij was werkzaam in het basis-, voortgezet en hoger onderwijs en sloot zijn actieve loopbaan af als eerste provinciale streektaalfunctionaris. Publiceerde diverse artikelen over het Limburgs en is auteur van het *Mofers Waordebook*.

Georg Cornelissen (Kevelaer, 1954) is verbonden aan het LVR-Institut für Landeskunde und Regionalgeschichte in Bonn (Landschaftsverband Rheinland) en lid van de Raod veur 't Limburgs. Hij promoveerde op een taalhistorisch proefschrift. Van zijn hand zijn o. m. verschenen: *Kleine niederrheinische Sprachgeschichte 1300-1900* (2003), *Jans(s)en vom Niederrhein. Die Erfolgsgeschichte eines Namens* (2011) en *Kleine Sprachgeschichte von Nordrhein-Westfalen* (2015). Onderwerpen van zijn onderzoek zijn de dialecten, regiolecten en namen in het Rijnland, de streektaal in en de taalgeschiedenis van het Nederlands-Duitse grensgebied en taalvariatie en taalverandering in Nordrhein-Westfalen.

Els Diederen (Valkeberg, 1946) sjtudeerde veur leraar basisonderwies; handenarbeid, teikene en textiele werkvorme en de pos-HBO Limburgs. Ze goof 41 jaor lès op de basissjoal. Vanaaf 1970 ziet ze in 't besjtuur van Veldeke-krink-Valkeberg, daoneve ies ze lid van de commissie Veldeke-Volkscultuur. Zie maakde en beheert diverse websites o.a. die van Veldeke-Valkeberg. In

1983 ontworp ze 't Valkebergs leesplenkske. Els sjrief poëzie, häör gediechte zint gepubliceerd in bloomlezinge van de reeks *Veldeke-Literair* en in de serie *Platbook*. In de Limburgse Literair Lies versjeen in 2006 de poëziebundel *'Sjakelt de zinne'*. Ze publiceert artikele in 't Valkebergs en in 't Nederlands, o.m. veur Veldeke in jaorbeuk, nuujs- en lesbreve; op de Limburgse wikipedia; in diverse heemkundeperiodieke en de rubriek *'Sjtökske Plat'* in 'n regionaal gezètsje. In 2013 publiceerde de Veldeke-krink-Valkeberg 't beukske *'Valkebergs'* van häör hand, 'n twiètalige besjrieving van 't Valkebergs.

Netty Engels-Geurts (1941) gebaore in Roggel, (woontj noe in Thull-Sjinne) sjrieftj al mieër den 40 jaor beuk; ein deil gaon äöver Limburgse streekgerechte. Ze is de ambassadeur vanne Limburgse streekgerechtekääöke. Bekindje titels van häör zeen: *Limburgs op zijn lekkerst; Vlaai en ander Limburgs gebak; Koken met Limburgs bier; Van moestuin tot appelmoes;* en same met Peetjie: *Leer Limburgs koken*. Ze is 'n gewaardeerd jurylid bie culinaire wedstriede en 'n actief lid vanne Veldeke-kómmissie Volkscultuur.

Koos Franssen (Reuver, 1994) studeerde Nederlandse taal en cultuur aan de Radboud Universiteit. Gedurende zijn opleiding volgde hij het onderzoekstraject aan de Radboud Honours Acadamy, waar hij onderzoek deed naar de afzwakking van sterke werkwoorden in Limburg. In de zomer van 2016 behaalde hij zijn masterdiploma taalkunde met een onderzoek naar de syntactische en fonologische mogelijkheden van de variatie *doe klopste / doe kloptes* in het dialect van Reuver. In zijn vrije tijd houdt hij zich onder andere bezig met het plaatselijke dialect en is van de vier auteurs die onder het pseudoniem Marlou de Roover de recentelijk verschenen carnavalsroman *Vooruit Achteruit. Een voortdurend feest* schreven ter ere van het 66-jarig jubileum van V.V. De Windjbuujels.

Annie Schreuders-Derks (1943) heeft haar levenslange interesse in de Limburgse volkscultuur geconcretiseerd in haar Volkskundig Bureau NostalNu. De door haar bijeengebrachte collectie geeft een goed beeld van het leven van de Limburgse vrouw in al zijn facetten gedurende de laatste anderhalve eeuw.
Vanaf 1988 was Annie Schreuders medewerker van het Limburgs Volkskundig Centrum in Limbricht, In 1994 begon zij met een eigen volkskundig bureau en museum in haar woonhuis te Susteren. In 2003 werden deze verplaatst naar een nieuwe, ruime locatie in Echt en werd het "Museum van de Vrouw" opgericht. Daar is Annie Schreuders als conservator aan verbonden gebleven tot haar pensionering 01-01-2011. Daarna heeft zij Volkskundig Bureau NostalNu weer opgepakt.

Pim Thielen (Roermond, 1948), leerling Bisschoppelijk College Roermond. Opleiding Engels M.O.-A en B. Leraar middelbaar onderwijs in Haarlem, Amsterdam en Dokkum. Publicaties van verhalen en een essay in het tijdschrift *Tirade*.

Arjan Verheijden waerdje in 1992 gebaore in Mofert. In 2012 is hae begós aan de studie Scandinavische talen en cultuur aan de Universiteit van Amsterdam; zien houfvak woor 't Zweeds. In 2015 studeerdje hae aaf in Amsterdam mit zien scriptie *Relationen mellan vokallängd i älvdalska och ordaccent i limburgiska* ('t Verbandj tösse klinkerlingdje in 't Elfdaals en tonaliteit in 't Limburgs). In dees scriptie vergeleek hae de lèttergreepstructure van 't Elfdaals mit de versjillende toeane in 't Limburgs, houfzakelik 't Mofers dialek, veur d'n oearsprónk van de lèts-geneumdje toeane te achterhaole.

Ton van de Wijngaard (Eygelshoven, 1957), studeerde Nederlandse taal- en letterkunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Sinds 2007 is hij de streektaalfunctionaris van de provincie Limburg. Daarvoor was hij als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Afdeling Taalwetenschap van de Radbouduniversiteit Nijmegen en werkte hij als redacteur mee aan de samenstelling van het *Woordenboek van de Limburgse Dialecten*. Publiceert geregeld over de streektalen en in het bijzonder over het Limburgs.